

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

КАФЕДРА АУДИТУ ТА ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ

ГАЛУЩАК Ольга Петрівна

**ОБЛІК І АУДИТ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня
«Магістр»
Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Науковий керівник:
кандидат економічних наук,
доцент кафедри аудиту та
державного контролю
Здирко Наталія Григорівна

ВІННИЦЯ – 2020

АНОТАЦІЯ

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методично-організаційних та практичних аспектів обліку та аудиту зобов'язань підприємства, спрямованих на забезпечення керівників інформацією для управління на мікро- та макрорівнях.

Об'єктом дослідження є процеси розрахунків за зобов'язаннями, чинна система їх обліку на сільськогосподарських підприємствах, зокрема ФГ «Озаринецьке» с. Озаринці Могилів-Подільського району Вінницької області.

Мета дипломної роботи полягає у поглибленні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку та аудиту зобов'язань підприємства. Для досягнення поставленої мети визначені та реалізовані наступні завдання: розкрити економічну сутність та зміст зобов'язань, а також їх класифікації як об'єкта обліку та аудиту; дослідити сучасний стан обліку та аудиту зобов'язань; розробити практичні пропозиції з удосконалення обліку та аудиту поточних зобов'язань підприємства через удосконалення документування як елементу методу бухгалтерського обліку та розробку алгоритмів проведення аудиту.

За результатами дослідження розроблено та впроваджено рекомендації щодо вдосконалення діючої організації і методики обліку та аудиту зобов'язань підприємства з урахуванням національних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Одержані результати можуть бути використані в практичній діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: облік, аудит, зобов'язання, строк позовної давності, оцінка, пасиви, звітність.

Магістерська робота містить 144 сторінки, 28 таблиць, 45 рисунків, список використаних джерел включає 119 джерел, 16 додатків.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ЗOBOB'ЯЗАНЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИ- ЄМСТВ	8
1.1. Економічна сутність зобов'язань як об'єкта обліку та аудиту	8
1.2. Класифікація зобов'язань підприємства для цілей обліку	26
1.3. Оцінка і визнання зобов'язань підприємства	41
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК І АУДИТ ЗOBOB'ЯЗАНЬ СІЛЬСЬКОГОСПО- ДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	50
2.1. Організація обліку та документування зобов'язань підпри- ємства	50
2.2. Відображення поточних зобов'язань в системі рахунків бух- галтерського обліку	59
2.3. Особливості аудиту зобов'язань підприємства	86
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І АУДИТУ ЗOBOB'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА	105
3.1. Удосконалення документування зобов'язань як елементу ме- тоду бухгалтерського обліку	105
3.2. Удосконалення аудиту зобов'язань у взаємоз'язку з оптимі- зацією облікового процесу	119
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	130
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	133
ДОДАТКИ	144

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах фінансової кризи, що утворилась в економіці України, гостро постає питання своєчасності проведення розрахунків між суб'єктами господарської діяльності. Порушення строків погашення зобов'язань призводить до їх накопичення та знецінення грошових коштів для кредиторів. Це негативно впливає на фінансовий стан підприємств.

Вирішення зазначеної проблеми можливе за умов ефективного управління довгостроковими та поточними зобов'язаннями. Прийняття управлінських рішень здійснюється на підставі інформації про поточні зобов'язання, що формується у системі бухгалтерського обліку. У зв'язку з цим виникає необхідність вдосконалення теоретичних і методичних аспектів визнання, класифікації, документування, оцінки та відображення поточних зобов'язань у системі бухгалтерського обліку, а також методики аналізу поточних зобов'язань та визначення їх впливу на платоспроможність підприємства в сучасних умовах господарювання.

Дослідженню цих проблем присвятили свої роботи вітчизняні вчені, такі як С.Л. Береза, Ф.Ф. Бутинець, О.О.Василик, А.М.Герасимович, І.О.Власова, О.Н. Волкова, С.Ф.Голов, Н.М.Давиденко, Д.А. Єндовицький, В.П. Завгородній, В.М. Івахненко, В.М. Костюченко, М.М. Коцупатрий, М.В. Кужельний, А.М. Кузьмінський, І.Д. Лазаришина, Н.М. Малюга, Є.В. Мних, О.А.Петрик, О.М. Петрук, М.С. Пушкар, В.В. Сопко, Л.В. Чижевська, М.Г.Чумаченко та ін.

Проблемам обліку та контролю короткострокових зобов'язань підприємства присвятили свої праці науковці Вінницького національного аграрного університету Здирко Н.Г. [35], Любар О. О. [56], Мулик Т. О. [60], Подольчук О. А. [69, 70, 71, 72], Правдюк Н. Л. [78], Томчук О. Ф. [94, 95], Федоришина Л. І. [105] та інші.

Проведене дослідження наукових праць провідних вчених-економістів та практики господарської діяльності свідчить про те, що окремі теоретичні положення щодо трактування поточних зобов'язань є дискусійними, а низка важливих аспектів класифікації, визнання, оцінки, методики їх обліку та аналізу

потребують уточнення та подальшого вдосконалення.

Отже, необхідність теоретичного обґрунтування й розробки системи інформаційного забезпечення управління поточними зобов'язаннями підприємства зумовили вибір теми дослідження та її актуальність.

Мета і задачі дослідження. Мета дипломної роботи полягає у поглибленні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку та аудиту зобов'язань підприємства. Для досягнення поставленої мети визначені та реалізовані наступні завдання:

- розкрити економічну сутність та зміст зобов'язань, а також їх класифікації як об'єкта обліку та аудиту;
- дослідити сучасний стан обліку та аудиту зобов'язань;
- розробити практичні пропозиції з удосконалення обліку та аудиту зобов'язань підприємства через удосконалення документування як елементу методу бухгалтерського обліку та розробку алгоритмів проведення аудиту.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методично-організаційних та практичних аспектів обліку та контролю короткострокових зобов'язань підприємства, спрямованих на забезпечення керівників інформацією для управління на мікро- та макrorівнях.

Об'єктом дослідження є процеси розрахунків за зобов'язаннями, чинна система їх обліку на сільськогосподарських підприємствах, зокрема ФГ «Озаринецьке» с. Озаринці Могилів-Подільського району Вінницької області.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених у роботі завдань використано такі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: теоретичного узагальнення, групування, класифікації й порівняння – під час розгляду теоретичних основ обліку та контролю поточних зобов'язань підприємств у сучасних умовах господарювання; індукції, дедукції, спостереження, зіставлення, аналізу та системного підходу – для вивчення проблемних аспектів організації і методики обліку та контролю; формалізації та моделювання – для побудови бухгалтерського обліку поточних зобов'язань підприємств. Табличний та графічний прийом використовувалися для відповідної ілюстрації одержаних результатів.

Інформаційною базою дослідження стали: первинна документація, реєстри обліку, фінансова звітність підприємства, нормативно-правові акти, статистичні матеріали Держкомстату України. У процесі дослідження використано дані бухгалтерського обліку та звітності ФГ «Озаринецьке» с. Озаринці Могилів-Подільського району Вінницької області.

Практичне значення одержаних результатів. На базі теоретичного дослідження та вивчення практичної діяльності сільськогосподарських підприємств, розроблено та впроваджено рекомендації щодо вдосконалення діючої організації та методики обліку і контролю поточних зобов'язань у базовому ФГ «Озаринецьке» с. Озаринці Могилів-Подільського району Вінницької області.

Особистий внесок здобувача. Основні положення, пропозиції та висновки, викладені у магістерській дипломній роботі є результатом самостійного наукового дослідження, комплексом теоретичних і практичних питань, пов'язаних з обліком та контролем поточних зобов'язань підприємства.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці методичних підходів і практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку та контролю поточних зобов'язань на сільськогосподарському підприємстві.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались і обговорювались на XXVII Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Актуальні проблеми функціонування господарської системи України» (20 листопада 2020 року, м. Львів).

Магістерська дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 125 сторінок. Магістерська дипломна робота містить 28 таблиць, 45 рисунків і 12 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

ЗOBOB'ЯЗАЊ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність зобов'язань як об'єкта обліку та аудиту

У вітчизняній практиці є чимало проблемних питань пов'язаних із сутністю зобов'язань. Дана проблема виходить із глибокої сутності терміну та його історичного становлення на теренах кожної країни. Дослідження показали, що в більшості автори схиляються до однієї думки у питанні схожості положень зобов'язувального характеру, які визначалися у «Руській правді», Литовських статутах до положень, що наводяться у римському праві. Історичний розвиток зобов'язань показав суто юридичний підхід до трактування терміну. Задля встановлення основних взаємопов'язаних умов юридичного та бухгалтерського змісту зобов'язань, як необхідність, звернемося до історії розвитку юридичного права [15, с. 29]. (рис. 1.1).

Із наведеного рис. 1.1 можна зробити висновок, що «зобов'язання» в різні періоди розглядається з юридичної точки зору, оскільки основою регулювання будь-яких питань зобов'язувального характеру безпосередньо є складання цивільно-правових документів відповідно до законів. Основою виникнення зобов'язань контрагентами вбачали договір або інші засвідчуючі документи, що видаються боржником кредиторів.

Вагоме місце вчені приділяли зобов'язанням із спричиненням шкоди, оскільки виникнення одного із юридичних фактів, а саме спричинення шкоди та безпідставне збагачення, є підставою для розслідування судовими органами. Погляди вчених на зобов'язання, як юридичної категорії наведено на рис. 1.2.

Щодо визначення «зобов'язання» з точки зору бухгалтерського підходу набуває економічний чинник; основні питання якого направлені на визнання та економічну оцінку зобов'язання; формування договору, як основи виникнення зобов'язань; оцінка ризиків та невизначеності в процесі виникнення та погашення зобов'язань.

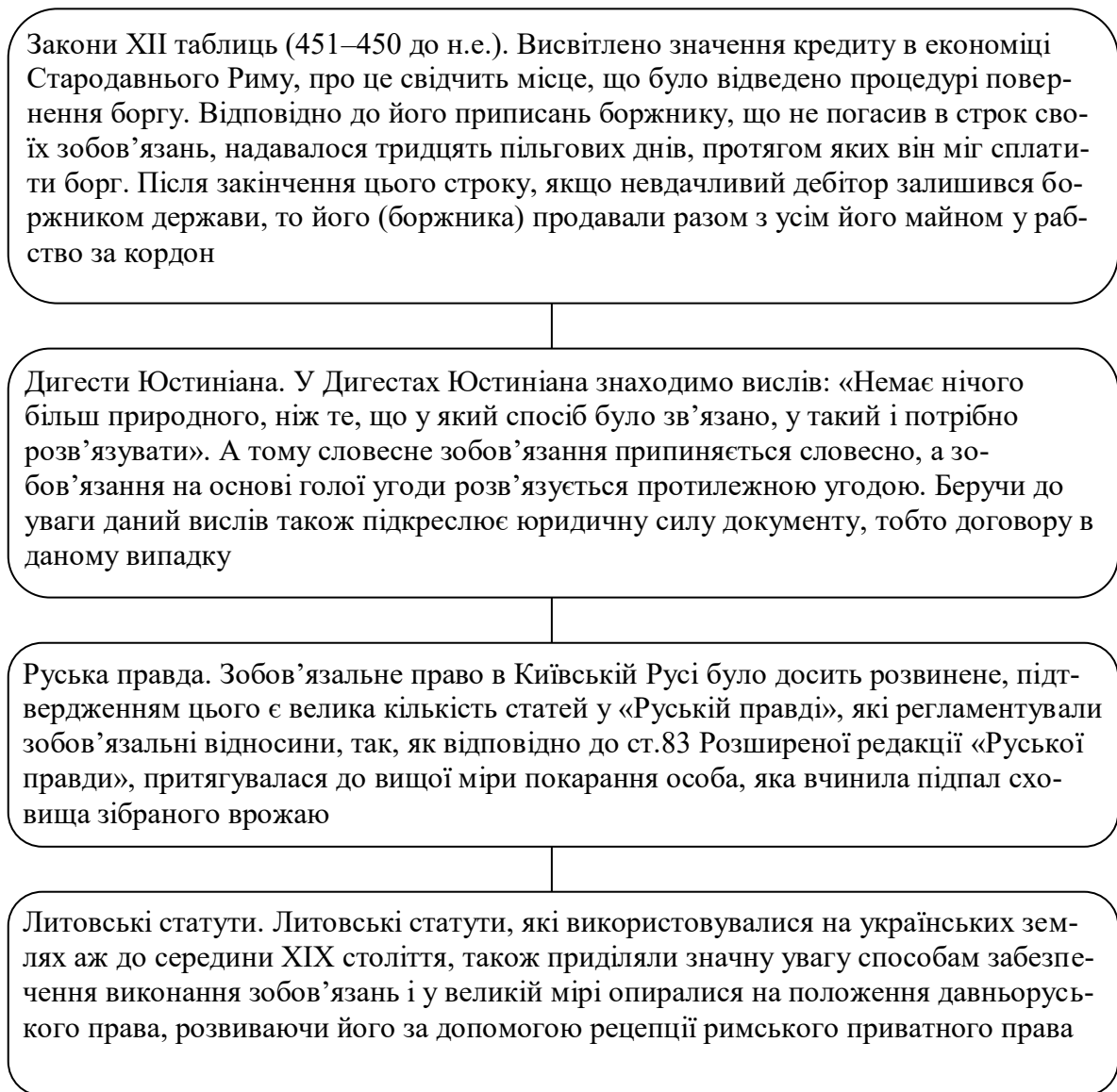

Рис. 1.1. Історичні документи у сфері зобов'язального права

Джерело: [15, с. 30]

Соколов Я. В. вказує: «У економічному сенсі зобов'язання демонструють майбутні потоки засобів, обумовлені кредитами, наданими і отриманими господарюючими суб'єктами» [88, с. 281]. Відповідно, економічний зміст зобов'язань показує рівень кредиторської та дебіторської заборгованості підприємства. Виникнення зобов'язань передбачає постійний контроль, що може бути направлений на організацію обліку зобов'язань, оскільки несвоєчасне відображення в обліку зобов'язань, може призвести до нарахування штрафів за невиконання умов договору, втрати довіри у кредитора та складність у залученні по-

зик в майбутньому.

<p>Пасек Є.В. «Немайновий інтерес в зобов'язанні»</p>	<p>Зазначає два основні підходи до визначення зобов'язань: право кредитора на відомому дію-вимогу щодо боржника; зобов'язання як панування над цінністю, що знаходиться в чужому майні; фактичне здійснення цього відвернутого панування полягає в тому, що дана цінність переноситься з майна боржника в майно кредитора</p>
<p>Новіцький І.Б., Лунц Л.А. «Загальне вчення про зобов'язання»</p>	<p>Зобов'язання є різновид цивільних правовідносин, вміст якого включає право (у даному випадку — право вимоги) і відповідний йому обов'язок, або права і обов'язки на стороні кожного учасника правовідношення</p>
<p>Флейшиць Є. А. «Зобов'язання із спричинення шкоди і знегрунтовного збагачення»</p>	<p>Під зобов'язаннями із спричинення шкоди розуміються зобов'язання відшкодувати заподіяну шкоду</p>
<p>Новіцький І.Б. «Регресні Зобов'язання між господарськими утвореннями»</p>	<p>Під ім'ям регресного зобов'язання розуміють таке зобов'язання, по якому кредитор має право вимагати від боржника платежу грошової суми або іншої майнової цінності, сплаченої кредитором третій особі з вини боржника (або отриманою боржником від третьої особи хоча формально правильно, але по суті за рахунок кредитора).</p>
<p>Красавчиков О.А. «Юридичні факти в цивільному праві»</p>	<p>Під зобов'язаннями розуміється допоміжне правовідношення, що виникає на основі одного договору, юридичні наслідки, якого для даного правовідношення настають з моменту здійснення відповідної операції.</p>
<p>Саватьє Р. «Теорія зобов'язань»</p>	<p>Зобов'язання — це правова форма капіталістичного звороту. Автор зазначає, що найважливішою підставою виникнення зобов'язання є договір.</p>
<p>Толстой В.С. «Виконання зобов'язань»</p>	<p>Термін «зобов'язання» має декілька значень та використовується для позначення: документа, що видається боржником кредиторів; окремого обов'язку; обов'язків з відповідними повноваженнями; сукупності обов'язків з відповідними повноваженнями, об'єднаних по тим або іншим ознакам, Інколи самі зобов'язувальні правовідносини називаються договорами називають договорами</p>
<p>Іоффе О.С. «Зобов'язу- вальне право»</p>	<p>До зобов'язань відносяться різноманітні цивільні правовідносини. їх основну масу складають цивільно-правові договори: купівля-продаж, постачання, підряд комісія, доручення, зберігання, експедиція і інші. Автор зазначає, що недоговорні зобов'язання виникають з адміністративних, у тому числі планових актів (наприклад розпоряджень компетентних органів влади про передачу підприємств, будівель і споруд від одного держоргану іншому)</p>

Рис. 1.2. Погляди вчених на «зобов'язання» як юридичної категорії

Джерело: [15, с. 30]

Таким чином, оцінка зобов'язань з економічної точки зору полягає в то-

му, що його оцінка з моменту виникнення до моменту погашення є різною.

З часом економічна величина зобов'язань зменшується, тобто має місце знецінення, що є ризиком для однієї із сторін договору – кредиторів. Проте, для успішного зростання діяльності підприємства, все ж таки наявна потреба саме у довгостроковому залученні позикового капіталу, оскільки досягнення значних масштабів обороту нових виробничих ліній, наукових розробок, потребує довготривалого періоду розвитку.

Зобов'язання з фінансової точки зору в такому разі передбачає обмін ресурсами, які мають грошовий вимір. Крім того, зобов'язання може бути локалізоване у часі, тобто може бути момент настання зобов'язання і період часу, протягом якого воно діє.

При цьому зобов'язання повинно бути юридично обумовленим. Однак, при юридичному змісті зобов'язань майбутні потоки засобів залишаються незмінними, оскільки існує першочергова умова договору. Саме тому, різниця між економічним та юридичним підходом полягає в тому, що майбутні потоки засобів піддаються під вплив фактів зміни, таких, наприклад, як інфляція, що зменшує величину зобов'язань з часом.

Проаналізувавши визначення «зобов'язання» іноземними науковцями можна зробити висновок про те, що вони чітко визначають дану категорію, як об'єкт бухгалтерського обліку. Оскільки, в англійській літературі для визначення зобов'язання використовуються два терміни: «liabilities» – зобов'язання з бухгалтерської точки зору; «obligations» – зобов'язання з юридичної точки зору. На основі проведених досліджень, ми дійшли висновку, що дійсно визначення «зобов'язання» має юридичну та бухгалтерську природу, тому вважаємо за доцільне розглянути це більш детально.

Зокрема, І. В. Орлов вказує на те, що «протягом XV–XX ст. сформувались два окремі наукові, напрями в бухгалтерському обліку: економічний та юридичний. Якщо юридичне трактування зобов'язань зародилось ще в XVIII ст., то економічне їх розуміння відноситься до початку XIX ст.» [66, с. 171].

Автор пояснює, що в юридичній природі походження зобов'язань – про-

філює дія нормативно-правових актів, що обумовлює виникнення як юридичних, так і економічних відносин між суб'єктами господарювання, які виявляються у взаємних правах та обов'язків сторін таких відносин. Наявність обов'язків у суб'єкта господарювання характеризується виникненням зобов'язань з нормативно-правовим (або законодавчим) джерелом. Особливістю таких зобов'язань є те, що вони виникають у результаті дії норм чинного законодавства, а не за згодою сторін.

Переважно, до них відносяться зобов'язання підприємства зі сплати податків, платежів за загальнообов'язковим державним соціальним і пенсійним страхуванням. Такі зобов'язання цілковито залежать від встановлених об'єкта та бази оподаткування, порядку нарахування та погашення податкового або іншого зобов'язання.

Омельцінська І. Я. в своїй роботі [65, с. 22] схематично відобразила різницю в позиціях, коли зобов'язання за своєю природою є правовими та обліковими, наочно цю різницю можна розглянути на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Взаємозв'язки між зобов'язаннями, що визнані у правовій та обліковій природі

Джерело: [65, с. 22]

Відрізок БВ характеризує зобов'язання, визнані у цивільному законодавстві, що знайшли відображення на рахунках бухгалтерського обліку. Другу ка-

тегорію (відрізок АБ) становлять зобов'язання, які визнані в правовій площині, проте не відображаються в обліку. Так, у момент підписання договору на поставку матеріальних цінностей у підприємства виникає юридичне зобов'язання, оскільки відповідно до ст. 611 Цивільного кодексу України укладення договору вже є підставою для їх виникнення. Проте таке зобов'язання не відображатиметься на рахунках бухгалтерського обліку і в балансі. Коли ж підприємству будуть передані права на такі матеріальні цінності, це зобов'язання реєструватимуться в облік). На відрізку ВГ показані зобов'язання, відображені в обліку, але котрі не підпадають під норми цивільного законодавства, оскільки відсутня ідентифікація їх суб'єктів.

Таким чином, при розгляді поняття «зобов'язання» необхідно розглядати три підходи, а саме юридичний, економічний та бухгалтерський, оскільки кожен підхід різниться між собою та визначає різні сторони даної категорії, викликає проблеми їх ідентифікації як об'єкта бухгалтерського обліку.

Дане проблемне питання може бути вирішене при узгодженні трьох підходів у визначенні сутності зобов'язань (рис. 1.4).

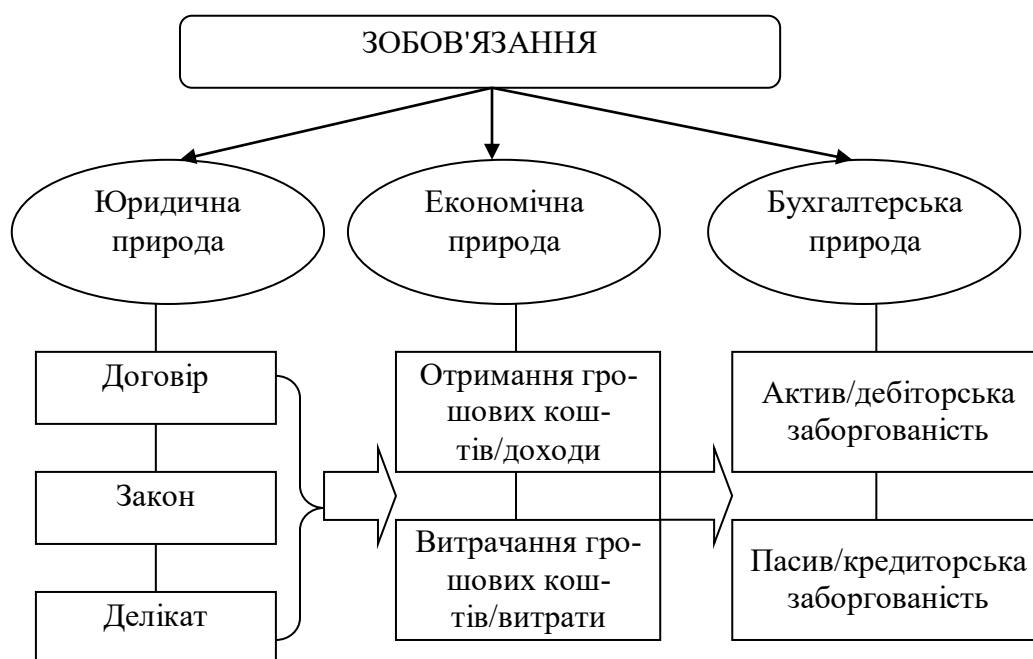

Рис. 1.4. Взаємозв'язок юридичної, економічної та бухгалтерської природи категорії «зобов'язання»

Джерело: [15, с. 32]

При поясненні природи зобов'язань необхідно враховувати і те, що взаємодія боржника і кредитора відбувається через систему розрахунків, а невиконання розрахунків призводить до виникнення зобов'язань. Виникнення зобов'язань відбувається якщо одна особа (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої особи (кредитора) певну дію, тобто передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо, або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Іншими словами, зобов'язання не простий юридичний склад правовідносини, сторонами якого є кредитор і боржник, а основним змістом – права і обов'язки сторін.

Дослідження проблематики зобов'язань в бухгалтерському обліку дало можливість визначити основні питання, що потребують на сьогодні першочергове вирішення. У узагальненні основних проблемних питань за групами виділимо на рис. 1.5. Дані рис. 1.5 свідчать, що дослідники здійснюють свої дослідження, виходячи із наявних практичних проблемних питань щодо даної категорії, а саме: формування зобов'язань, їх зміна та управління зобов'язаннями на підприємствах різних форм власності.

Відмітимо, що ефективна система управління зобов'язаннями підприємства при цьому буде можлива лише за умовами деталізованого розподілу обов'язків усіх працівників, що задіяні у сфері зобов'язальних відносин, а це може бути можливим при належній організації облікового відображення зобов'язань за фактичними термінами виникнення, трансформації та погашення довгострокових зобов'язань.

Слід додати, що використання можливості автоматизованого ведення обліку, значно полегшить функцію контролю на підприємстві, оскільки перевірка оборотних відомостей по рахунках заборгованості шляхом вибору функції вибірки по рахункам заборгованості, надасть змогу отримувати точні відомості оперативного характеру про стан зобов'язань та скоротить часові витрати в обробці відомостей, що надає реальні можливості посилити контрольні функції системи управління зобов'язаннями.

На підставі результатів дослідження такої важливої категорії, як «зо-

бов'язання» можна зробити висновки, про те, що виникнення зобов'язань передбачає постійний поточний контроль, що може бути направлений на організацію обліку зобов'язань, оскільки несвоєчасне облікове відображення зобов'язань може призвести до нарахування штрафів за невиконанням умов угоди, втрати довіри у кредитора та складність у залученні позик в майбутньому.

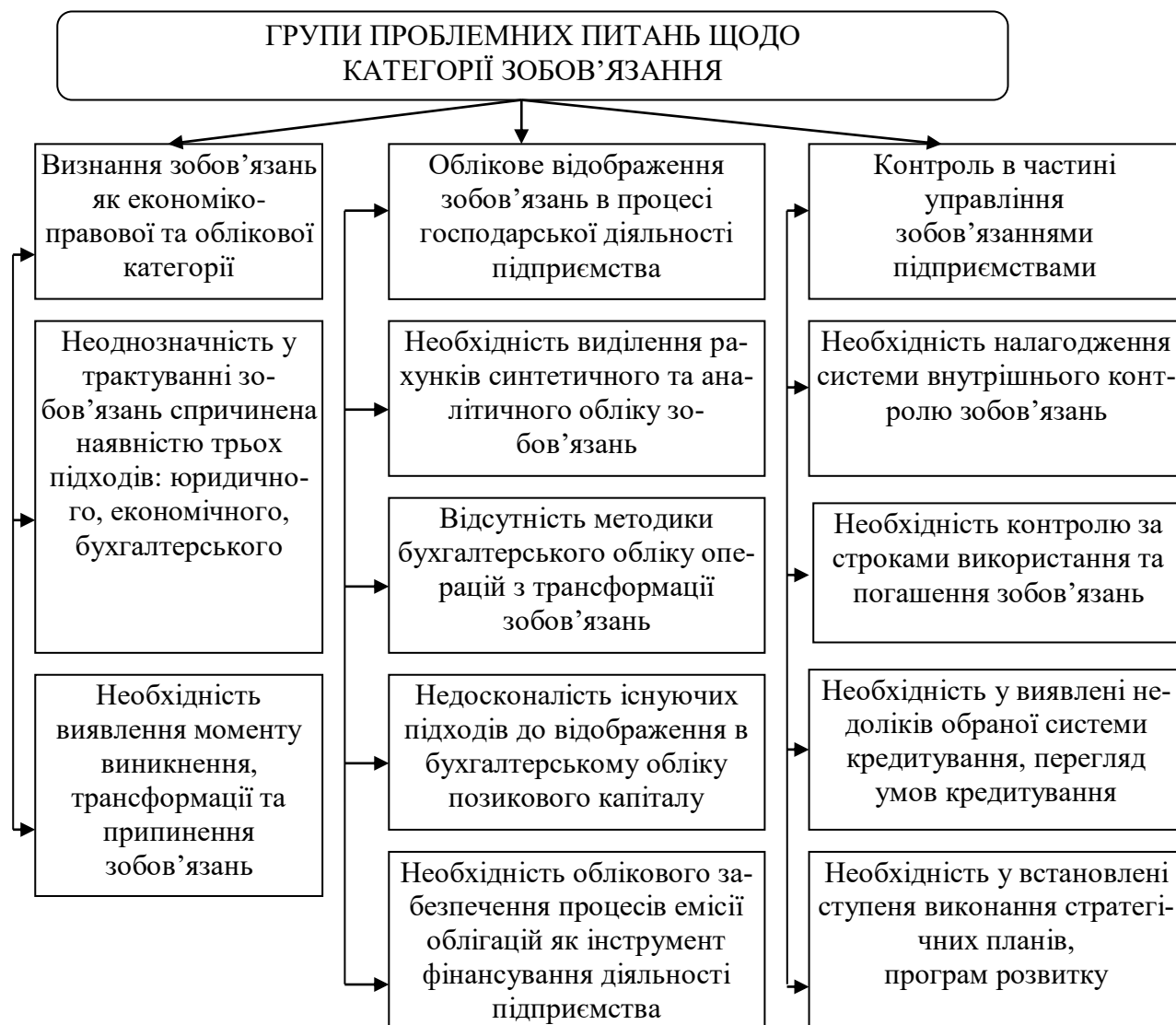

Рис. 1.5. Групи проблемних питань щодо категорії зобов'язання

Джерело: [15, с. 32]

Наші пропозиції стосовно проблемних питань щодо зобов'язань є основою для подальшого дослідження та практичного використання по удосконаленню системи управління зобов'язаннями, націленої на визначення основних переваг та недоліків залучення, використання та погашення зобов'язань.

Критичний аналіз економічної наукової думки в галузях бухгалтерського обліку та права дає підставу констатувати, що сьогодні немає єдиного підходу до визначення поняття «поточні зобов'язання». У зв'язку з тим, що вчені застосовують різні категорії, поняття та терміни, а саме: зобов'язання, заборгованість, розрахунки; короткострокові та поточні зобов'язання [115, с. 42], пропонуємо виокремити категорії, «зобов'язання», «заборгованість», «розрахунки» та розглянути їх з трьох точок зору (за юридичною, економічною, бухгалтерською ознаками).

По-перше, із юридичної точки зору: зобов'язання – цивільні правовідносини, де одна сторона (боржник) зобов'язана здійснити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію або утриматися від цієї дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його зобов'язань; заборгованість – боргові зобов'язання; розрахунки – різновид цивільних відносин, які виникають внаслідок вчинення платником дій, спрямованих на здійснення платежу на користь іншої особи.

По-друге, за економічною суттю: зобов'язання – зобов'язання організації перед контрагентами повинні розглядатися як статті його доходів, а зобов'язання контрагентів перед організацією – як статті його витрат; заборгованість – грошові суми, які підлягають сплаті, але не сплачені; розрахунки – грошові взаємовідносини, що виникають між організаціями за товарними й нетоварними операціями.

По-третє, за бухгалтерською суттю: зобов'язання – заборгованість підприємства, що виникла в результаті минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди; заборгованість – сума боргів, що належать фірмі (суспільству, компанії тощо) від фізичних або юридичних осіб, які виникли в ході господарських взаємовідносин із ними; розрахунки – розрахунки за товарними операціями – безготівкові розрахунки за товарно-матеріальні цінності, виконані роботи та надані послуги чеками, акредитивами чи іншими розрахунковими документами; та розрахунки за нетоварні операції – безготівкові

розрахунки, пов'язані з бюджетом і органами соціального, державного страхування та ін. Діюча практика показує, що зобов'язання можуть виникнути за укладеними договорами (договірні зобов'язання: односторонні – одна сторона бере на себе обов'язок перед іншою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а інша сторона наділяється лише правом вимоги без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої; двосторонні – правами та обов'язками наділені обидві сторони договору) або нормативними документами.

У бухгалтерському обліку як інформаційній системі управління суб'єктом господарювання зобов'язання виникають не в момент укладення договору, а після здійснення однією із сторін передбачених у договорі дій (або бездіяльності), унаслідок яких виникає дебіторська заборгованість однієї сторони перед іншою – зобов'язання погасити цю заборгованість, яка називається кредиторською.

Отже, зобов'язання виникають через існуючі (завдяки минулим операціям або подіям) борги підприємства чи щодо передачі певних активів або надання послуг іншому підприємству в майбутньому. Поточні зобов'язання характеризуються: конкретними економічними ресурсами (поверненню підлягають ресурси або їх грошовий еквівалент – залежно від умов договору); адресністю (ресурси повертаються позикодавцю або іншій третій особі за дорученням позикодавця); строком погашення заборгованості; винагородою за користування ресурсами; санкціями та порушеннями договірних зобов'язань за термінами й сумами погашення заборгованості.

Узагальнюючи суть характеристики поточних зобов'язань, вважаємо, що науково обґрунтована класифікація зобов'язань підприємства за окремими видами необхідна для розуміння як ними керувати в обліковій інформаційній системі, тому повинна надаватися користувачам фінансової звітності для прийняття рішень і формування стратегії розвитку підприємства в майбутньому. Відповідно до вимог основного нормативного документа, який регламентує порядок обліку та класифікації зобов'язань в Україні, – П(С)БО 11 «Зобов'язання», правильний підбір класифікаційних ознак забезпечує повне висві-

тлення інформації про заборгованість для цілей управління та аналізу. Проте однозначність у критеріях розподілу зобов'язань відсутня, оскільки на більшості підприємств їх класифікують тільки з метою відображення у звітності, а відтак залишається не врахованою специфіка заборгованості. У результаті управлінський персонал не отримує необхідної аналітичної інформації. Саме тому на рис. 1.6 подано угруповання основних характеристик зобов'язання як об'єкта бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

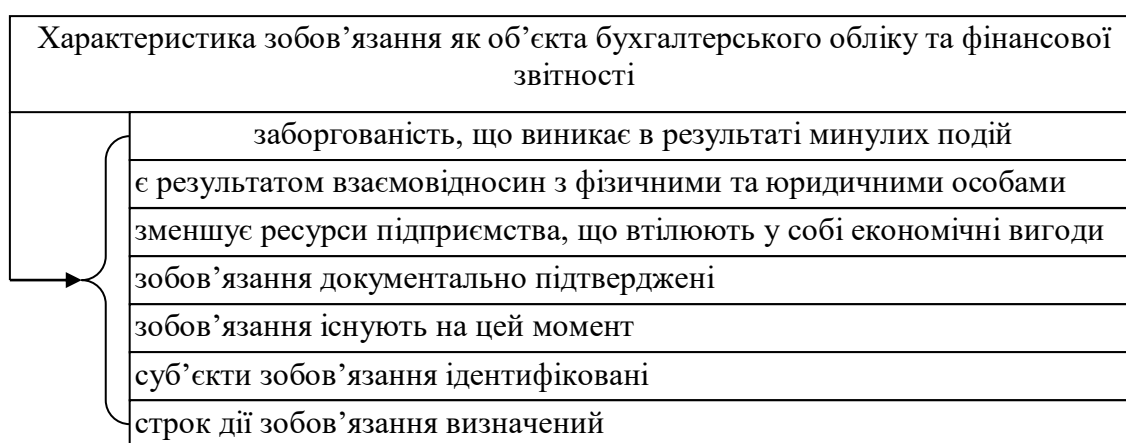

Рис. 1.6. Характеристика зобов'язання як об'єкта бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Джерело: [115, с. 42]

Групкування зобов'язань за строком їх погашення, під час формування структури пасиву балансу має визначальне значення під час оцінювання платоспроможності підприємства за даними його фінансової звітності. Якщо під час аналізу звітності господарюючого суб'єкта виходимо з припущення безперервності його діяльності, то, оцінюючи платоспроможність підприємства, зіставляємо найбільш ліквідні активи з короткостроковими боргами.

Найбільш вдало теорію зобов'язань, на нашу думку, обґрунтував Рене Саватьє, який належав до прихильників положень юридичної категорії. В своїх дослідженнях він формулює загальну дефініцію обліку: «Бухгалтерський облік є, головним чином, відображення динаміки вимог та зобов'язань». Вчений зазначав, що вимоги відображаються в активі, зобов'язання – в пасиві балансу, а

співвідношенням вимог та зобов'язань визначається економічна стійкість підприємства [98, с. 102].

Отже, для кожного періоду розвитку бухгалтерського обліку існували свої підходи щодо сутності та обґрунтованості категорії зобов'язань. Проте всі вони ґрунтувались на зобов'язальному праві.

Розглянемо тлумачення зобов'язань в нормативно-законодавчих документах. Сьогодні основними нормативними документами, які регулюють зобов'язання в Україні, є Господарський та Цивільний кодекси. Методологічні засади формування інформації щодо зобов'язань в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності визначені Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», П(С)БО 11 «Зобов'язання», П(С)БО 26 «Виплати працівникам», МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи» та ін. Тракткування поняття «зобов'язання» в законодавчо-нормативних документах наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «зобов'язання» в законодавчо-нормативних документах

№ п/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1	Господарський кодекс України [21]	У ст. 173 Господарського кодексу України господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку
2	Цивільний кодекс України [113]	Статтею 509 визначено, зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості

Продовження табл. 1.1

1	2	3
3	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [80]	Зобов'язання - заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди
4	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [64]	Зобов'язання - заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди
5	МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» [59]	Зобов'язання - існуюче зобов'язання суб'єкта господарювання, яке виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, призведе до вибуття ресурсів суб'єкта господарювання, котрі втілюють у собі економічні вигоди

Джерело: [98, с. 102]

У Великому бухгалтерському словнику наводять таке визначення: «зобов'язання – це оформлені договором громадянсько-правові відносини, в силу яких одна сторона зобов'язана виконати на користь іншої сторони певні дії або утриматися від певних дій. Зобов'язання завжди мають певний суб'єктивний склад, динамічність, владність змісту, цілеспрямованості, конкретність, санкціонованість» [9, с. 347].

Науковець В.В. Лаптев під господарським зобов'язанням розуміє врегульовані господарським законодавством відносини планово-вартісного характеру, в яких з метою досягнення встановлених планом результатів одна сторона зобов'язана на користь іншої вчинити певного виду господарсько-оперативні та (або) господарсько-управлінські (планово-організаційні) дії, а інша вправі вимагати їх вчинення [54, с. 146].

Вітчизняний учений В.В. Мушинський також розрізняє господарське зобов'язання від цивільного та наводить такі основні риси господарських зобов'язань, що відокремлюють їх від цивільних:

- 1) опосередковують господарську діяльність;
- 2) суб'єктами є юридичні особи, їх структурні підрозділи, громадяни-підприємці, а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією [62, с.138]

З юридичної точки зору поняття «зобов'язання» є ширшим, ніж з бухгалтерської. Зобов'язання в праві виникає з договору, незалежно від того, відбулись вже певні дії щодо його виконання чи ні. В бухгалтерському обліку відображаються лише ті зобов'язання, що виникають із початком виконання договору, а не в момент його підписання. Також зобов'язання реєструються в бухгалтерському обліку лише тоді, коли виникає заборгованість.

Такі вчені, як Я.В. Соколов та М.Л. Пятова наводять такі основні відмінності поняття «зобов'язання» в юриспруденції та бухгалтерському обліку:

- зобов'язання в бухгалтерському обліку виникає не тільки з Цивільного кодексу, а й з інших галузей права: фінансового, трудового чи окремих законодавчих актів, що регулюють економічні відносини;
- поняття «зобов'язання» в праві та бухгалтерському обліку мають різний зміст;
- договір – тільки юридичний факт, тому в бухгалтерському обліку відображаються договірні зобов'язання в момент їх виконання, а не виникнення [88].

Розглянемо характеристику категорії зобов'язань за іноземними науковцями: (liability) – заборгованість підприємства, що виникає внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Вони виділяють такі необхідні риси, що визначають зобов'язання:

- поточні обов'язки одного чи кількох інших суб'єктів господарювання, що спричиняють врегулювання проблеми передачі чи використання в майбутньому активів на визначену дату, на випадок спеціальної події чи на вимогу;
- обов'язки підприємств сплачувати заборгованість в майбутньому;
- угода чи інша подія кредитування підприємства вже відбулася.

З вищенаведеного слідує, що поняття «зобов'язання» в бухгалтерському обліку має свої особливості та поєднує в собі економічний та юридичний аспекти. Так, дослідник Гойло Н.В. зазначає, що в господарському житті склад зобов'язань, відображених у бухгалтерському обліку, залежить від того, які теоре-

тичні погляди покладені в основу бухгалтерських нормативних документів. Підставами виникнення зобов'язань в бухгалтерському обліку можуть бути як виконання договорів, укладених підприємством зі своїми контрагентами, так і обов'язок підприємства, що виникає на підставі нормативних актів (сплата податків, страхових внесків, штрафів, пені, неустойок, розрахунки з оплати праці, розрахунки з учасниками) [16, с. 26].

Отже, поняття зобов'язання в бухгалтерському обліку має ознаку господарського зобов'язання, оскільки виникає між суб'єктами господарювання, а також цивільного – існує у вигляді заборгованості з фізичними особами.

Кладієв В. [41, с. 164] зазначає такі умови виникнення правового зобов'язання: договір, в межах якого сторони домовляються про виконання зобов'язання; наявність у законодавстві певних вимог, згідно яких підприємство має виконати певні дії; делікт – розмір зобов'язання визначається через обсяги нанесеної шкоди.

Традиційне зобов'язання – це зобов'язання, яке підприємство самостійно бере на себе в результаті своєї діяльності, коли:

– внаслідок минулих подій підприємство самостійно визнає, що при визначених умовах візьме на себе зобов'язання, навіть якщо при цьому не буде існувати правового зобов'язання;

– внаслідок яких у третіх сторін є певні обґрунтовані очікування відносно того, що підприємство виконає свої зобов'язання, та що вони можуть покладатися на ці очікування та діяти відповідним чином.

Отже, причини виникнення традиційних зобов'язань відрізняються від передумов визнання юридичного контракту чи інших формальних юридичних вимог. Також дослідимо трактування поняття «поточні зобов'язання» вітчизняними та іноземними вченими у спеціальній науковій літературі, виходячи з теми дослідження (табл. 1.3).

Згідно законодавчих вимог, поточні зобов'язання – зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Визначення поняття «поточні зобов'язання» в науковій літературі

№ п/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1	Бланк І. А. [8, с. 216]	Короткострокові фінансові зобов'язання - всі види залучених фінансових коштів, що використовує підприємство, із строком погашення основної суми боргу до одного року (короткострокові банківські кредити, короткострокові позики небанківських установ, емітовані короткострокові облигації підприємства, емітовані векселя, отримані товарні кредити, різні форми внутрішньої кредиторської заборгованості тощо)
2	Голов С.Ф., Єфіменко В.І. [18, с. 72]	Короткострокові зобов'язання (кредиторська заборгованість) включає в себе борги, які мають бути погашені впродовж року або одного господарського циклу незалежно від його тривалості
3	Грабова Н.Н. [22, с. 173]	Поточні зобов'язання - сума боргів, які належить сплатити підприємству іншим підприємствам, фірмам, а також громадянам, які є його кредиторами
4	Грішина О. [24]	Поточні зобов'язання - заборгованість, яка має бути погашена протягом поточного операційного циклу підприємства
5	Завадський І.С., Осовська Г.В., [30, с. 133]	Поточні зобов'язання - сума боргів, що належить сплатити підприємству, організації, установі. Поточні зобов'язання виникають в процесі господарської діяльності підприємства, організації, установи і свідчать про залучення коштів в господарську діяльність підприємства
6	Завгородній В.П. [32, с. 172]	Поточні зобов'язання - сума заборгованостей підприємства (організації) юридичним або фізичним особам (кредиторам), що має бути погашена протягом операційного циклу. Виникає внаслідок господарських стосунків між ними.
7	Житна І.П. [31, с. 112]	Поточні зобов'язання - сума заборгованості підприємства перед юридичними і фізичними особами
8	Кірейцев Г.Г. [40, с. 243]	Поточні зобов'язання - це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди
9	Поддєрьогін А.М., Буряк Л. Д. [57, с. 198]	Поточні зобов'язання - складова капіталу підприємства, яка представляє собою вимоги до підприємства з боку фізичних та юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг
10	Ткаченко Н.М. [93, с. 153]	Поточні зобов'язання - заборгованість підприємства по оплатам іншим суб'єктам господарювання
11	Філімоненков О.С. [108, с. 234]	Поточні зобов'язання - це борги (заборгованість) підприємства, які виникають внаслідок придбання товарів та послуг в кредит, або кредити, які підприємство отримує для свого фінансування
12	Чабанова Н.В. [108, с. 179]	Поточні зобов'язання - це вимоги по відношенню до підприємств інших суб'єктів господарювання та отримання грошей, товарів або надання послуг

Джерело: [98, с. 102]

Проаналізувавши табл. 1.2, можна сказати, що більшість авторів визначають поточні зобов'язання як заборгованість підприємства, а також підкреслюють строк її погашення протягом операційного циклу.

Враховуючи вищенаведене, поняття «поточні зобов'язання» як категорію бухгалтерського обліку доцільно визначити так: «поточні зобов'язання» – це теперішня, визначена у вартісному вираженні та юридично регламентована заборгованість підприємства, яка виникла перед іншими фізичними та юридичними особами і буде погашена протягом операційного циклу підприємства, що спричинить зменшення економічних ресурсів підприємства.

У НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [90] при роз'ясненні поняття зобов'язань використовується такий термін як «минула подія», але трактування цього терміна у П(С)БО відсутнє. Визначення змісту першої та другої події за господарськими операціями наведено у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Зміст подій за господарськими операціями, пов'язаними із виникненням та погашенням зобов'язань

Господарська операція	Перша подія, що призводить до виникнення зобов'язань	Друга подія, що здійснюється з метою погашення зобов'язань
Одержання кредиту	Надходження на рахунок в банку грошових коштів	Погашення кредиту через переказ грошових коштів із рахунку в банку на рахунок банку-кредитора
Придбання запасів, приймання робіт, послуг	Надходження запасів, одержання робіт, послуг від постачальника (підрядника)	Оплата постачальнику (підряднику) вартості одержаних запасів, робіт, послуг
Продаж товарів, робіт, послуг	Одержання передоплати або авансу від покупців	Відвантаження товарів, робіт, послуг покупцям
Виробництво продукції, обслуговування та управління підприємством	Нарахування заробітної плати, внесків на пенсійне та соціальне страхування, податків, що списуються на витрати	Виплата заробітної плати, сплата внесків на пенсійне та соціальне страхування, сплата відповідних податків до бюджету
Відвантаження товарів, продукції, виконання робіт, послуг або одержання авансу від покупців	Нарахування податків, що підлягають сплаті до бюджету при одержанні доходу (ПДВ, акцизний збір)	Сплата податків, що підлягають нарахуванню до бюджету при одержанні доходу (ПДВ, акцизний збір)
Одержання прибутку	Нарахування податку на прибуток	Сплата податку на прибуток

Джерело: узагальнено автором

Основною складовою зобов'язань будь-якого підприємства є його кредиторська заборгованість. Економічна категорія «зобов'язання» значно ширша, ніж поняття «кредиторська заборгованість». Кредиторська заборгованість є одним із видів зобов'язань, оскільки такі зобов'язання, як забезпечення виплат відпусток, пенсійне забезпечення та інші види забезпечень, гарантійні зобов'язання, відстрочені податкові зобов'язання, зобов'язання за договорами, не підпадають під визначення кредиторської заборгованості. Зобов'язання мають одночасно юридичний та економічний характер. З точки зору бухгалтерського обліку використання поняття «зобов'язання» є більш вузьким, ніж з юридичної. На практиці зобов'язання реєструються в обліку тільки в тому разі, якщо за ними виникає заборгованість, тобто зобов'язання, які передбачені договором і підлягають виконанню в майбутньому, не є заборгованістю і не відображаються в обліку. Отже, поточні зобов'язання виникають після отримання товарів, авансу та нарахування зарплати, податків, тобто як наслідок минулих подій.

Отже, зобов'язання – один із основних чинників, що впливає на ліквідність, кредитоспроможність і стійкість підприємства. Наприклад, величина поточних зобов'язань у співставленні з оборотними активами дозволяє визначити ліквідність підприємства; загальна сума зобов'язань у співставленні з валютою балансу свідчить про залежність підприємства від кредиторів; шляхом ділення власного капіталу на величину зобов'язань визначається рівень фінансової стабільності. Наявність зобов'язань вважається нормальним станом будь-якого діючого підприємства, оскільки вони є основою взаємозв'язків між суб'єктами господарювання. Раціональна організація обліку зобов'язань сприяє зміцненню договірної і розрахункової дисципліни, прискоренню оборотності обігових коштів, а отже, поліпшенню фінансового стану підприємства, а правильно розроблена стратегія управління зобов'язаннями сприяє формуванню надійної і відповідальної репутації підприємства.

1.2. Класифікація зобов'язань підприємства для цілей обліку

Щоб глибше розкрити сутність поняття «зобов'язання» та вдосконалити управління ними, необхідно розглянути класифікацію зобов'язань, оскільки існують дискусійні питання щодо того, які саме пасиви слід відносити до складу зобов'язань та як їх класифікувати з метою оцінки фінансового стану підприємства [13, с. 103].

Згідно з вимогами Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності визначають такі види зобов'язань: короткострокові, довгострокові, стандартні (юридичні і нараховані), резервні та умовні. Основні принципи Міжнародних стандартів покладено в основу національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Зокрема, подібні за своїм змістом види зобов'язань визначені П(С)БО 11 «Зобов'язання», у якому виокремлено такі види: довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, забезпечення, непередбачені зобов'язання та доходи майбутніх періодів.

Бухгалтерський облік зобов'язань здійснюється відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання», згідно з яким зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла в результаті минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди.

Зобов'язання можуть виникнути:

- у результаті укладених договорів;
- відповідно до нормативних документів.

Зобов'язання характеризуються:

- конкретними економічними ресурсами (поверненню підлягають ресурси або їх грошовий еквівалент – залежно від умов договору);
- адресністю (ресурси повертаються позикодавцю або іншій третій особі за дорученням позикодавця);
- строком погашення заборгованості;
- винагородою за користування ресурсами;
- санкціями та порушеннями договірних зобов'язань за термінами і су-

мами погашення заборгованості.

З метою ведення бухгалтерського обліку на підприємстві зобов'язання класифікують на: довгострокові зобов'язання; поточні зобов'язання; забезпечення; непередбачені зобов'язання; доходи майбутніх періодів.

Класифікацію зобов'язань за різними ознаками за Черніковою І. Б. запропоновано в табл. 1.4

Таблиця 1.4

Класифікація зобов'язань для цілей обліку, контролю та аналізу

Вид зобов'язання	Характеристика зобов'язання
Поточні зобов'язання	Зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу або повинні бути погашені протягом 12 місяців, починаючи з дати балансу: короткострокові кредити банків; поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; короткострокові векселі видані; кредиторська заборгованість за товари, послуги, роботу; поточна заборгованість за розрахунками за авансами одержаними, з бюджетом та позабюджетними платежами, оплати праці, з учасниками, внутрішніми розрахунками, інші поточні зобов'язання
Довгострокові зобов'язання	Усі зобов'язання, які не є поточними: довгострокові кредити банків; інші довгострокові фінансові зобов'язання; відстрочені податкові зобов'язання
Забезпечення	Зобов'язання з невизначеною сумою або часом погашення на дату балансу: - додаткове пенсійне забезпечення; - виконання гарантійних зобов'язань; - реструктуризація; - виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів
Непередбачені зобов'язання	Зобов'язання, яке може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише коли (не)відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; теперішні зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки малоімовірно що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або суму зобов'язання не можна достовірно визначити
Доходи майбутніх періодів	Доходи, одержані підприємством у звітному періоді, але такі, що належать до наступних періодів

Джерело: [115, с. 42]

Облік зобов'язань розпочинається з факту його визнання, оцінки та фік-

сування в системі рахунків із подальшим розкриттям у фінансовій звітності. Фінансова звітність має містити всю інформацію про господарські операції, пов'язані з виникненням та погашенням зобов'язань, яка може впливати на рішення, що приймаються на її основі. Достовірність даних фінансової звітності забезпечується завдяки дії принципу повного висвітлення. Інформацію про кредиторську заборгованість у фінансовій звітності всіх підприємств узагальнюють в єдиній грошовій одиниці згідно з принципом єдиного грошового вимірника [58, с. 202].

За терміном погашення заборгованість підприємства доцільно розділити на три групи:

- до трьох місяців;
- від трьох до шести місяців;
- від шести до дванадцяти місяців.

Щодо класифікаційної ознаки виконання умов погашення, то за нею заборгованість варто поділяти на такі три групи:

- заборгованість, термін погашення якої не настав;
- відстрочена заборгованість;
- прострочена заборгованість.

На рис. 1.7 представлено узагальнену класифікацію видів зобов'язань за різними напрямками, запропонованих Мироною Ю.Ю.

Бутинець Т.А., Чижевська Л.В., Береза С.Л. [10] зобов'язання поділяють на: монетарні й немонетарні; поточні і майбутні; довготермінові та поточні; фактичні, оцінні й умовні.

Підсумовуючи вищесказане, виділено основні класифікаційні ознаки поточних зобов'язань: за характером виникнення, за економічним змістом, за контрагентами, за валютою зобов'язань, за забезпеченістю, відповідно до підстав, з яких виникають господарські зобов'язання, за дотриманням термінів погашення, за ймовірністю погашення, за фактом погашення, за відображенням в балансі. Залежно від зацікавленості користувачів інформацію про поточні зобов'язання за наведеними вище класифікаційними ознаками доцільно задавати

у фінансовій звітності як в узагальненому вигляді, так і розгорнутому. В узагальненому вигляді доречно наводити загальну суму поточних зобов'язань, суму поточних зобов'язань у межах строку її погашення, суму простроченої заборгованості та суму кредиторської заборгованості, що була списана протягом року в зв'язку із закінченням строку позовної давності. Таку інформацію запропоновано надавати розшифровкою показників за розділом пасиву балансу «Поточні зобов'язання» і відображати як окремий розділ у «Примітках до річної фінансової звітності».

Рис. 1.7. Класифікація зобов'язань підприємства (за Мироною Ю.Ю.)

Джерело: [58, с. 202]

На сьогодні вітчизняна нормативно-правова база напрацювала цілий ряд нормативних документів з питань регулювання та методичного забезпечення обліку поточних зобов'язань підприємств, однак, в той же час, існує і цілий ряд

проблемних моментів, які ускладнюють практичну організацію і здійснення обліку поточних зобов'язань суб'єктів господарювання. Саме тому ці проблеми потребують пошуку шляхів їх вирішення для вдосконалення облікового процесу та аналізу поточних зобов'язань підприємств.

Так, документальним підтвердженням відносин між постачальниками, підрядниками та підприємством є договір. Укладення договору сприяє виникненню юридичного зобов'язання, яке ніяк не відображається на рахунках бухгалтерського обліку та в балансі. Це зобов'язання з'явиться в обліку лише після того, як суб'єкти господарювання перейдуть до виконання взятих на себе зобов'язань і відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» його оцінка буде достовірно визначена та існуватиме ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення.

Така неузгодженість правового та облікового законодавства призводить до викривлення звітної інформації про фінансовий стан підприємства. Цю проблему можна вирішити шляхом відображення юридичних зобов'язань на позабалансовому рахунку 042 «Непередбачені зобов'язання» та у примітках до фінансової звітності. Після ж набуття юридичними зобов'язаннями усіх критеріїв відповідності бухгалтерського обліку, їх потрібно виключити з позабалансового рахунку і відображати на балансових рахунках та у балансі підприємства. Такий порядок відображення поточних зобов'язань підприємства забезпечить користувачів фінансової звітності достовірною та обґрунтованою інформацією про борги підприємства та його платоспроможність.

Зобов'язання характеризуються:

- конкретними економічними ресурсами (поверненню підлягають ресурси, або їх грошовий еквівалент - залежно від умов договору);
- адресністю (ресурси повертаються позикодавцю або іншій третій особі за дорученням позикодавця);
- строком погашення заборгованості;
- винагородою за користування ресурсами;
- санкціями за порушення договірних зобов'язань за термінами і сумами

погашення заборгованості.

Основний порядок класифікації зобов'язань розкрито в П(С)БО 11 «Зобов'язання», де вони поділені на чотири групи: довгострокові, поточні зобов'язання, забезпечення наступних витрат і платежів та доходи майбутніх періодів (рис. 1.8).

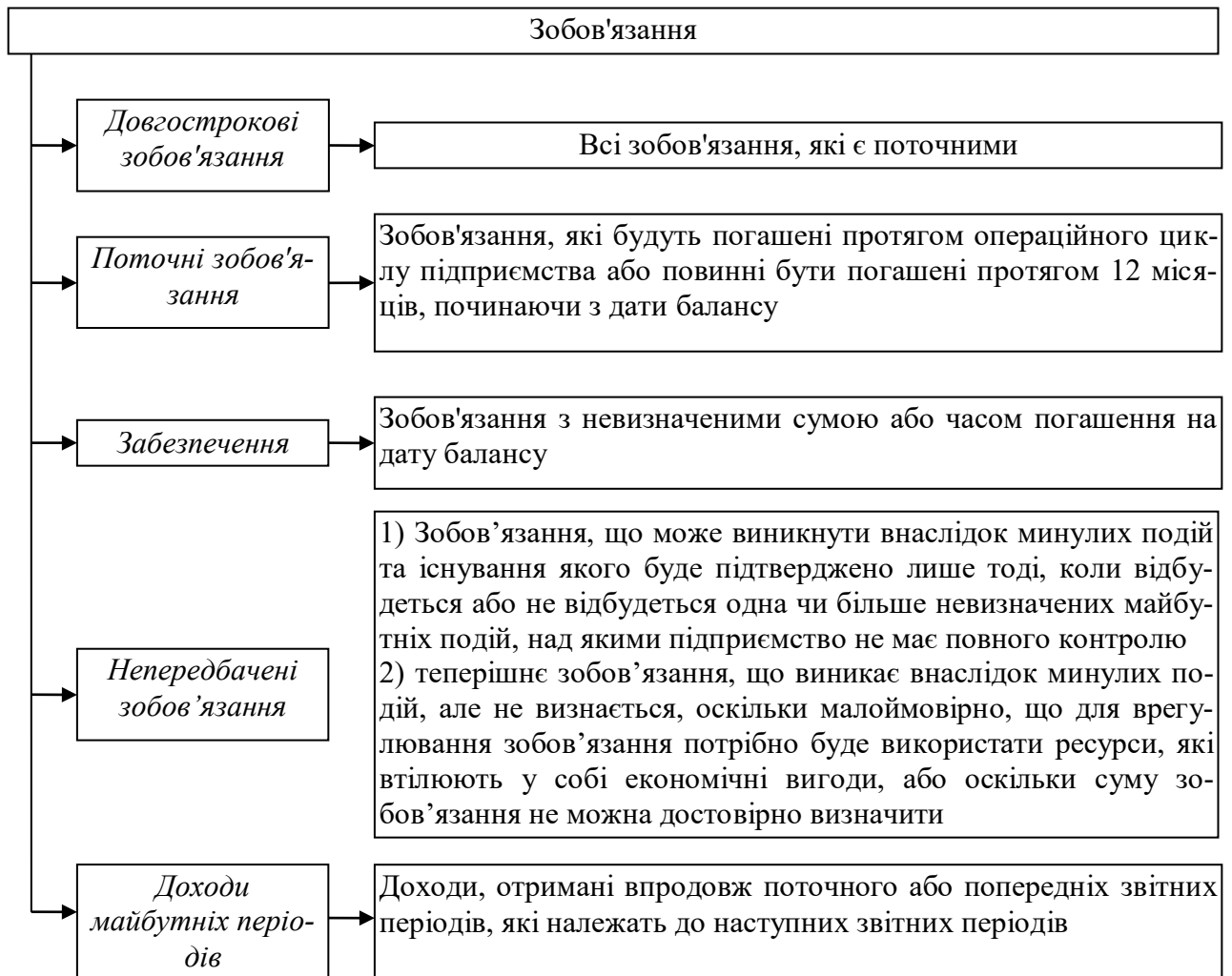

Рис. 1.8. Класифікація зобов'язань підприємства відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання»

Джерело: [73]

В свою чергу, довгострокові і поточні зобов'язання мають внутрішню, більш детальну класифікацію. До довгострокових зобов'язань належать:

- довгострокові кредити банків;
- інші довгострокові фінансові зобов'язання;
- відстрочені податкові зобов'язання;

- інші довгострокові зобов'язання.

До поточних зобов'язань належать:

- короткострокові кредити банків;
- поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями;
- короткострокові векселі видані; кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги;
- поточна заборгованість за розрахунками (з отриманих авансів, з бюджетом, з позабюджетних платежів, зі страхування, з оплати праці, з учасниками, з внутрішніх розрахунків);
- поточні забезпечення;
- інші поточні зобов'язання.

Особливими зобов'язаннями є ті категорії, які є дуже важливими з точки зору оцінки впливу потенційних наслідків певних подій на перспективи розвитку підприємства. До них відносяться, в першу чергу, непередбачені зобов'язання. Як особливу категорію можна виділити і забезпечення: оскільки зобов'язання визнаються за фактично здійсненою операцією, а для визначення забезпечень треба застосовувати попередню оцінку, в деяких країнах забезпечення взагалі не виділяють як різновид зобов'язань.

Крім того, структуру зобов'язань підприємства можуть доповнити фінансові зобов'язання. Вони є потенційними можливостями формування забезпечень для суб'єкта господарювання. Але чітких і точних роз'яснень щодо обліку фінансових зобов'язань П(С)БО 13 не надає. На практиці можна застосовувати й інші класифікаційні ознаки, узагальнено представлені у табл. 1.5.

Зрозуміло, що детальна класифікація зобов'язань дає можливість глибше зрозуміти їхню сутність, допомагає бухгалтерам в організації обліку зобов'язань та забезпечує правильність і достовірність їх обліку. Також це дозволяє керівникам отримувати оперативну та різнобічну інформацію стосовно зобов'язань з метою оптимізації управління ними. Крім того, велике значення така класифікація має для аудитора, бо значно спрощує процедуру проведення перевірки [14, с. 73].

Класифікація зобов'язань за різними критеріями

(за Гевлич Л.Л.)

1. <i>Відповідно до підстав, з яких виникають господарські зобов'язання</i>			
<i>Договірні</i>	Зобов'язання, які виникають із договорів	<i>Бездоговірні</i>	Зобов'язання що виникають внаслідок заподіяння шкоди, безпідставного придбання або збереження майна
2. <i>За можливістю оцінки</i>			
<i>Реальні</i>	Зобов'язання, які виникають на основі договору, контракту, одержаного рахунка (довгострокові і поточні)	<i>Потенційні (умовні)</i>	Зобов'язання, за якими сума і час майбутніх платежів не визначені (забезпечення і непередбачені зобов'язання)
3. <i>За складністю</i>			
<i>Прості</i>	Зобов'язання, що погашаються одним платежем	<i>Складні</i>	Включають первинне зобов'язання та набір вторинних зобов'язань
4. <i>Залежно від визначеності предмета</i>			
<i>Однооб'єктні</i>	Предметом є цілком визначені дії.	<i>Альтернативні</i>	Є право вибору однієї із кількох дій, передбачених договором чи законом
5. <i>За видами кредиторів</i>			
<i>Внутрішні</i>	В більшості це заборгованість по заробітній платі	<i>Зовнішні</i>	Зобов'язання перед банками, контрагентами, податками та ін.
6. <i>За співвідношенням прав і обов'язків суб'єктів</i>			
<i>Односторонні</i>	Одна сторона має тільки права, а друга – тільки обов'язки	<i>Взаємні</i>	Кожен учасник має як права, так і обов'язки
7. <i>За визначеністю в часі</i>			
<i>Обмежені в часі</i>	Строк виконання визначений	<i>Безстрокові</i>	Строк виконання не визначений

Джерело: [14, с. 72]

Як вважає Подоля Г. В., щодо такої класифікаційної ознаки, як виконання умов погашення, то за нею заборгованість варто поділяти на наступні три групи [68, с. 175]:

- заборгованість, термін погашення якої ще не настав;
- відстрочена заборгованість;
- прострочена заборгованість.

Класифікація зобов'язань (за Кесарчук Г.С.) представлена в табл.1.6. Така класифікація зобов'язань дасть змогу глибше зрозуміти їхню суть, а також допоможе бухгалтерам і керівникам отримувати різнобічну інформацію про

заборгованість з метою ефективного ведення фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Таблиця 1.6

Класифікація поточних зобов'язань

(за Кесарчук Г.С.)

Критерії класифікації	Вид зобов'язання
1) Співвідношення прав і обов'язків суб'єктів	- Односторонні - Взаємні
2) Час виникнення	- Теперішні - Майбутні
3) Спосіб погашення	- Монетарні - Немонетарні
4) Вартість	- Відсоткові - Безвідсоткові
5) Вид діяльності	- Операційні - Фінансові - Ті, що виникли внаслідок іншого виду діяльності
6) Можливість оцінки	- Фактичні - Оціночні
7) Складність погашення	- Прості - Складні

Джерело: [38, с. 403]

Провівши аналіз і узагальнивши вищенаведені варіанти класифікації поточних зобов'язань, пропонуємо систематизувати різні її види з використанням наступних класифікаційних ознак (табл. 1.7).

Таким чином, запропонована класифікація враховує вісім основних ознак, за якими можна згрупувати поточні зобов'язання. Але, враховуючи те, що, згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», фінансова звітність забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо оцінки здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання, вважаємо за доцільне таку інформацію надавати розшифрованою показників балансу за розділом пасиву «Поточні зобов'язання» і відображати як окремий розділ у Примітках до річної фінансової звітності. Крім того, враховуючи вищевикладене, залежно від інформаційного інтересу користувачів інформації про поточні зобов'язання за вищенаведеними ознаками класифікації, інформація може подаватись і в роз-

горнутому вигляді окремо у пояснювальній записці до річного звіту.

Таблиця 1.7

Класифікаційні ознаки поточних зобов'язань

Ознаки	Поточні зобов'язання
Характер виникнення	Зобов'язання, що виникли в результаті операційної діяльності Зобов'язання, що виникли в результаті іншої діяльності (фінансова, інвестиційна, інша діяльність)
Економічний зміст	Товарна заборгованість: за продукцію і товари; за послуги; за роботи . Нетоварна заборгованість: з оплати праці; за податками і зборами; за фінансовими операціями тощо.
Контрагенти	Банки й інші кредитно-фінансові установи Постачальники і підрядчики за товари, роботи, послуги Інші контрагенти: працівники; бюджет; позабюджетні фонди; учасники, власники; внутрішні розрахунки; інші.
Валюта зобов'язань	Національна Іноземна
Забезпеченість	Незабезпечені Забезпечені: вексель; застава; договір страхування; гарантія.
Дотримання строків погашення	Поточні зобов'язання, за якими термін оплати не настав Відстрочені поточні зобов'язання Прострочені поточні зобов'язання Поточні зобов'язання, за якими закінчився строк позовної давності
Ймовірність погашення	Сумнівні поточні зобов'язання Безнадійні поточні зобов'язання
Відображення в балансі	Реальні (балансові) Консенсуальні (позабалансові)

Джерело: узагальнено автором

Класифікація поточних зобов'язань мало чим відрізняється у вітчизняному обліку від класифікації зарубіжних країн. Різниця більше спостерігається у назві видів поточної заборгованості та конкретизації окремих видів зобов'язань.

Для порівняння класифікація поточних зобов'язань в різних країнах

згрупована у таблиці 1.8.

Таблиця 1.8

Класифікація поточних зобов'язань у різних країнах

Країна	Класифікація поточних зобов'язань*
1	2
Великобританія	<p><i>Письмово оформлені забезпечені позики, кредити банків та овердрафти;</i> Аванси отримані; Торгові кредити; <u>Переказні векселі до оплати;</u> Заборгованість перед іншими компаніями, в яких є частки участі; <u>Інші кредитори, в тому числі заборгованість по податках та соціальному страхуванню;</u> Доходи майбутніх періодів; Інвентаризація</p>
США	<p>Кредиторська заборгованість; <u>Короткострокові векселі;</u> <i>Дивіденди до виплати;</i> Нараховані зобов'язання, віднесені до витрат періоду; <u>Аванси та депозити, що повертаються;</u> Попередньо оплачені незароблені доходи; <u>Податкові платежі;</u> Умовні платежі; Частина довгострокової заборгованості, що підлягає погашенню в поточному періоді; Кредиторська заборгованість до запитання</p>
Німеччина	<p>Займи (в тому числі конвертуєми); <i>Зобов'язання перед кредитними інститутами;</i> <u>Аванси одержані;</u> Зобов'язання перед постачальниками та підрядниками; <u>Вексельні зобов'язання;</u> Зобов'язання перед дочірніми організаціями; Зобов'язання перед залежними організаціями; <u>Інші зобов'язання, в тому числі за податками та в рамках соціального забезпечення</u></p>
Росія	<p><i>Позики та кредити, в тому числі:</i> кредити банків, що належать до погашення протягом 12 місяців після звітної дати; позики, що належать до погашення протягом 12 місяців після звітної дати; Кредиторська заборгованість, в тому числі: постачальники та підрядники; <u>векселя до сплати;</u> заборгованість перед дочірніми та залежними товариства; заборгованість перед персоналом організації; заборгованість перед державними позабюджетними фондами; <u>аванси одержані; інші кредитори;</u> <i>Заборгованість учасникам (засновникам) з виплати доходів;</i> Доходи майбутніх періодів; Резерви наступних витрат; Інші короткострокові зобов'язання.</p>

Продовження табл. 1.8

1	2
Україна	Короткострокові кредити банків Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями Короткострокові векселі видані Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги Поточна заборгованість за розрахунками з одержаних авансів По розрахунках з бюджетом По розрахунках за позабюджетними платежами По розрахунках зі страхування По розрахунках з оплати праці По розрахунках з учасниками По внутрішнім розрахунках Інші поточні зобов'язання

Джерело: узагальнено автором

*Спільні види зобов'язань, що притаманні всім наведеним країнам:

за кредитами

перед постачальниками та підрядчиками

за векселями

за авансами одержаними

по податках та соціальному страхуванню

перед учасниками

Як видно з таблиці 1.8 з наведених класифікацій спільним серед класифікації поточних зобов'язань є зобов'язання за кредитами, перед постачальниками та підрядниками, за векселями, за авансами одержаними, за податками та платежами по соціальному страхуванню та перед учасниками.

При дослідженні структури американської системи обліку GAAP (General Accepted Accounting Principles (GAAP – загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку)), можна дійти висновку, що американська система обліку є складна і детальна, але має досить міцні позиції, у першу чергу, завдяки сильному американському ринку – найбільшому і розвиненому у світі, що пропонує емітентам найбільш вигідні на сьогодні умови залучення капіталу. Баланс американських компаній за GAAP в активі складається з двох частин: Оборотні активи і Необоротні активи. Порядок занесення статей активів визначається їх ліквідністю. У свою чергу, пасив балансу складається з наступних розділів: Короткострокові зобов'язання, Довгострокові зобов'язання, Власний капітал. Короткострокові зобов'язання складаються з трьох груп, що відобра-

жено на рисунку 1.9.

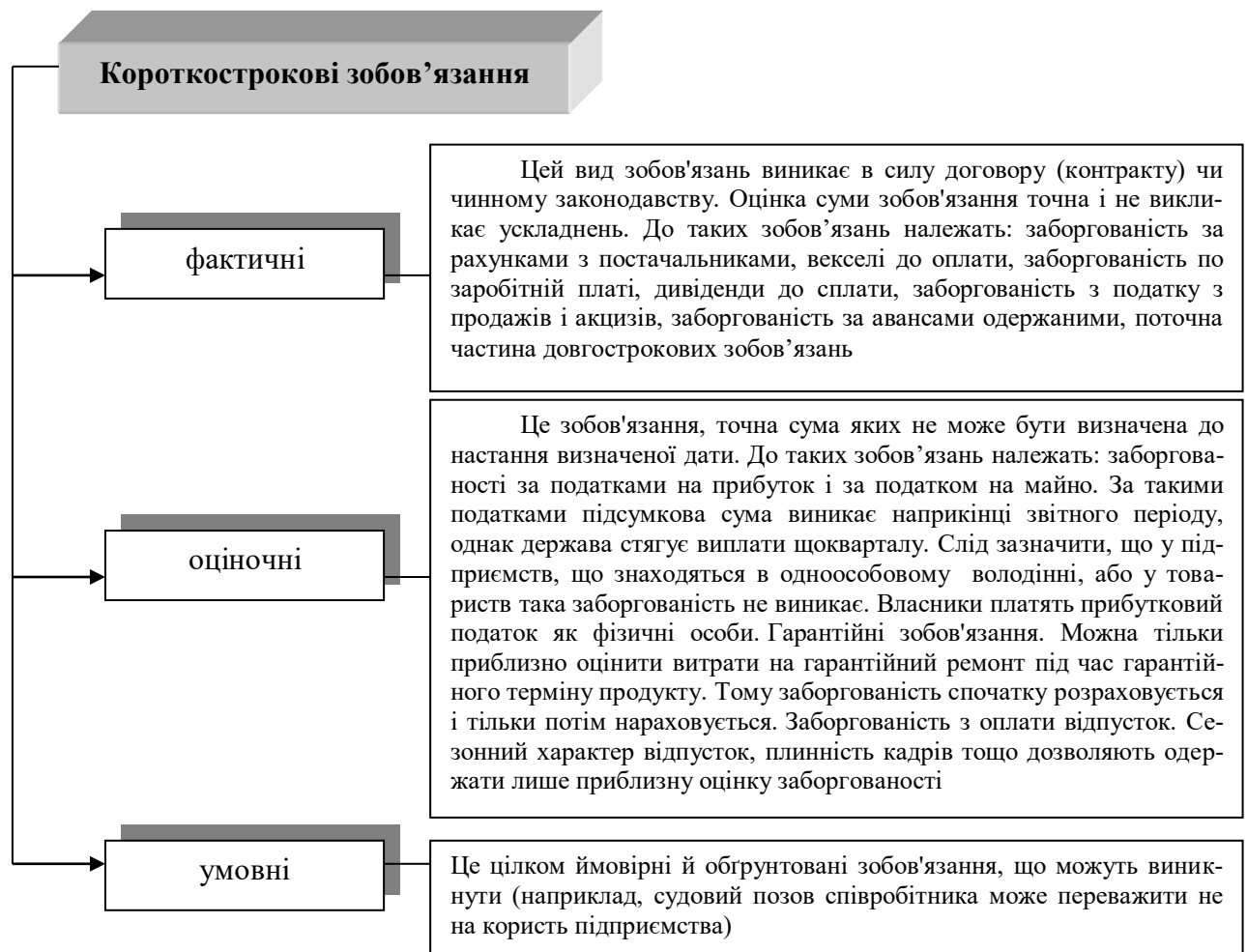

Рис. 1.9. Класифікація короткострокових зобов'язань за вимогами GAAP

Джерело: [92, с. 33]

Позитивним у структурі пасиву балансу за GAAP є те, що статті наводяться в порядку зростання строку їх погашення, оскільки під час проведення аналізу платоспроможності підприємства кредиторів цікавить саме можливість підприємства розраховуватись за своїми поточними зобов'язаннями.

У міжнародній та вітчизняній економічній практиці зобов'язання класифікують залежно від терміну їх погашення на:

– короткострокові (поточні) – це зобов'язання, які повинні бути погашені впродовж року (з дати складання річного балансу) або одного операційного циклу незалежно від його тривалості;

– довгострокові (не поточні) – це зобов'язання, термін погашення яких

складає більше одного року або операційного циклу.

Така класифікація допомагає інвесторам та кредиторам оцінити відносну ризикованість зобов'язань. Згідно з МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи» зобов'язання класифікують за сутністю:

- юридичне зобов'язання;
- конструктивне зобов'язання;
- забезпечення;
- непередбачені зобов'язання.

Порівняльний аналіз показників з обліку кредиторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами представлено у таблиці 1.9.

Таблиця 1.9

Порівняльна характеристика обліку кредиторської заборгованості за національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку

Порівняльна ознака	Національні стандарти бухгалтерського обліку	Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку
1	2	3
Стандарти, які регламентують облік кредиторської заборгованості	П(С)БО 11 «Зобов'язання», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	МСБО 1 «Подання фінансових звітів», МСБО 10 «Події після дати балансу», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»
Поняття кредиторської заборгованості	У НП(С)БО 1 надається визначення зобов'язань як категорії бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди	Згідно з МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи», кредиторська заборгованість: а) торговельна кредиторська заборгованість є зобов'язанням оплатити товари або послуги, що були отримані чи надані, на які виставлені рахунки або які офіційно узгоджені з постачальником; б) нарахування є зобов'язанням оплатити товари або послуги, що були отримані або надані, але не були сплачені, на них не були виставлені рахунки або вони не були офіційно узгоджені з постачальником, включаючи суми, які підлягають виплаті працівникам (наприклад, суми, пов'язані з нарахованою оплатою відпусток)

Продовження табл. 1.9

1	2	3
Визнання	Для визнання зобов'язання повинні бути дотримані дві умови: – якщо його оцінка може бути достовірно визначена; – існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення	Забезпечення слід визнавати, якщо: а) суб'єкт господарювання має існуюче зобов'язання (юридичне чи конструктивне) внаслідок минулої події; б) ймовірно, що вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для виконання зобов'язання; в) можна достовірно оцінити суму зобов'язання
Оцінка	Кредиторська заборгованість оцінюється за сумою укладеного договору та відображається в балансі за: – сумою погашення (поточні зобов'язання); – теперішньою вартістю (довгострокові зобов'язання, на які нараховується відсоток)	За міжнародними стандартами первісною оцінкою фінансових та інших зобов'язань і їх відображення у фінансовому обліку та фінансовій звітності є їх справедлива вартість за доданням витрат за операцією. Амортизована собівартість зобов'язання – це сума, за якою зобов'язання оцінили при первісному визнанні, мінус виплати основної суми боргу, плюс або мінус накопичена амортизація будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення, мінус будь-яке часткове списання.
Розкриття інформації у звітності	Кредиторська заборгованість відображається у пасиві балансу за сумою погашення	Зобов'язання відображаються в пасиві балансу як сальдо по рядку «Рахунки до сплати» в розділі «Кредиторська заборгованість». При цьому різниця відображення в балансі полягає лише у відмінності структури статей вітчизняної та міжнародної звітності

Джерело: [5, с. 30]

Отже, з позиції бухгалтерського обліку зобов'язання – це джерело формування фінансових ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. У майбутньому заборгованість за зобов'язаннями має бути погашена шляхом передачі певних активів або послуг. Таким чином, зобов'язання – це вимоги кредиторів стосовно активів підприємства. Наявність зобов'язань – (боргів) зменшує економічні вигоди підприємства і його капітал.

1.3. Оцінка і визнання зобов'язань підприємства

Оцінка зобов'язань відіграє важливу роль під час формування облікової політики підприємства. Застосування принципу обачності, що передбачає використання в бухгалтерському обліку методів оцінювання, які повинні запобігати заниженню сум визнаних зобов'язань, є важливим під час оцінювання зобов'язань. Відповідно до концептуальної основи складання та подання фінансових звітів окремі зобов'язання можуть значною мірою вимірюватися тільки із застосуванням попередніх оцінок [115, с. 43]. Для визначення балансової вартості зобов'язань існують такі види оцінок (рис. 1.10).

Рис. 1.10. Види вартісної оцінки зобов'язань

Джерело: [115, с. 43]

Згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання», зобов'язання визнаються в обліку за таких умов:

1. Якщо оцінка зобов'язань може бути достовірно визначена.
2. Існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок погашення зобов'язань.

Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашен-

ню, то його сума включається до складу доходу звітнього періоду підприємства.

За результатами проведених досліджень встановлено, що С.Ф. Голов [17] пропонує визнавати зобов'язання підприємств за таких умов:

- підприємство визнає необхідність майбутніх платежів кредиторам із метою надалі підтримувати господарські зв'язки з ними;
- зобов'язання відображені в теперішньому часі, які є наслідком минулих фактів господарського життя (отримані послуги);
- зобов'язання має бути виконано незаперечно, оскільки майбутні платежі мають імовірний характер, адже підприємство може мати ускладнення з платежами;
- терміни виконання зобов'язань можуть бути визначені, але точна дата невідома;
- суб'єкт, стосовно якого виникли боргові зобов'язання, має бути ідентифікований як особа чи група осіб, хоча в момент реєстрації зобов'язання суб'єкт міг бути ідентифікованим. Таким чином, ураховуючи сутність та специфіку застосування зобов'язань, необхідно розширити умови їх визнання в обліку.

Зокрема, доцільно визнавати зобов'язання за умов, передбачених П(С)БО 11 «Зобов'язання», та таких умов:

1. Підприємство визнає необхідність майбутніх платежів кредиторам.
2. Зобов'язання мають бути виконані незаперечно.
3. Суб'єкт, стосовно якого виникли боргові зобов'язання, має бути ідентифікований.

Одним із проблемних питань обліку зобов'язань підприємств є достовірність та об'єктивність їх оцінки, тому актуальним завданням є дослідження порядку оцінювання даного об'єкта обліку.

Короткострокові кредити банків є сумою заборгованості підприємства перед банківськими установами за отриманими позиками. Погашення короткострокової позики передбачається протягом дванадцяти місяців із дати її отримання. У сучасних умовах отримання підприємством короткострокової позики

приводить до виникнення зобов'язань перед банківською установою за основною сумою боргу та за нарахованими відсотками.

Нараховуючи відсотки за кредит, підприємство збільшує не тільки свої поточні зобов'язання, а й фінансові витрати, тому доцільно оцінювати зобов'язання за позикою за теперішньою вартістю, оскільки неправильне відображення нарахування і сплати відсотків у бухгалтерському обліку викривлює реальний фінансовий стан підприємства, зменшує власний капітал та збільшує зобов'язання.

Виникнення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги відображає суму коштів, яку має сплатити підприємство своїм кредиторам у результаті її погашення. В умовах фінансової нестабільності (кризи) договори між підприємствами укладаються на нетривалий період та передбачають погашення зобов'язань протягом тижня чи місяця, а фактично перерахування коштів затягується до шести-восьми місяців. У зв'язку з цим доцільно під час укладання договорів передбачати коригування суми зобов'язання на індекс інфляції.

Погашення зобов'язання доцільно здійснювати шляхом:

- сплати кредитору грошових коштів;
- відвантаження готової продукції, товарів або надання послуг у рахунок отриманого авансу від покупця або в порядку заліку заборгованості;
- переведення зобов'язань у корпоративні права, які належать кредитору (елементи капіталу), тощо.

Отже, кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги доцільно оцінювати за поточною вартістю придбання, оскільки вона враховує чинник інфляції і динаміку цін.

До поточної заборгованості перед бюджетом належать заборгованість підприємства за всіма видами платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства.

Даний вид поточної заборгованості у своїх дослідженнях А.Т. Сафарова пропонує оцінювати за сумою погашення. Вчасно не сплачені податки призво-

дять до виникнення пені та застосування штрафних санкцій до підприємства – платника податку, які необхідно відображати в обліку збільшенням інших витрат операційної діяльності. Якщо підприємство погасило заборгованість перед бюджетом, а пеня за прострочення платежу не була нарахована, то в такому випадку під час проведення виявляється помилка, і підприємство повинне відкоригувати зобов'язання перед бюджетом у складі інших операційних витрат, а зобов'язання перед бюджетом повинні бути збільшені на суму пені [85].

Таким чином, згідно з Національними стандартами бухгалтерського обліку, поточні зобов'язання оцінюються за сумою погашення, тобто за вартістю реалізації. Зобов'язання за короткостроковими позиками доцільно оцінювати за теперішньою вартістю, заборгованість перед бюджетом – за вартістю реалізації, заборгованість за товари, послуги – за поточною вартістю.

С. Шевчук [116] звертає увагу на порядок оцінки поточної заборгованості, вираженої в іноземній валюті, який подано в П(С)БО 21 «Вплив зміни валютних курсів» та в МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів». Такі зобов'язання за первісного визнання відображаються у валюті звітності перерахунком суми в іноземній валюті із застосуванням курсу НБУ на дату здійснення операцій. У подальшому зобов'язання, які є монетарними статтями, перераховують за курсом НБУ, що діє на дату погашення зобов'язання або на дату балансу. Курсову різницю, яка виникає при цьому, відображають у складі відповідних доходів або витрат. Немонетарні зобов'язання перерахунку не підлягають, їх відображають за вартістю, визначеною під час їх визнання.

У цілому слід зазначити, що несвоєчасна оплата боргів та зобов'язань веде до залучення в оборот підприємства коштів, що належать іншим господарюючим суб'єктам або бюджету. Як результат, це може призвести до застосування до підприємства як фінансових санкцій, так і адміністративних або кримінальних покарань керівника та головного бухгалтера підприємства.

Крім того, слід звернути увагу на порядок оцінювання поточних зобов'язань, виражених в іноземній валюті, які подано в П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Такі зобов'язання під час первісного визнання відображають

у валюті звітності перерахунком суми в іноземній валюті із застосуванням курсу НБУ на дату здійснення операції. У подальшому зобов'язання, які є монетарними статтями перераховують за курсом НБУ, що діє на дату погашення зобов'язань та/або на дату балансу. Курсову різницю, яка виникає при цьому, відображають у складі відповідних доходів або витрат підприємства.

Немонетарні зобов'язання перерахунку не підлягають, їх відображають за вартістю, визначеною під час їх визнання.

У міжнародній практиці для визначення балансової вартості зобов'язань використовують такі види оцінки, що відображені на рис. 1.11.

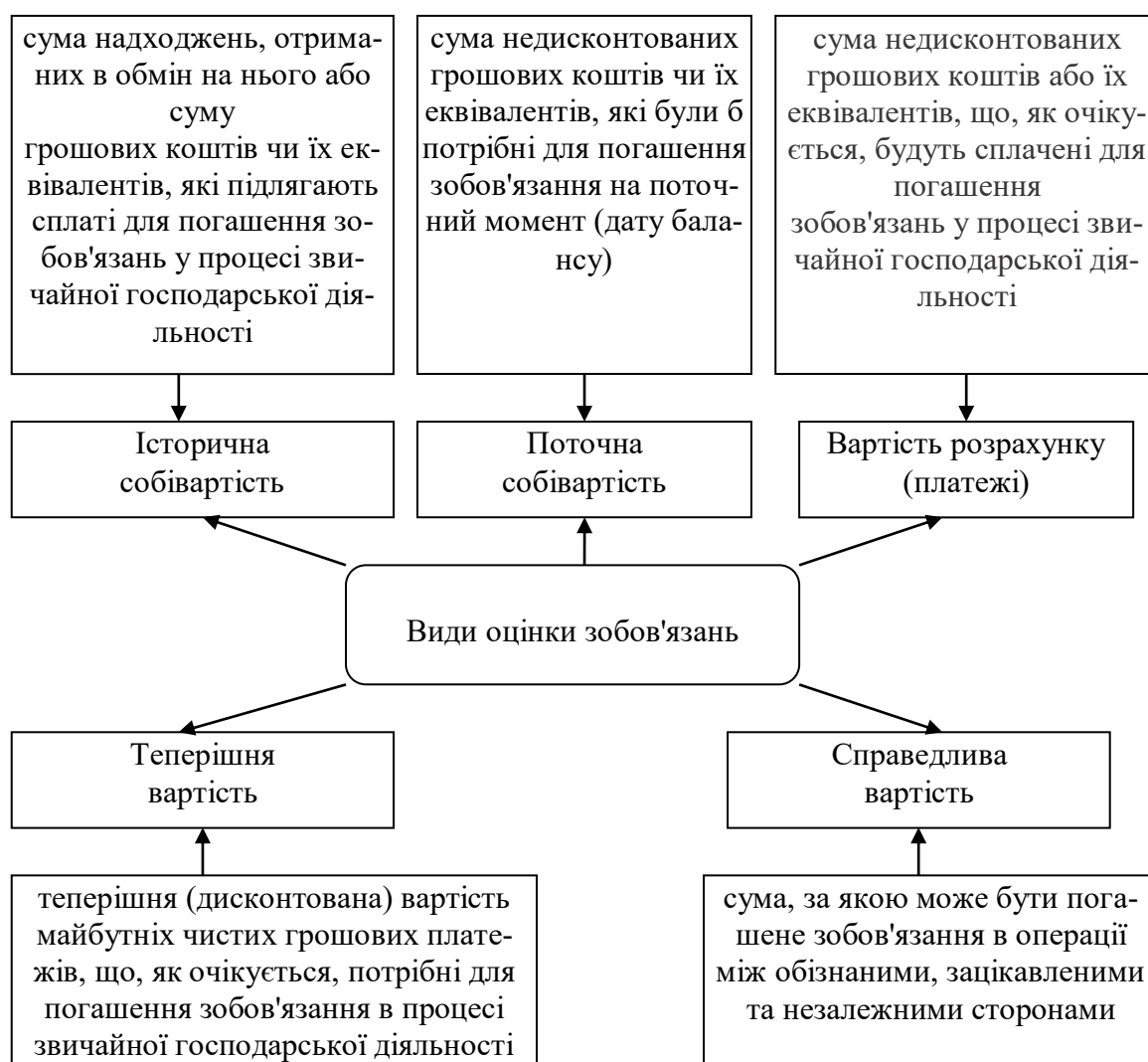

Рис. 1.11. Види оцінок зобов'язань у міжнародній практиці

Джерело: [44, с. 79]

Поточна оцінка зобов'язань використовується в аналітичних цілях. Вона

являє собою дисконтовану величину майбутнього платежу постачальникам і підрядникам. Якщо заборгованість кредиторам може бути погашена різними способами чи за різних умов платежу, дисконтується мінімальна з можливих оцінок. Такий варіант оцінки відповідає бухгалтерському принципу обачності, відповідно до якого сума очікуваних надходжень не повинна бути завищена, а сума погашення зобов'язань – занижена. Санкції у вигляді неустойки і штрафів включаються в розмір кредиторської заборгованості у випадку визнання їх боржником чи за рішенням суду. Таким чином, до складу поточних зобов'язань можуть бути включені: основний борг, відсотки за несплату, штрафи, пені, неустойки.

Цивільний кодекс України зобов'язує виконувати зобов'язання відповідно до договору, вимог законодавчих та інших правових актів.

Основним документом, що регулює виконання зобов'язань контрагентами, як зазначалось вище, є укладений між ними договір, який за умовами і формою, що укладається, не повинен суперечити нормам ЦКУ. У випадку розбіжностей між сторонами угоди усі питання, що виникають, розглядаються в судовому порядку.

Надходження матеріальних цінностей від постачальника призводить одночасно до збільшення активів підприємства та його зобов'язань. З економічної точки зору протягом часу, поки борг перед постачальниками не буде погашений, покупець фактично буде користуватися подвійним обсягом засобів. По-перше, у власність (розпорядження) підприємства переходять придбані матеріальні цінності, що будуть використовуватися для виробництва та подальшого продажу продукції або просто перепродажу товарів і приносити дохід від реалізації. По-друге, ті гроші, що тимчасово не будуть виплачені постачальнику, будуть використовуватися в обороті підприємства і також приносити дохід.

Таким чином, якщо на суму заборгованості перед кредитором через дії умов договору не нараховуються відсотки, підприємство одержує від своїх постачальників безкоштовний кредит. З цього випливає, що чим більше термін з моменту виникнення боргу до моменту його погашення, тобто чим більше тер-

мін, на який підприємство одержує безкоштовний кредит, тим більше вигідна для підприємства угода, що проводить оплату матеріальних цінностей після їх одержання.

Можна зробити висновок, що при оцінці зобов'язань, які не були своєчасно погашені і поступово, з продовженням терміну відстрочки платежу, втрачається купівельна сила грошей, інформація, яка міститься у фінансовій звітності щодо поточних зобов'язань, є викривленою. Це зумовлено недотриманням принципу превалювання сутності над формою. Тому що при розрахунку аналітичних показників, коли визначається фінансове становище підприємства, важливого значення набуває реальне значення зобов'язання (кредиторської заборгованості), а не номінальна його величина. І, на нашу думку, у випадку недотримання строків погашення платежу необхідно застосовувати інший метод оцінки зобов'язань, ніж їх первинна вартість, що має бути передбачено договірними умовами.

Кредитор, який порушив зобов'язання, повинен відшкодувати завдані ним збитки. Розмір збитків, які зазнав кредитор, доводиться самим кредитором. У такому випадку збитки визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора у місці, де зобов'язання має бути виконане. Довести втрачену вигоду є складним завданням, для цього потрібно економічне обґрунтування, згідно з яким кредитор не отримав запланований дохід або отримав його в меншому розмірі в результаті невиконання іншою стороною зобов'язань за договором.

Вищезгадані причини, на думку автора, потребують перегляду оцінки поточних зобов'язань в бік збільшення їх розміру, оскільки постачальнику товарів, робіт, послуг після несвоєчасного відшкодування кредитором своїх зобов'язань знадобиться значно більша сума грошових коштів для поповнення запасів аналогічного виду товарів або для надання робіт, послуг. З іншого боку, існують шляхи щодо зацікавленості покупців у своєчасному проведенні розрахунків за зобов'язаннями.

Одним із таких шляхів є застосування продавцем системи знижок за

умови попередньої оплати, часткової попередньої оплати (аванс), дострокової оплати. Застосування системи знижок призводить до зменшення суми грошових коштів, що надходять від покупця у передбачені умовами договору строки, але подальше використання їх в обігу призведе до отримання більшої економічної вигоди ніж їх очікування протягом невизначеного терміну.

Отже, застосування методу нарощування простроченої заборгованості з використанням ставки рефінансування є більш економічно доцільним для обох сторін угоди – постачальника і покупця. Договірна політика, на думку автора, для цілей бухгалтерського обліку передбачає, що у випадку змін, про які зазначається в договорі, вони можуть впливати на порядок відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку, і це в подальшому вплине на показники фінансового стану підприємства, що знаходять відображення у фінансовій звітності.

Облік зобов'язань розпочинається з факту його визнання, оцінки та фіксування в системі рахунків з подальшим розкриттям у фінансовій звітності (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Характеристика зобов'язань підприємства (бухгалтерський підхід)

№ з/п	Підгрупа (вид) зобов'язань	Термін погашення	Відображення в бухгалтерському обліку	Місце відображення в фінансовій звітності
1.	Поточні зобов'язання	Протягом 12 місяців з дати балансу	Сума погашення	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)
2.	Довгострокові зобов'язання	Більше 12 місяців після дати балансу	Теперішня вартість (дисконтована сума погашення)	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)
3.	Забезпечення	Не визначений	Прогнозний (розрахунковий) розмір	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)
4.	Непередбачувані зобов'язання	Ймовірний (у разі настання в майбутньому певних подій)	Облікова оцінка	Позабалансові рахунки

Джерело: [39, с. 465]

Для ведення обліку зобов'язань і забезпечень підприємства використовуються рахунки п'ятого класу «Довгострокові зобов'язання» та рахунки шостого класу «Поточні зобов'язання».

Таблиця 1.11

Методи оцінки вартості зобов'язань підприємства

№ з/п	Оцінка зобов'язання	Характеристика оцінки зобов'язання підприємства
1	2	3
1.	Історична собівартість	Сума активів, що можуть бути передані в рахунок сплати зобов'язання, або сума грошових коштів чи їх еквівалентів, які будуть сплачені з метою погашення зобов'язання у процесі звичайної господарської діяльності підприємства
2.	Поточна вартість	Недисконтована сума грошових коштів чи їх еквівалентів, яку необхідно сплатити для того, щоб погасити зобов'язання на поточний момент
3.	Вартість реалізації	Зобов'язання відображують за вартістю їх погашення, тобто за недисконтованою сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання у процесі звичайної діяльності підприємства
4.	Теперішня вартість	Зобов'язання відображують за теперішньою дисконтованою вартістю майбутнього чистого вибуття грошових коштів, які, як очікується, будуть необхідні для погашення зобов'язання у процесі звичайної діяльності підприємства

Джерело: узагальнено автором

Отже, ми дійшли висновку, що облік поточних зобов'язань потребує подальшого вдосконалення в системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Залишаються не до кінця розв'язаними підходи щодо визначення і визнання зобов'язань у вітчизняній практиці. Класифікація зобов'язань відповідно до національних стандартів свідчить про необхідність розробки комплексного підходу, що буде враховувати специфіку окремих видів заборгованості.

Остаточо не досліджене та потребує подальшого вивчення питання оцінки зобов'язань та її відображення в бухгалтерському обліку. Розв'язання цих проблем дасть можливість знизити негативний вплив різноманітних факторів та покращити майбутній фінансовий стан підприємства.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК І АУДИТ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Організація обліку та документування зобов'язань підприємства

Успішне ведення бухгалтерського обліку на підприємстві великого мірою залежить від належної організації бухгалтерського обліку на підприємстві. З метою отримання достовірної фінансової звітності та забезпечення необхідною інформацією про поточні зобов'язання внутрішніх та зовнішніх користувачів, необхідно визначити основні положення організації обліку та встановити порядок їх відображення в обліку [83, с. 54].

Перш за все, організація бухгалтерського обліку зобов'язань повинна забезпечити:

- документування розрахунків;
- своєчасне та повне відображення даних первинного обліку в реєстрах;
- правдиве відображення інформації у звітності та примітках до неї.

Організації обліку зобов'язань на підприємстві на дається важливе значення. Вона повинна забезпечувати постійний контроль за дотриманням строків оплати рахунків постачальників, своєчасність розрахунків з бюджетом, органами соціального страхування, працівниками з оплати праці, погашення позик та відсотків за ними тощо.

Несвоєчасна оплата боргів та зобов'язань веде до залучення в оборот коштів, що належать іншим підприємствам або бюджету, що може призвести до застосування до підприємства як фінансових санкцій, так і адміністративних або кримінальних покарань керівника та головного бухгалтера підприємства.

Правильна організація обліку зобов'язань потребує суворого дотримання фінансової дисципліни: власної оплати боргів за зобов'язаннями і забезпечення своєчасного одержання коштів за реалізовану продукцію та надані послуги.

Отже, раціонально організований бухгалтерський облік зобов'язань на підприємстві сприятиме виявленню найбільш ефективних форм та умов залу-

чення позикових ресурсів, забезпеченню своєчасності розрахунків за коротко-строковими зобов'язаннями підприємства, проведенню заходів щодо зменшення розміру заборгованості та забезпеченню виконання зобов'язань перед кредиторами.

Роль первинного документа є надзвичайно важливою в бухгалтерському обліку зобов'язань, для складання управлінської, фінансової, податкової, статистичної звітності, під час вирішення судових справ. Первинний документ завжди вважався основою основ бухгалтерського обліку, підставою для визнання витрат, факту виникнення зобов'язань та їх погашення. Але, у зв'язку зі змінами в законодавстві, дещо змінилися сутність і зміст первинних документів, критерії їх визнання та доказова функція [36, с. 242].

Визначення первинного документа наводиться у двох правових актах, зокрема у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV та у Положенні про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженому наказом Мінфіну України від 24.05.1995 р. № 88 (далі – Положення № 88). Перша і найважливіша зміна стосується доказової функції первинних документів. У старій редакції зазначене поняття виглядало наступним чином: «Первинний документ – це документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення». Але у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг» зазначено про виключення фрази щодо підтвердження здійснення господарської операції, тож, як у Законі «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», так і у Положенні № 88 відкоригували визначення первинного документа, прибравши згадку про його функцію підтверджувати здійснення господарської операції. Але, незважаючи на це, згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», первинні документи все одно є фундаментом для відображення операцій в бухгалтерському обліку.

Другим підтвердженням цього є Податковий кодекс України, який зазначає, що «для цілей оподаткування платники податків зобов'язані вести облік

доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням об'єктів оподаткування та/або податкових зобов'язань, на підставі первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, фінансової звітності, інших документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків і зборів, ведення яких передбачено законодавством».

Можна зазначити, що зміни є несуттєвими, що «запрацював» принцип превалювання сутності над формою (тобто операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми), але, якщо раніше можна було стверджувати, що, якщо був первинний документ, то і господарська операція також була, і підкріпити це ст.1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», то тепер, при виникненні сумнівів лише наявності документа буде недостатньо, і підприємствам доведеться доводити факт здійснення господарської операції іншими методами, наприклад, вимірювання, зустрічну перевірку, співставлення, перевірка наявності можливостей для здійснення операції, вивчення впливу операції на господарську діяльність. Також, такі зміни можуть непередбачено вплинути на судові процеси, так як скасовано доказовість первинної документації.

Слід зазначити також дискусійність віднесення розпоряджень керівника до первинних документів під час обліку зобов'язань. Так, згідно Положення №88 «первинні документи — це документи, створені у письмовій або електронній формі, які містять відомості про господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністрації (власника) на їх проведення». Але, у листі Міністерства фінансів України «Щодо первинних документів» від 27.01.2006 р. № 31-34000-30-27/1450, зазначено протилежне: «Розпорядження керівника підприємства підтверджує дозвіл працівникам підприємства на здійснення операції з передачі майна (розпорядження, вказівку здійснити операцію з передачі майна) і не фіксує факту здійснення самої господарської операції з передачі майна».

До первинних документів з обліку виникнення зобов'язань відносяться акти приймання-передачі; акти прийнятих робіт; акти про приймання матеріа-

лів; податкові накладні; товарно-транспортні накладні та ін. Погашення поточних зобов'язань відображається видатковими касовими ордерами, виписками банків, чековими книжками (корінцями) та іншими документами.

Згідно з Листом Міністерства фінансів України «Щодо особливостей застосування первинних документів» від 16.02.17 р. № 31-11410-06-5/4339 рахунок-фактура (інвойс) також вважається первинним документом і може бути підставою для відображення в бухгалтерському обліку господарської операції з постачання товарів, робіт (послуг) без складання акта приймання-передачі, якщо він відповідає певним вимогам:

1) наявність факту оплати рахунку-фактури, що підтверджується платіжним дорученням, розрахунковим чеком, касовим чеком, випискою з розрахункового рахунку, квитанцією до прибуткового касового ордера;

2) наявність необхідних реквізитів, які дають можливість ідентифікувати господарську операцію і її учасників (назва підприємства, від імені якого складено рахунок-фактуру, назва контрагента, зміст та обсяг господарської операції, одиниця виміру господарської операції, особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь в оформленні рахунка-фактури).

Відображенню в бухгалтерському обліку на підставі рахунку-фактури підлягає саме господарська операція, отже, повинні відбутися зміни в активах/зобов'язаннях або власному капіталі – надходження оплати/надання послуг/відвантаження товарно-матеріальних цінностей. Так і для податкового обліку: податковий кредит чи податкове зобов'язання будуть нараховані лише тоді, коли відбудеться господарська операція.

Використання актів виконаних робіт, приймання-передачі, наданих послуг також опинилися під загрозою після скасування підтверджувального статусу первинних документів. Але, їх складання є обов'язковим, адже вони фіксують факт надання послуг або відвантаження товарно-матеріальних цінностей для постачальника і факт отримання послуг / товарів для замовника, що є змінами в активах / зобов'язаннях або власному капіталі суб'єкта господарюван-

ня, тобто господарською операцією.

Товарно-транспортна накладна є первинним документом, якщо в ній присутні необхідні реквізити, що наведені в Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні». Як і усі первинні документи, товарно-транспортна накладна повинна бути заповнена під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо – безпосередньо після її закінчення.

Особливу проблему викликають ситуації, коли первинний документ спізнюється. Тепер цей момент прояснений у п. 2.6 Положення № 88, у якому передбачено, що у разі, якщо на момент складання фінансової звітності підприємство не отримало від контрагента своєчасно первинний документ, воно має право (якщо це передбачено графіком документообігу) показати операцію в бухгалтерському обліку на підставі «належним чином оформленого внутрішнього первинного документа (акта), складеного посадовою особою, відповідальною за приймання-відпуск товарно-матеріальних цінностей, робіт і послуг» [26]. По суті, підприємству надано право показати операцію на підставі свого внутрішнього первинного документа. Лист Міністерства фінансів від 22.04.2016 р. № 31-11410-06-5/11705 зазначає, що таким документом, зокрема, може бути і бухгалтерська довідка.

Водночас, деякі фахівці рекомендують у ролі такого документу складати акт, оскільки бухгалтерська довідка – це документ, який складається бухгалтером, а оцінювати обсяг господарської операції (обсяг виконаних робіт, витрати) повинна особа, яка володіє інформацією про це, тобто є відповідальною за прийом-відпуск товарно-матеріальних цінностей, робіт і послуг. Оскільки в Положенні № 88 зазначено про акт, це наштовхує на думку, що такий документ має бути ще і підписаний певною комісією, а не просто складений відповідальною особою. Складається такий документ у довільній формі, але він повинен містити всі обов'язкові реквізити первинного документа.

Окреме складне питання стосується сум визнання витрат. У п. 2.6 Положення №88 із цього приводу зазначено, що господарська операція, наведена у внутрішньому первинному документі, оцінюється відповідно до П(С)БО або

М(С)ФЗ. Детальніше цей момент Мінфін пояснював у листі №31-11410-06-5/11705, у якому зазначалося, що у внутрішньому первинному документі повинна наводитися розрахункова сума витрат, яка має ґрунтуватися на актуальній, доступній і надійній інформації (зокрема, до джерел такої інформації можуть належати умови договорів; статистична інформація по витратах підприємства за попередні періоди; інформація про зміну тарифних ставок; інші джерела, визначені підприємством).

Неоднозначність щодо сум визнання витрат у внутрішньому первинному документі викликатиме складності у бухгалтерському обліку. Формально підприємству достатньо зробити звичайну проводку з визнання кредиторської заборгованості (яку б зробили при отриманні первинних документів від контрагента). Але, по-перше, для відображення витрат у бухгалтерському обліку суму потрібно оцінити достовірно (п. 6 П(С)БО 16), а внутрішнім первинним документом сума витрат визначається лише розрахунковим шляхом (тому є сумніви, наскільки взагалі коректно робити пряму проводку за витратами, наприклад, Дт 92 – Кт 685). Тому, для нарахування витрат, за якими на момент складання фінансової звітності не отриманий первинний документ, доцільним може бути відкриття додаткових субрахунків.

По-друге, стосовно таких витрат можуть виникнути претензії у податківців, адже не виключено, що складений підприємством внутрішній первинний документ вони можуть визнати недостатнім для відображення витрат. У такому разі, на думку фахівців, слід убезпечитися і створити під такі витрати забезпечення – адже, по суті, маємо справу із зобов'язанням, сума якого на дату балансу є невизначеною (п. 4 П(С)БО 11). Тому формально (враховуючи, що невизначеність у сумі заборгованості є) підприємство може створити забезпечення під витрати за первинкою, що запізнюється, тим більше що це може допомогти уникнути і можливих претензій з боку податківців.

Так, наприклад, не отримавши рахунок за опалювання офісного приміщення, підприємство відразу не робитиме проводку Дт 92 – Кт 685, а спочатку зробить запис Дт 92 – Кт 474 (в оціночній сумі). У звітному періоді, коли пер-

винний документ від контрагента отриманий (тобто невизначеність у сумі зобов'язань знята), у бухгалтерському обліку зробити запис Дт 474 – Кт 685. У результаті вдасться і вимоги бухгалтерського обліку (про відображення операції в періоді її здійснення) виконати, і на претензії податківців не наразитися.

Положення №88 припускає, що визначена у внутрішньому первинному документі розрахункова сума може відрізнятись від фактичної суми. Виходячи з п. 3.5 Положення №88, у цьому випадку не коригуються відображені раніше (на підставі внутрішнього первинного документа) витрати, а враховується тільки різниця, причому у складі витрат поточного періоду (коли від постачальника фактично отримані первинні документи) на підставі бухгалтерської довідки. Якщо, наприклад, фактична сума витрат більша, ніж та, яка була розрахунково визначена на підставі внутрішнього первинного документа, то в поточному періоді слід зробити проводку Дт 92 – Кт 685.

Одним з дискусійних питань є можливість використання договору у ролі первинного документу.

Через те, що тепер первинний документ не є фактичним підтвердженням здійснення операції, до переліку первинних документів, на перший погляд, можна додати договір, оскільки він містить у собі усі необхідні реквізити і має відомості про господарську операцію. Але, у даному випадку питання виникає саме з визначення терміну «зобов'язання»: згідно з ПСБО 11 «Зобов'язання», зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Зобов'язання розуміють як обов'язок повернути (не надати) гроші, майно тощо, тобто зобов'язання виникає як результат виконання договору другою стороною. Бухгалтерське зобов'язання виникає внаслідок минулих подій, а сам договір є підставою для здійснення майбутніх подій. Погашення ж цієї кредиторської заборгованості означатиме лише зменшення грошових коштів чи іншого майна боржника (активів) і вже буде підтверджуватися іншими первинними документами (виписка банку, видатковий касовий ордер, корінець чеку тощо). Саме тому некоректно вважати договір первинним документом, який

діє як підстава виникнення зобов'язання, але не підтверджує його у момент його виникнення (відвантаження товару/надання послуг).

Змін зазнали й обов'язкові реквізити первинних документів, зокрема Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачає такі обов'язкові реквізити: назву документа (форми); дату складання; назву підприємства, від імені якого складено документ; зміст й обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції; посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції та правильність її оформлення; особистий підпис або інші дані, що надають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Стосовно останнього пункту виникає питання про можливість підписання первинного документа за допомогою електронного цифрового підпису, оскільки така норма у законі не прописана. Але п. 2.12 Положення № 88 містить норму, згідно якої електронний документ створюється з дотриманням вимог законодавства про електронні документи та електронний документообіг, а згідно Закону України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р. № 852-IV, при дотриманні ряду умов електронний цифровий підпис за правовим статусом прирівнюється до власноручного, тож, можливість користуватися електронним підписом залишилася.

Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291, облік та узагальнення інформації щодо поточних зобов'язань, які будуть погашені у звичайному ході операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців з дати балансу, ведеться на рахунках шостого класу плану рахунків [83, с. 54].

На рахунках цього класу ведеться облік короткострокових позик, довгострокових зобов'язань, що стали поточною заборгованістю із строком погашення на дату балансу не більше дванадцяти місяців, короткострокових векселів виданих, розрахунків з постачальниками та підрядниками, розрахунків з

податків і платежів, розрахунків за страхуванням, розрахунків з оплати праці, розрахунків з учасниками, а також інших розрахунків та операцій, доходів майбутніх періодів.

При складанні фінансової звітності всі позиції зобов'язань мають бути переглянуті з погляду виконання умов їх визнання, класифікації та оцінки. Дані шостого класу рахунків «Поточні зобов'язання» відображають у чотирьох формах фінансової звітності: № 1 «Баланс», № 2 «Звіт про фінансові результати», № 3 «Звіт про рух грошових коштів», № 4 «Звіт про власний капітал» (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Поточні зобов'язання в пасиві балансу

Стаття балансу	Код рядка
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	1600
Короткострокові кредити банків	
Поточна кредиторська заборгованість за:	1610
довгостроковими зобов'язаннями	
товари, роботи, послуги	1615
розрахунками з бюджетом	1620
у тому числі з податку на прибуток	1621
розрахунками зі страхування	1625
розрахунками з оплати праці	1630
Поточні забезпечення	1660
Доходи майбутніх періодів	1665
Інші поточні зобов'язання	1690
Усього за розділом III	1695

Джерело: [2, с. 54].

З огляду на вказане, ми бачимо, що інформація про поточні зобов'язання найповніше відображена в Балансі (форма №1).

Важливу роль під час складання річної фінансової звітності відіграють Примітки до неї, в яких обов'язково слід наводити інформацію про зобов'язання підприємства: суму та строки погашення зобов'язання, яке було включено до складу поточних зобов'язань відповідно до п. 8 П(С) БО 11 «Зобов'язання» із обґрунтуванням причин цього, перелік та суми зобов'язань, що включені до статей Балансу (ф. № 1) «Інші поточні зобов'язання».

2.2. Відображення поточних зобов'язань в системі рахунків бухгалтерського обліку

Отже, зобов'язаннями виступає заборгованість підприємства, яка виникає, головним чином, у зв'язку з придбанням товарів та послуг в кредит, або кредити, які підприємство отримує для свого фінансування.

Бухгалтерський облік кредиторської заборгованості в Україні, як складової частини пасиву балансу, перш за все, регламентовано Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні». Методологічні вимоги щодо формування та відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності зобов'язань, а також принципи відображення у фінансовій звітності визначається Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 11 «Зобов'язання». Але, оскільки національні стандарти обліку розроблені на основі міжнародних і не повинні суперечити їм, неможливо не звернути увагу на Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) [99, с. 12].

З метою аналізу спільних та відмінних особливостей цих положень, необхідно виконати їх порівняння, результати якого наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Порівняльна характеристика міжнародного та національного стандартів з обліку зобов'язань

МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»	П(С)БО 11 «Зобов'язання»	Висновки
1	2	3
Сфера застосування		
Застосовується всіма суб'єктами господарювання до обліку забезпечень, умовних зобов'язань і умовних активів, за винятком тих, які є результатом контрактів, що підлягають виконанню, крім випадків, коли контракт є обтяжливим; на які поширюється сфера застосування іншого стандарту. Застосовують до забезпечень реструктуризації (включаючи припинену діяльність)	Норми положення застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами незалежно від форм власності (крім бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за МСФЗ). Застосовується з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо зобов'язань, установлених іншими П(С)БО	Частково збігаються

Продовження табл. 2.2

1	2	3
Визначення зобов'язань		
Зобов'язання - це теперішня заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття ресурсів із суб'єкта господарювання, котрі втілюють у собі економічні вигоди	Зобов'язання - це теперішня заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття ресурсів із суб'єкта господарювання, котрі втілюють у собі економічні вигоди	Повністю збігаються
Визнання зобов'язань		
Забезпечення слід визнавати, якщо: 1) суб'єкт господарювання має теперішню заборгованість (юридичну чи конструктивну) внаслідок минулої події; 2) ймовірно, що вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для погашення заборгованості; 3) можна достовірно оцінити суму заборгованості	Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду	Частково збігаються
Оцінка зобов'язань		
Сума юридичних або конструктивних зобов'язань має бути найкращою оцінкою видатків, необхідних для погашення теперішньої заборгованості на дату балансу	1) довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю; 2) поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення; 3) непередбачені зобов'язання відображаються на позабалансових рахунках підприємства за обліковою оцінкою	Не збігаються
Класифікація зобов'язань		
1) забезпечення; 2) умовні зобов'язання; 3) можливі зобов'язання; 4) існуючі зобов'язання	1) довгострокові; 2) поточні; 3) непередбачені зобов'язання; 4) доходи майбутніх періодів	Не збігаються

Джерело: [99, с. 12]

Оскільки національні стандарти розроблялися на основі міжнародних, тому П(С)БО 11 «Зобов'язання» та МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи» мають такі спільні моменти: терміни, що використовуються в стандартах – зобов'язання, забезпечення; визначення поняття «зобов'язання». Проте, між П(С)БО та МСБО існують певні відмінності. Так, якщо розглядати визнання зобов'язань, то слід відмітити, що національні стандарти,

в даному випадку, розглядають зобов'язання, а міжнародні – забезпечення.

Згідно з МСБО 37 забезпечення відображається в балансі в складі короткострокових або довгострокових зобов'язань. У бухгалтерській практиці нашої держави взагалі не передбачено поділ забезпечень за часом їх залучення, хоча термін виконання цих зобов'язань різний. Аналізуючи відмінні риси П(С)БО 11 та МСБО 37, необхідно також відмітити, що у П(С)БО 11 відсутні такі важливі терміни і поняття, а також їх тлумачення, як: подія, що зобов'язує; юридичне зобов'язання; конструктивне (фактичне, традиційне) зобов'язання; теперішня заборгованість; достовірна оцінка зобов'язання; найкраща оцінка видатків, необхідних для погашення теперішньої заборгованості на дату балансу. Крім того, не відображено, що оцінка забезпечень здійснюється до сплати податків. У п. 18 П(С)БО 11 підкреслено, що забезпечення переглядаються на кожну дату балансу. Але при цьому не сказано, що збільшення суми забезпечень відображається як фінансові витрати (витрати на позики), що є суттєвим.

Зобов'язання підприємств і згідно з П(С)БО 11 прийнято поділяти на довгострокові, короткострокові і непередбачені та доходи майбутніх періодів.

У міжнародній практиці довгострокові і короткострокові зобов'язання відносять до фактичних, тобто таких, які виникають з договорів, контрактів або на основі законодавства і їх вартість можна точно визначити. Непередбачені зобов'язання відносять до умовних – це неіснуючі зобов'язання, але вони є потенційними, тому що залежать від майбутніх подій, які можуть виникнути в результаті минулої події.

У бухгалтерському обліку окремі зобов'язання залежно від їх виду обліковуються на рахунках класів 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань», 5 «Довгострокові зобов'язання» і 6 «Поточні зобов'язання».

Поточні зобов'язання охоплюють: короткострокові кредити банків; поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; короткострокові векселі видані; кредиторську заборгованість за товарами, роботами, послугами; поточну заборгованість за розрахунками з отриманих авансів, за розрахунками з бюджетом, за розрахунками з позабюджетних платежів, за розрахунками зі

страхування, за розрахунками з оплати праці, за розрахунками з учасниками, за розрахунками з внутрішніх розрахунків; інші поточні зобов'язання. Поточні зобов'язання відображають у балансі за сумою погашення [112, с. 232].

Забезпечення – це зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу. Їх створюють для відшкодування (майбутніх) витрат на: виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реструктуризацію; виконання зобов'язань за обтяжними контрактами. Суми створених забезпечень визнаються витратами.

Непередбачене зобов'язання – це:

- зобов'язання, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або настане одна або більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю;

- дійсне зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнане, оскільки мало ймовірно, що для його врегулювання потрібно буде використовувати ресурси, що втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна вірогідно визначити.

Непередбачені зобов'язання відображають на позабалансових рахунках підприємства в обліковій оцінці.

Трансформація зобов'язань зумовлюється змінами норм чинного законодавства та умов господарських договорів. Крім того, окремі випадки трансформації зобов'язань виникають внаслідок проходження певного визначеного проміжку часу. Узагальнення фактів зміни зобов'язань створює три основні умови їх трансформації (рис. 2.1).

Наведені передумови трансформації зобов'язань передбачені в Цивільному кодексі України, нормативно-правових актах, що регулюють діяльність підприємств і конкретний вид зобов'язань, а також у господарських договорах. Регулювання зобов'язань відповідно до чинного законодавства здійснюється за такими етапами їх життєвого циклу: виникнення зобов'язань; виконання зобов'язань; припинення зобов'язань.

Особливості виникнення зобов'язань, мінливість зовнішніх умов функціонування підприємства зумовлюють особливості трансформації зобов'язань та їх відображення в бухгалтерському обліку.

Рис. 2.1. Передумови трансформації зобов'язань

Джерело: [112, с. 232]

Оскільки на досліджуваному підприємстві відсутні довгострокові зобов'язання, вважаємо за доцільне навести порядок обліку короткострокових зобов'язань.

Згідно з діючим Планом рахунків для обліку поточних зобов'язань призначений весь 6 клас Плану рахунків, а основними рахунками на яких обліковуються поточні зобов'язання є: 60 «Короткострокові позики», 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», 62 «Короткострокові векселі видані», 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», 64 «Розрахунки за податками й платежами», 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 67 «Розрахунки з учасниками», 68 «Розрахунки за іншими операціями» (рис. 2.2).

Отже, вважаємо за доцільне розкрити особливості відображення в обліку всіх видів саме поточних зобов'язань.

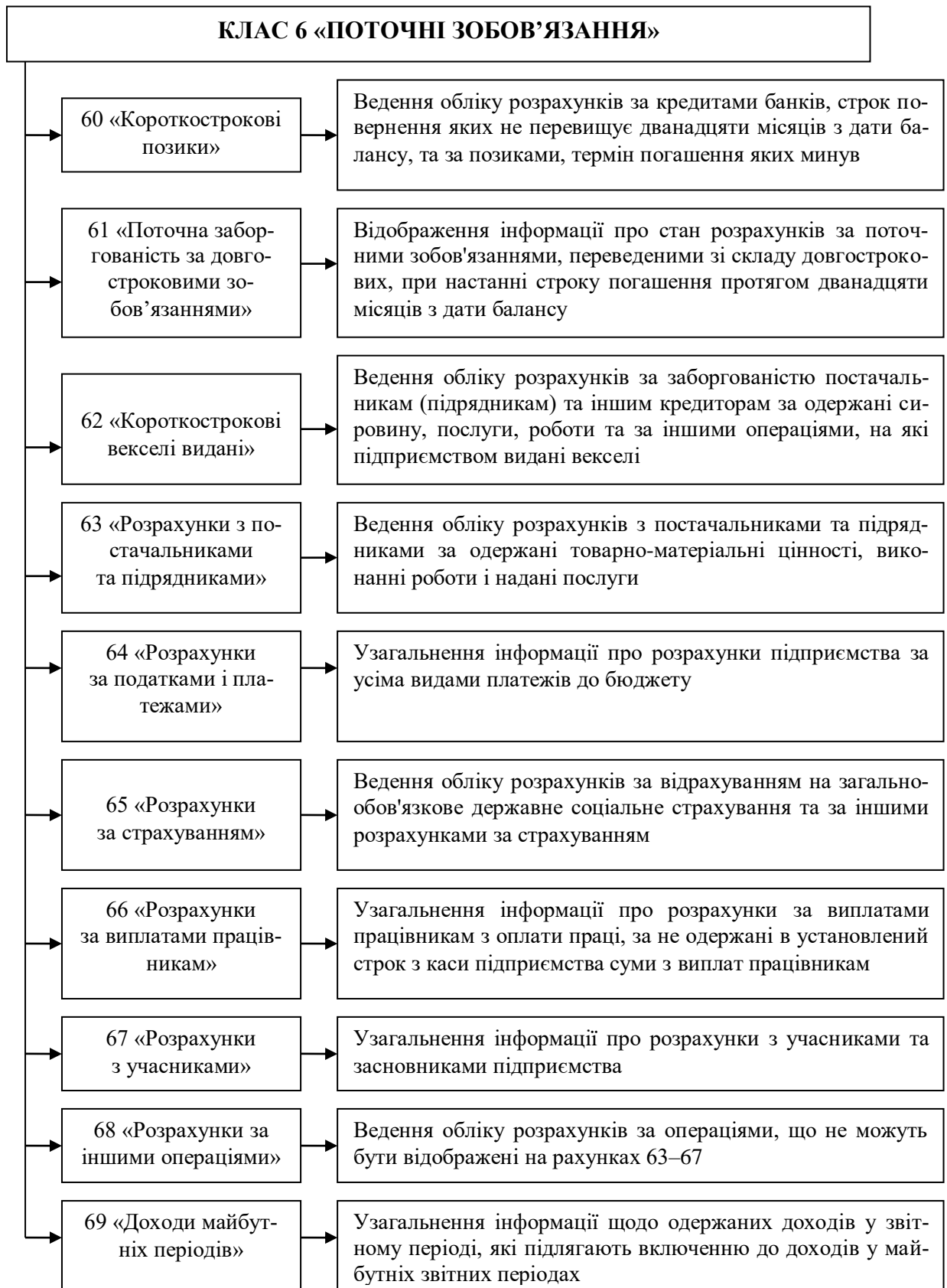

Рис. 2.2. Характеристика синтетичних рахунків для відображення інформації з обліку поточних зобов'язань

Джерело: узагальнено автором

Документи, що надійшли до бухгалтерії, підлягають арифметичній перевірці, формальній, юридичній і за суттю, тобто з погляду законності й доцільності господарської операції. При цьому забороняється приймати до виконання та оформлення первинні документи за операціями, які суперечать законодавству і встановленому порядку приймання, зберігання та використання активів і зобов'язань. Такі документи передаються безпосередньо головному бухгалтеру для прийняття відповідних рішень.

Первинні документи можуть бути прийняті до обліку в тому разі, якщо вони складені за формою та підписані особою, на це уповноваженою. Прийняті документи підлягають перевірці перед рознесенням їхніх даних на рахунки бухгалтерського обліку.

Таблиця 2.3

**Інформаційне забезпечення операцій з обліку
короткострокових зобов'язань**

№ п/п	Вид кредиторської заборгованості	Первинні документи	Облікові реєстри	Фінансова звітність
1	2	3	4	5
1	60 «Короткострокові позики»	Кредитні договори, угоди, виписка банку, бухгалтерська довідка, підтверджувальні документи (платіжне доручення, накладна, рахунок)	Журнал №2	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
2	61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями»	Бухгалтерська довідка, платіжне доручення, виписка банку	Журнал №3 розділ 2	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
3	62 «Короткострокові векселі видані»	Бланк векселя, виписка банку, підтверджувальні документи (платіжне доручення, накладна, рахунок)	Журнал 3 розділ 1, відомість № 3.4 «Відомість аналітичного обліку виданих та отриманих векселів», Книга обліку векселів	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів,

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5
3 4	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	Акт, накладна, ТТН, рахунок, податкова накладна, платіжне доручення, виписка банку, довіреність, договори	Журнал №3 розділ 1, відомість № 3.3 «Відомість аналітичного обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками»	Примітки, Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
5	64 «Розрахунки за податками й платежами»	Податкова накладна, платіжне доручення, виписка банку	Журнал №3 розділ 2, відомість №3.6 «Відомість аналітичного обліку розрахунків з бюджетом»	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
6	65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам»	Табель обліку робочого часу, наряд, маршрутний лист, розрахунково-платіжна відомість, накази по підприємству, бухгалтерська довідка	Журнал №5 розділ 3, журнал №5А розділ 3А, 3Б	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
7	68 «Розрахунки за іншими операціями»	Акт, накладна, ТТН, рахунок, податкова накладна, платіжне доручення, виписка банку, довіреність, договори	Журнал №3 розділ 1, відомість №3.5 «Відомість аналітичного обліку розрахунків за іншими операціями»	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки

Джерело: узагальнено автором

Для обліку й узагальнення інформації про зобов'язання за короткостроковими кредитами банку передбачено рахунок 60 «Короткострокові позики».

На ньому ведеться облік розрахунків в національній та іноземній валютах, за кредитами банків, термін повернення яких не перевищує 12 місяців від дати балансу, та за позиками, термін погашення яких минув.

Рахунок 60 «Короткострокові позики» має такі субрахунки:

- 601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті»;
- 602 «Короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;
- 603 «Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті»;
- 604 «Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;
- 605 «Прострочені позики в національній валюті»;

– 606 «Прострочені позики в іноземній валюті».

Можна узагальнити документування розрахунків з банками за кредитами в наступному вигляді (рис. 2.3).

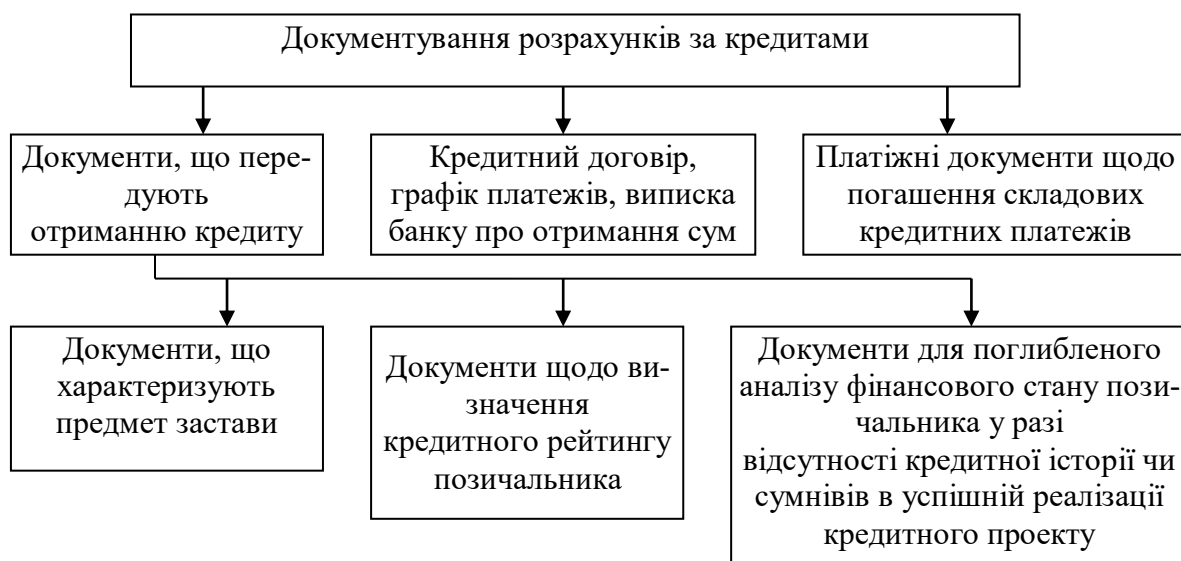

Рис. 2.3. Документування розрахунків за кредитами банків у аграрних підприємствах

Джерело: : [74, с. 52]

Порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку короткострокових позик наведено в Додатку В (табл. 1, 2, 3).

Рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» призначено для узагальнення інформації про стан розрахунків за поточними зобов'язаннями, переведеними зі складу довгострокових, при настанні строку погашення протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями" має такі субрахунки:

– 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті»;

– 612 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті».

Порядок відображення на рахунках обліку поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями наведено в Додатку В (табл. 4).

Проаналізувавши різні підходи до побудови методики бухгалтерського обліку вексельних операцій, можна зробити висновок, що в сукупності вони зводяться до двох альтернативних підходів, а саме:

1. Вексель як забезпечення дебіторської або кредиторської заборгованості. У даному випадку при обліку векселів не використовуються окремі синтетичні рахунки. Бухгалтерський облік заборгованості, забезпеченої одержаними та виданими вексями, ведеться на рахунках обліку розрахунків з дебіторами або кредиторами.

2. Вексель як окремий цінний папір. Господарські операції, пов'язані з обліком векселів, відображаються на окремих синтетичних рахунках - 34 «Короткострокові векселі одержані», 51 «Довгострокові векселі видані», 62 «Короткострокові векселі видані» та єдиний субрахунок - 182 «Довгострокові векселі одержані». Одержання чи видача векся розглядається, з одного боку, як завершення розрахунків з дебітором чи кредитором, а з іншого - як придбання нового майна. Аналіз національних П(С)БО дозволив виявити застосування для цілей бухгалтерського обліку різних методів оцінки одержаних векселів при зарахуванні на баланс: за фактичною вартістю придбання; за номінальною вартістю векся.

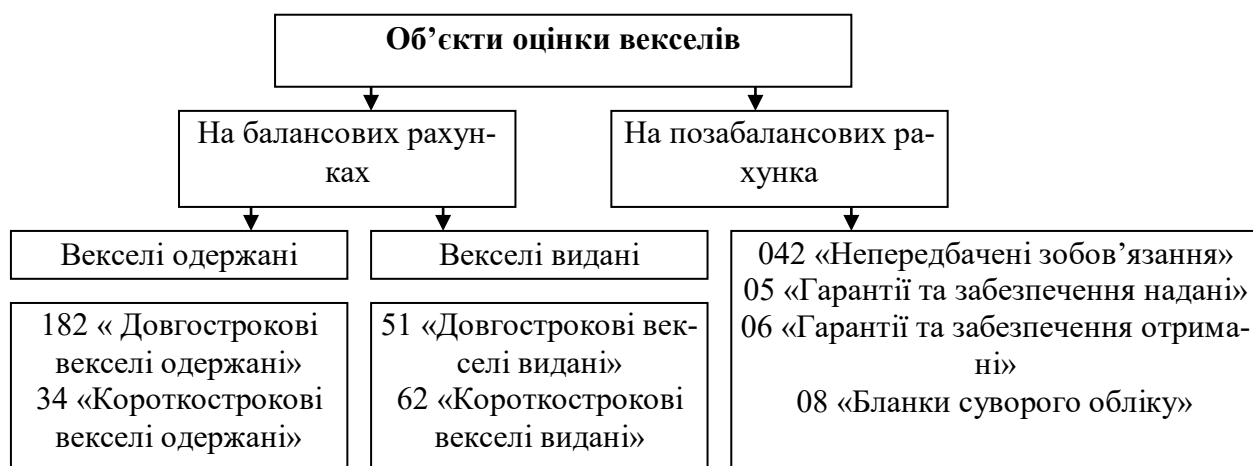

Рис. 2.4. Об'єкти оцінки векселів

Джерело: узагальнено автором

На рахунку 62 «Короткострокові векселі видані» ведеться облік розраху-

нків за заборгованістю постачальникам, підрядникам та іншим кредиторам за одержані сировину, матеріали, товари, послуги, роботи та за іншими операціями, на яку підприємством видані векселі.

Рахунок 62 «Короткострокові векселі видані» має такі субрахунки:

- 621 «Короткострокові векселі, видані в національній валюті»;
- 622 «Короткострокові векселі, видані в іноземній валюті».

За кредитом рахунку 62 «Короткострокові векселі видані» відображається видача векселів в забезпечення поставок (робіт, послуг) постачальників та інших кредиторів та в забезпечення інших операцій, за дебетом – погашення заборгованості за виданими векселями, її списання. Аналітичний облік ведеться за кожним виданим векселем та за строками їх погашення.

Рис. 2.5. Функція обліку щодо використання векселів

Джерело: узагальнено автором

Порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку простих та переказних векселів наведено в Додатку В (табл. 5, 6).

У обліковому процесі розрахунки з постачальниками і підрядниками ві-

дображаються на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками», який містить наступні субрахунки:

- 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»;
- 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»;
- 633 «Розрахунки з учасниками промислово-фінансових груп».

Сам процес постачання як об'єкт обліку складається із закупівлі та організації зовнішнього надходження матеріалів, компонентів чи готових продуктів від постачальника на підприємства, склади чи роздрібні магазини.

Процес обліку поточних зобов'язань перед постачальниками та підрядниками відображено на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Синтетичний облік розрахунків з постачальниками та підрядниками

Джерело: : [104, с. 181]

Інформація про стан розрахунків з постачальниками та підрядниками знаходить своє відображення у фінансовій звітності підприємств. Зобов'язання перед постачальниками та підрядниками представлені в III розділі «Поточні зобов'язання і забезпечення» пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан) рядком 1615 «Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги».

Цей вид зобов'язань відображається також у Звіті про рух грошових коштів, а саме у формі № 3 в I розділі «Рух коштів у результаті операційної діяльності» рядком 3100 «Витрачання на оплату: товарів (робіт, послуг)» та у формі № 3-н в однойменному розділі рядком 3560 «Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань».

Склад інформаційних джерел для здійснення обліку та перевірки розрахунків з постачальниками та підрядниками наведено на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Інформаційна база внутрішньогосподарського контролю розрахунків з постачальниками та підрядниками

Джерело: [6, с. 78]

Як свідчить практика, рахунок 63 не дозволяє отримувати оперативну

інформацію для управління фінансово – розрахунковими операціями, оскільки не показує заборгованості за кожним договором, не характеризує поточну заборгованість, термін сплати якої ще не настав, а яка вже – прострочена.

В табл. 2.4 запропоновано групування рахунків за виконанням умов погашення заборгованості перед постачальниками та підрядниками

Таблиця 2.4

Запропоновані рахунки обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками

Рахунок обліку	Субрахунок першого порядку	Субрахунок другого порядку
63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	631.1 «Заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»
		631.2 «Відстрочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»
		631.3 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»
	632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»	632.1 «Заборгованість перед іноземними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»
		632.2 «Відстрочена заборгованість перед іноземними постачальниками»
		632.3 «Прострочена заборгованість перед іноземними постачальниками»
	633 «Розрахунки з вітчизняними підрядниками»	633.1 «Заборгованість перед вітчизняними підрядниками, термін сплати якої ще не настав»
		633.2 «Відстрочена заборгованість перед вітчизняними підрядниками»
		633.3 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними підрядниками»
	634 «Розрахунки з іноземними підрядниками»	634.1 «Заборгованість перед іноземними підрядниками, термін сплати якої ще не настав»
		634.2 «Відстрочена заборгованість перед іноземними підрядниками»
		634.3 «Прострочена заборгованість перед іноземними підрядниками»
	635 «Розрахунки з учасниками ПФГ»	635.1 «Заборгованість за розрахунками з учасниками ПФГ, термін сплати якої ще не настав»
		635.2 «Відстрочена заборгованість за розрахунками з учасниками ПФГ»
		635.3 «Прострочена заборгованість за розрахунками з учасниками ПФГ»

Джерело: запропоновано автором

Зазначене групування рахунків сприятиме покращенню внутрішньогос-

подарського контролю за кредиторською заборгованістю за суб'єктами постачання та термінами оплати, а також спростить звірку відомостей за об'єктами постачання (видами товарно-матеріальних цінностей, одержаними роботами та послугами).

Організація аналітичного обліку розрахунків з постачальниками має забезпечити можливість отримання необхідних даних по: акцептованим та іншим розрахунковим документам, термін оплати яких не настав; виданим вексям, термін оплати яких не настав; неоплаченим в строк розрахунковим документам за невідфактурованими поставками; простроченим оплатою вексям; отриманим комерційним кредитами.

В Додатку Д представлена розроблена форма Аналітичної картки розрахунків з постачальниками (підрядниками), яка допоможе запобігти фактам виникнення простроченої кредиторської заборгованості, сприятиме ефективному контролю за своєчасним погашенням заборгованості.

Порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками наведено в Додатку В (табл. 7).

В цілому раціональна організація обліку та контролю потенційних постачальників та стану розрахунків з ними сприяє зміцненню договірної і розрахункової дисципліни, виконанню зобов'язань по поставках продукції в заданому асортименті і якості, підвищенню відповідальності за дотримання платіжної дисципліни, скороченню дебіторської та кредиторської заборгованості, прискоренню оборотності обігових коштів а, відтак, поліпшенню фінансового стану підприємства.

Далі зупинимось більш детально на висвітленню особливостей обліку розрахунків за податками і платежами. Розрахункові операції за податковими платежами перед бюджетом як об'єкти обліку та аудиту входять до складу більш синтезованої групи, тобто є однією зі складових загальної сукупності розрахункових операцій. Діюче законодавство дає змогу сільськогосподарським товаровиробникам обирати систему оподаткування, яка представлена трьома варіантами.

З метою представлення повного складу об'єктів обліку розрахункових

операцій із бюджетом за податковими платежами доцільно розробити класифікацію податкових платежів, платником яких є аграрні підприємства, за двома напрямками: специфічні об'єкти оподаткування та неспецифічні (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Класифікація податкових платежів для визначення об'єкта оподаткування в сільському господарстві

1. Специфічні складові для визначення об'єкта оподаткування в розрізі податкових платежів	
податок на прибуток	доходи та витрати, визначені за правилами П (С)БО; різниці, які виникають відповідно до положень Податкового кодексу України
єдиний податок 3-ї групи	доходи та витрати, визначені за правилами П (С)БО
податок на додану вартість	податкові зобов'язання з ПДВ, податковий кредит із ПДВ
податок на доходи фізичних осіб та військовий збір	загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід; доходи з джерела їхнього походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їхнього нарахування (виплати, надання); іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України
плата (податок) на землю	земельні ділянки, які перебувають у власності або користуванні; земельні частки (паї), які перебувають у власності
2. Неспецифічні складові для визначення об'єкта оподаткування в розрізі податкових платежів	
єдиний податок 4-ї групи	площа сільськогосподарських угідь
	нормативна грошова оцінка одного гектара с.-г. угідь
податок на додану вартість (за правилами 2015р.)	податкові зобов'язання з ПДВ, податковий кредит із ПДВ, визначені за нормами ст. 209 Податкового кодексу України (станом на 01.01.2015р.)
податок на додану вартість (за правилами 2016р.)	податкові зобов'язання з ПДВ, податковий кредит із ПДВ, визначені за нормами ст. 209 Податкового кодексу України (станом на 01.01.2016р.)
екологічний податок	обсяги та види забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря стаціонарними джерелами; обсяги та види забруднюючих речовин, які скидаються безпосередньо у водні об'єкти; обсяги та види (класи) розміщених відходів, крім обсягів та видів(класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання

Джерело: узагальнено автором

Вважаємо за доцільне окреслити основні законодавчі аспекти щодо обліку податків і зборів. Результати дослідження нормативно-правових актів та юридичної, економічної наукової літератури з проблем оподаткування підприємств показали, що нині існує кілька основних типів проблем, які виникають у

вітчизняних підприємств при виконанні зобов'язань за податками і зборами. Їх можна умовно об'єднати у три типи: юридичні, методичні та організаційно-практичні (рис. 2.8).

Подолання наслідків затяжної світової фінансової кризи можливо за умови перегляду існуючих концептуальних підходів щодо державного регулювання економіки та формування ефективної податкової політики для створення сприятливого конкурентного середовища вітчизняним підприємствам.

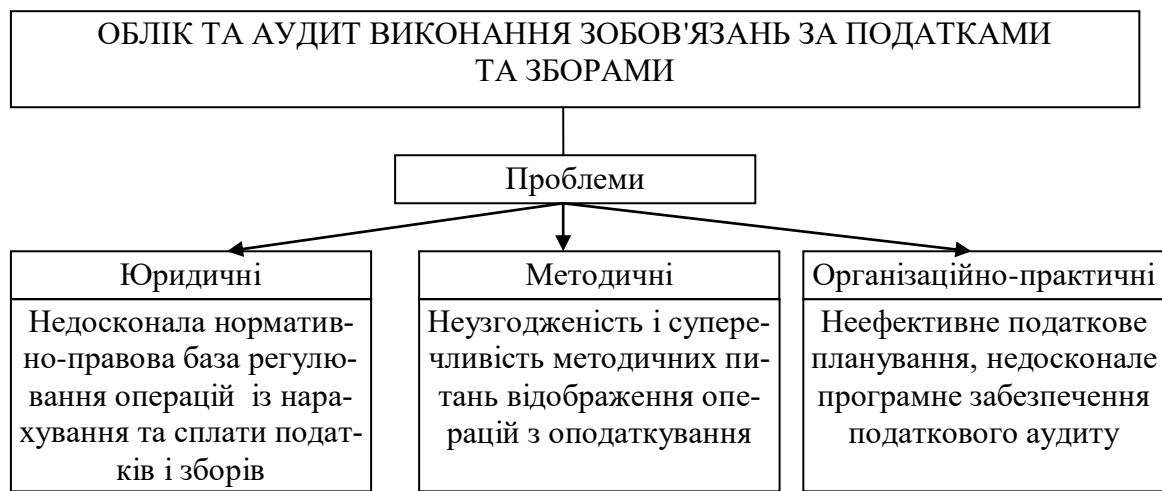

Рис. 2.8. Основні проблеми обліку та аудиту виконання зобов'язань за податками і зборами

Джерело: [51, с. 32]

Отже, для вирішення юридичних, методичних та організаційно-практичних проблем необхідно, перш за все, сформувати структуру законодавчого регулювання операцій з оподаткування, їх відображення в бухгалтерському обліку, фінансовій звітності та аудиті. Ієрархія законодавства України, з точки зору правової науки, виглядає таким чином: Конституція, кодекси, закони Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету міністрів України, нормативні акти міністерств і відомств, місцевих органів влади. На основі наведеної вище ієрархії можна сформувати багаторівневу систему нормативно-правового регулювання обліку та аудиту зобов'язань за податками і зборами. Вона побудована за принципом верховенства права, визначеного основним конституційним законом України. Дотримання такого принципу є дуже

важливою та необхідною умовою при здійсненні гармонізації нормативно-правової бази України із законодавством Європейського Союзу (рис. 2.9).

Вирішення існуючих проблем з оподаткування можливо шляхом реалізації Стратегії реформування податкової системи, розробленої Кабінетом міністрів України на період до 2018 року, та з урахуванням європейського досвіду.

Рис. 2.9. Рівні нормативно-правового регулювання обліку зобов'язань за податками і зборами в Україні

Джерело: [51, с. 33]

Так, реформування податкової системи України передбачає зміни структури податкових надходжень до бюджету, розміру їхніх ставок, удосконалення порядку визначення баз оподаткування основних податків. Це стосується: податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств, податку з доходів фізичних осіб, збору за забруднення навколишнього середовища, а також умов надання податкових пільг та застосування санкцій. При приведенні податкового законодавства України до міжнародних вимог необхідно зосередити увагу на концептуальних засадах реформування нормативно-правового забезпечення обліку та аудиту погашення заборгованості за податками і зборами (рис. 2.10).

Такі зміни в нормативно-правовому регулюванні зобов'язань за податками і зборами зумовлюють перегляд відповідних методик обліку та аудиту, що сприяє вирішенню методичних та організаційно-практичних проблем. Йдеться про необхідність дотримання правила "першої події" при відображенні податку

на додану вартість в обліку та удосконалення механізму його відшкодування, застосування методу зіставлення доходів і витрат при розрахунку податку на прибуток з метою уникнення подвійного оподаткування підприємств з іноземним капіталом, спрощення процесів нарахування та сплати податку з доходів фізичних осіб та ін. Потребують удосконалення організація аудиту зобов'язань за податками і зборами, підходи до тестування систем їх обліку і звітності. У цьому зв'язку виникає необхідність у розробці нових тестів системи внутрішнього контролю та визначенні критеріїв суттєвості при проведенні податкового аудиту.

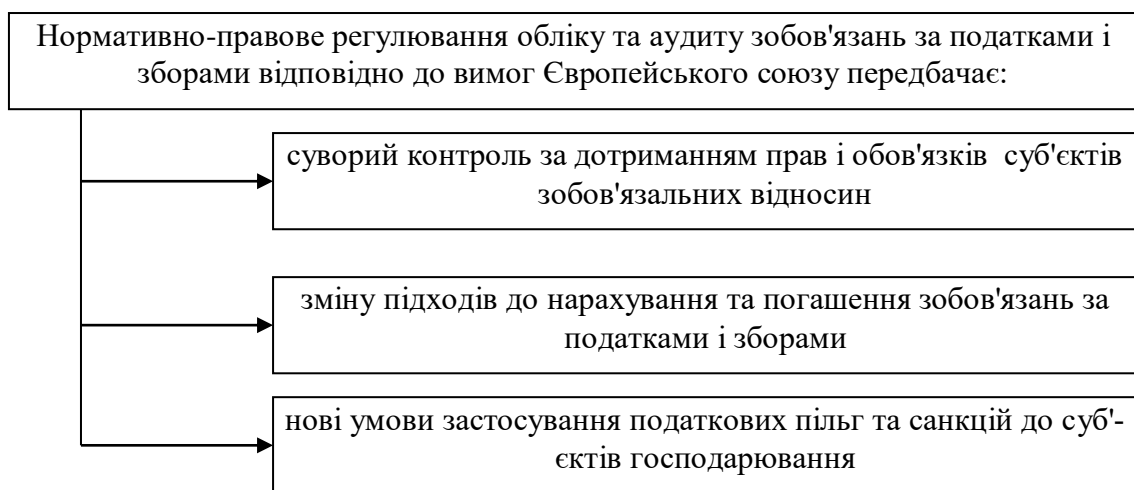

Рис. 2.10. Концептуальні засади реформування законодавства України з обліку та аудиту зобов'язань за податками і зборами

Джерело: [51, с. 33].

Порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку розрахунків за податками і платежами наведено в Додатку В (табл. 8-12).

Всі первинні документи можуть бути складені на паперових або машинних носіях повинні відповідати вимогам щодо наявності обов'язкових реквізитів, які наведені у статті 9 Закону України № 996-XIV від 16.07.1997 року «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» [80], а для податкових накладних та розрахунків коригування до податкових накладних відповідно до статті 201 Податкового Кодексу України та Порядку заповнення податкової накладної № 1307 від 31.12.2015 року.

Перелік первинної документації, яким оформлюються операції розрахунків з бюджетом за податком на додану вартість наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Первинні документи з обліку ПДВ

№	Назва документу
Первинні документи з обліку податкового зобов'язання за ПДВ	
1	Банківська виписка, приходний касовий ордер щодо отриманих грошових коштів
2	Договір поставки товарів/послуг, накладна на відвантаження, акт приймання-передачі виконаних послуг, товарно-транспортна накладна
3	Податкова накладна, розрахунок коригування до податкової накладної
4	Бухгалтерська довідка (розрахунок).
Первинні документи з обліку податкового кредиту за ПДВ	
1	Платіжне доручення, банківська виписка, касовий ордер щодо сплачених грошових коштів.
2	Договір поставки товарів/послуг, накладна, акт приймання-передачі виконаних послуг, товарно-транспортна накладна
3	Податкова накладна, розрахунок коригування до податкової накладної
4	Бухгалтерська довідка (розрахунок).
5	Митні декларації, транспортні накладні (авіа накладні, коносаменти)
6	Транспортні квитки, готельні квитки або рахунки за послуги зв'язку, касові чеки в сумі до 200 гривень без отримання податкової накладної.
Первинні документи з обліку сплати перерахування ПДВ	
1	Платіжне доручення, банківська виписка щодо перерахування коштів з власного рахунку на рахунок в системі електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ)
2	Витяг з СЕА ПДВ – щодо списання коштів Держказначейством з електронного рахунку платника податку
3	Витяг з СЕА ПДВ – щодо повернення коштів зайво сплачених за заявою платника (бюджетного відшкодування)
4	Платіжне доручення, банківська виписка щодо перерахування коштів з власного рахунку на рахунок Державної фіскальної служби для сплати ПДВ при ввезенні товарів на митну територію України

Джерело: узагальнено автором

Кореспонденція рахунків з бухгалтерського обліку розрахунків з бюджетом за податком на додану вартість наведено в Додатку В (таблиці 13-20).

Розрізи аналітичного обліку податку на додану вартість наведено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Розрізи аналітичного обліку податку на додану вартість

Рахунок	Субрахунки, аналітичні рахунки
1	2
31 «Рахунки в банках»	315 «Спеціальні рахунки в національній валюті», аналітичний рахунок 3151 «Розрахунки за ПДВ в СЕА ПДВ».

1	2
64 «Розрахунки за податками й платежами»	641 «Розрахунки за податками», аналітичний рахунок 6411 «Розрахунки за податком на додану вартість»; 643 «Податкові зобов'язання»; 644 «Податковий кредит», аналітичний рахунок 6441 «Податковий кредит непідтверджений, аналітичний рахунок 6442 «Податковий кредит підтверджений».

Джерело: узагальнено автором

Порядок та особливості обліку податкового зобов'язання з ПДВ представлений на рис. 2.11.

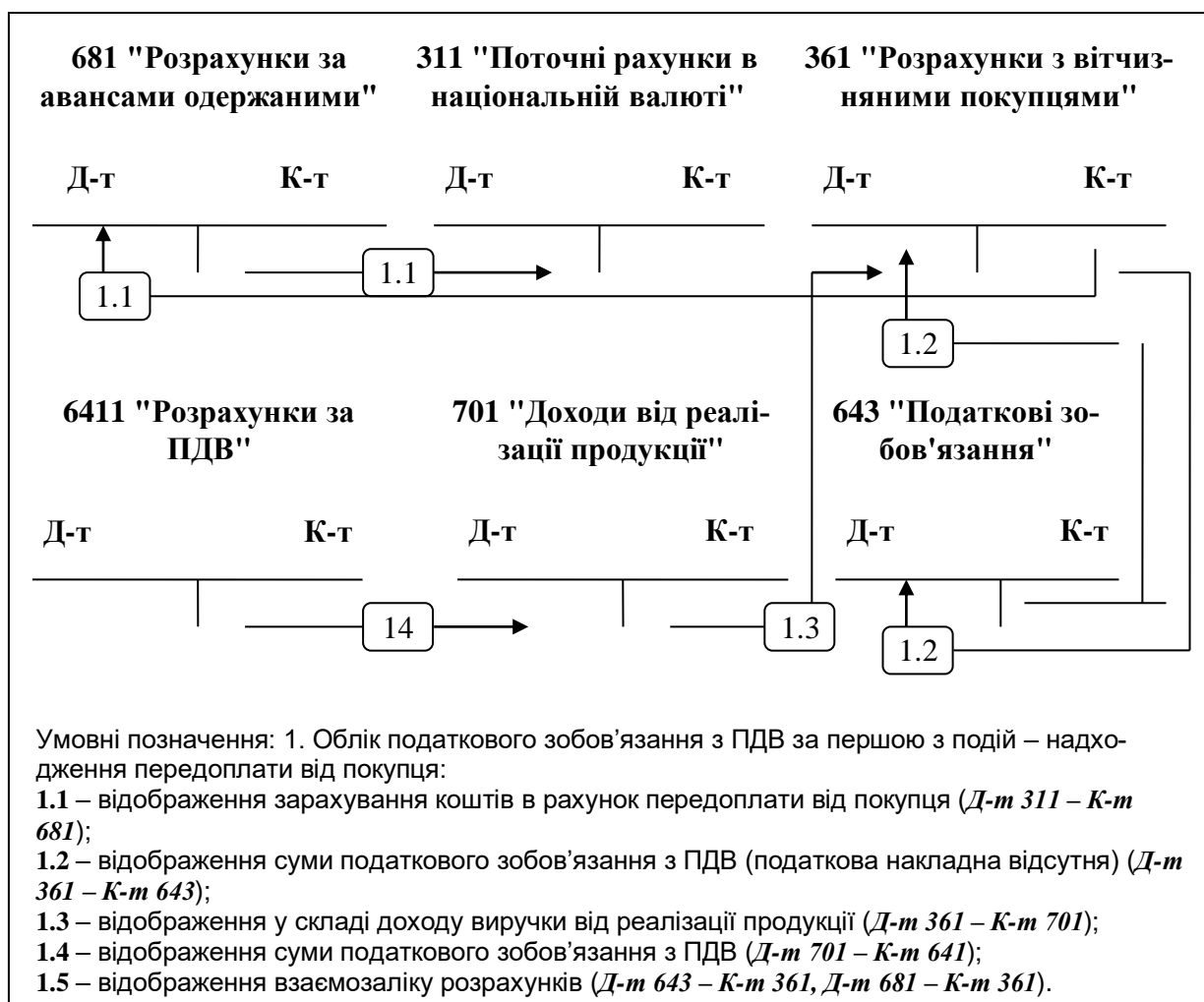

Рис. 2.11. Облік податкового зобов'язання з ПДВ

Джерело: узагальнено автором

Крім того, сільськогосподарські підприємства, які перебувають на загальній системі оподаткування згідно з ПКУ, сплачують податок на прибуток

підприємств. Відповідно до П(С)БО 17 «Податок на прибуток» і НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» об'єктом бухгалтерського обліку є прибуток, визначений в бухгалтерському обліку і відображений у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід), шляхом зменшення доходів звітного періоду на суму витрат звітного періоду. Зміст об'єктів бухгалтерського обліку й особливості їх визнання при розрахунках із податку на прибуток узагальнено на рис. 2.12.

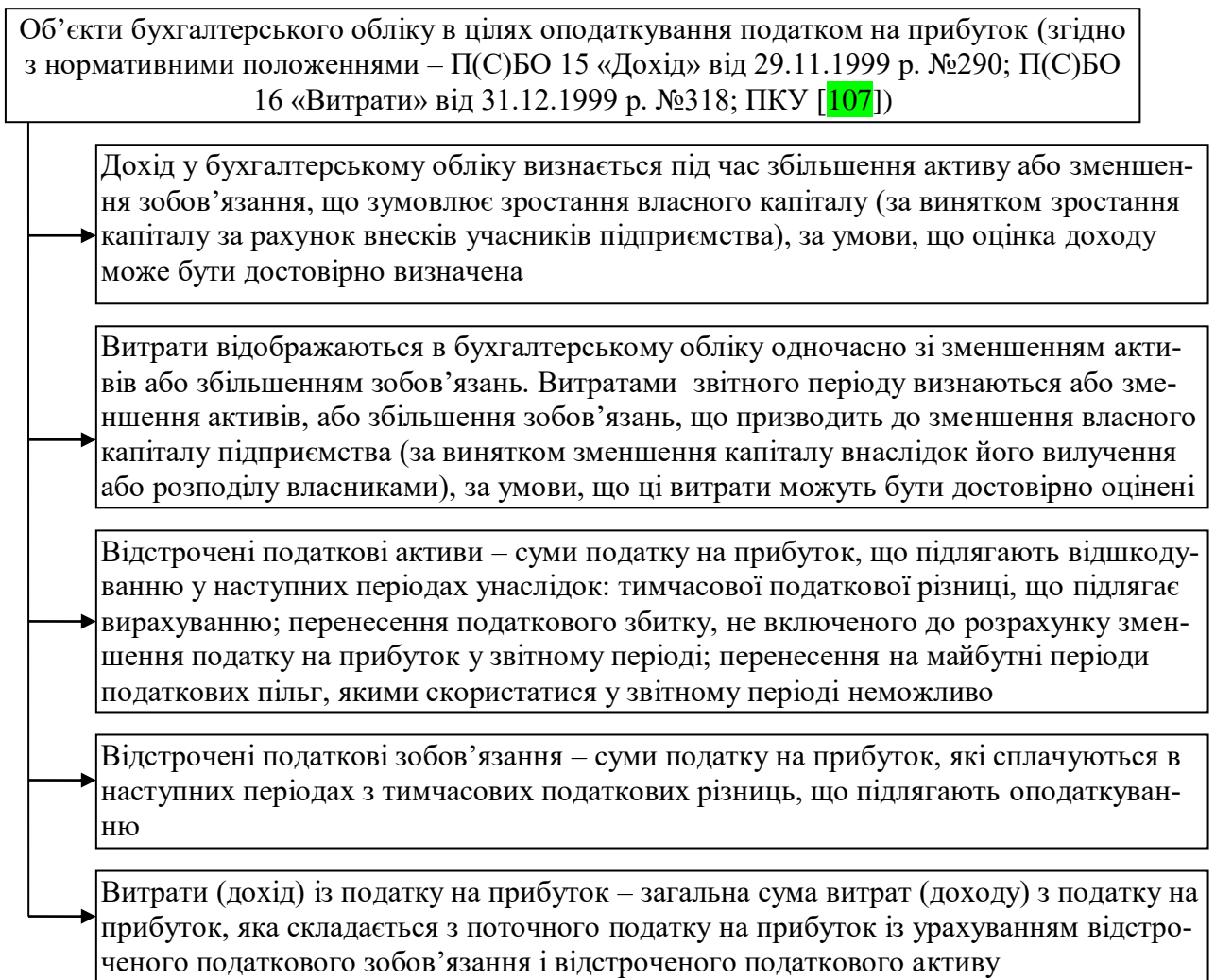

Рис. 2.12. Об'єкти бухгалтерського обліку податку на прибуток та особливості їх визнання

Джерело: узагальнено автором

У податковому законодавстві об'єктом обліку податку на прибуток виступає база оподаткування. Згідно з ПКУ об'єктом обкладання податком на прибуток є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який

визначається шляхом коригування фінансового результату до оподаткування, визначеного у звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень податкового законодавства. Відмінності, які зумовлені нормативним регулюванням бухгалтерського обліку в частині обліку податку на прибуток, продовжують існувати та зумовлюють появу податкових різниць, які є об'єктом бухгалтерського обліку й обчислення яких передбачено податковим законодавством.

Отже, наведемо сукупність об'єктів обліку розрахунків за податками згідно з нормативними документами, що виникають на сільськогосподарських підприємствах за найхарактернішими для цієї галузі податками (рис. 2.13).

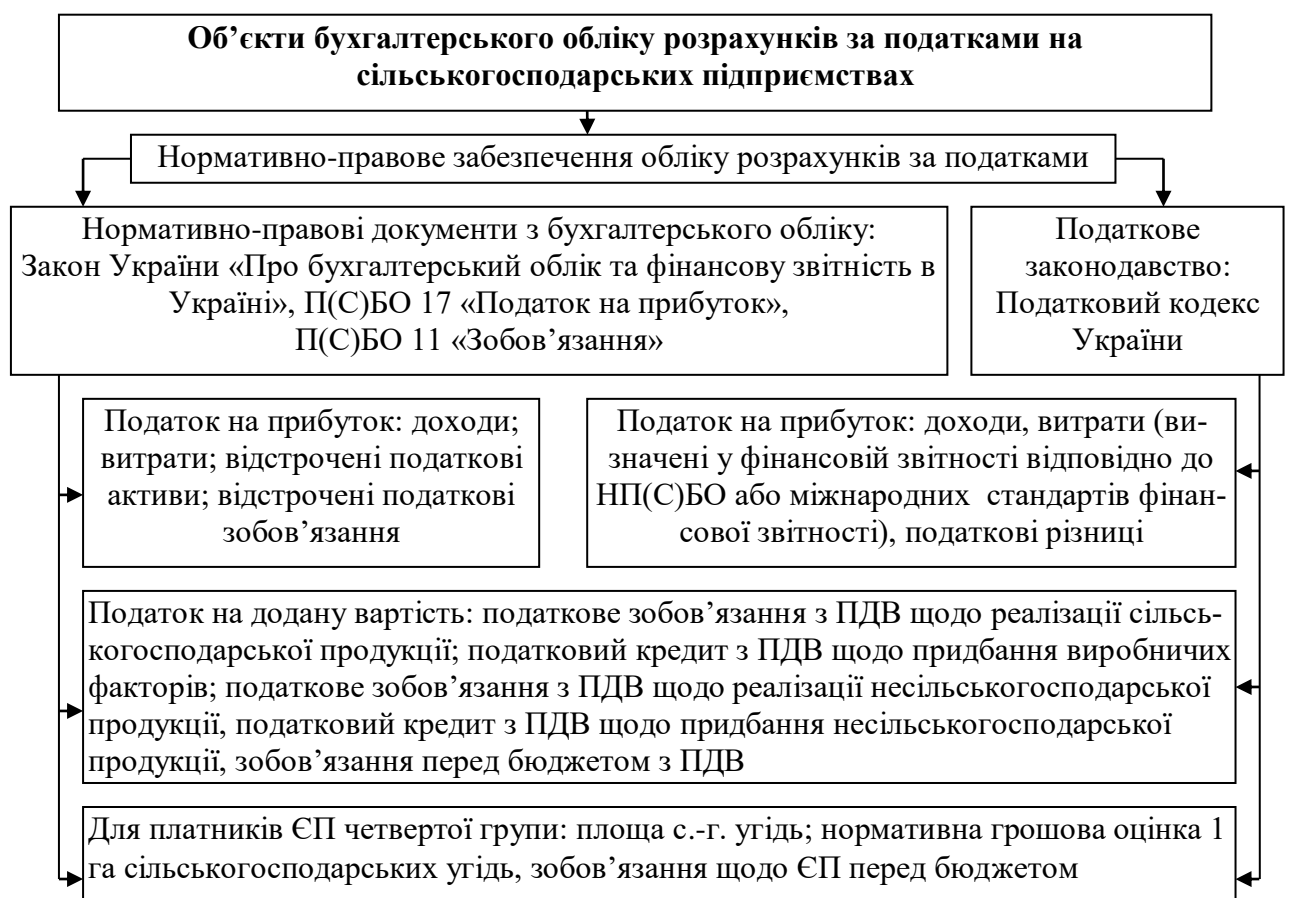

Рис. 2.13. Об'єкти бухгалтерського обліку розрахунків за податками

Джерело: [119, с. 30]

Далі вважаємо за необхідне навести інформацію щодо порядку обліку розрахунків за страхуванням. На рахунку 65 «Розрахунки за страхуванням» ведеться облік розрахунків за відрахуванням на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, за індивідуальним страхуванням персоналу підприємс-

тва, страхуванням майна та за іншими розрахунками за страхуванням. За кредитом рахунку 65 «Розрахунки за страхуванням» відображаються нараховані зобов'язання за страхуванням, а також одержані від органів страхування кошти, за дебетом – погашення заборгованості та витрачання коштів страхування. Рахунок 65 «Розрахунки за страхуванням» має такі субрахунки:

- 651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування»;
- 652 «За соціальним страхуванням»;
- 654 «За індивідуальним страхуванням»
- 655 «За страхуванням майна».

Аналітичний облік ведеться за кожним видом зборів і відрахувань, по страхувальниках та окремих договорах страхування.

Оплата праці на сьогодні являється основним джерелом доходів будь-яких робітників, а також однією з найкращих варіантів мотивації для майбутнього трудового потенціалу. Облік та контроль розрахунків з оплати праці вважається одним із найважливіших і складних у системі обліку на базі організацій та підприємств. Будь-яка компанія приділяє вищеназваному розділу обліку багато уваги та веде його згідно всім правилам в обов'язковому порядку.

Типові форми первинного обліку наведені у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Типові форми первинного обліку з оплати праці

Номер типової форми	Назва типової форми
1	2
П-12	Табель обліку використання робочого часу і розрахунку заробітної плати
П-13	Табель обліку використання робочого часу
П-14	Табель обліку використання робочого часу
П-15	Список осіб, які працювали у понаднормовий час
П-16	Листок обліку простоїв
П-49	Розрахунково-платіжна відомість
П-50	Розрахункова відомість
П-51	Розрахункова відомість
П-51	Розрахункова відомість
П-52	Розрахунок заробітної плати

Продовження табл. 2.8

1	2
П-53	Платіжна відомість
П-54	Особовий рахунок
П-54А	Особовий рахунок
П-55	Накопичувальна картка виробітку та заробітної плати
П-56	Накопичувальна картка обліку заробітної плати

Джерело: узагальнено автором

На рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» може бути розгорнуте сальдо: кредитове – означає заборгованість підприємства з оплати праці та інших виплат працівникам; дебетове – означає заборгованість працівників підприємству з оплати праці. Дебетове сальдо може виникати лише в окремих випадках, наприклад, коли є переплати з оплати праці.

У разі нарахування оплати праці запис роблять на кредит рахунку 66 і дебет різних рахунків, на які відноситься оплата праці (рахунки 23,91,92,93). Для того, щоб виплатити заробітну плату, бухгалтеру необхідно зробити необхідні утримання і нарахування податків. Нарахування на заробітну плату – це податок, який сплачує роботодавець. Цим податком обкладаються практично всі виплати найманим працівникам. Заробітна плата не є винятком. У нашій країні цей податок називається єдиний соціальний внесок (далі ЄСВ). Він включає в себе повний соціальний пакет, законодавчо передбачений нашою державою. Цей пакет складається з пенсійного страхування (виплата пенсії), страхування на випадок тимчасової втрати працездатності (оплата лікарняних, догляд за дитиною), страхування, пов'язане з виникненням нещасних випадків на виробництві (компенсація повної або часткової втрати працездатності). Його величина залежить від класу професійного ризику, який встановлює Фонд соціального страхування від нещасного випадку на виробництві, за інформацією про підприємство, наданої йому Пенсійним фондом. З 2016 року встановлена загальна ставка ЄСВ 22 % та ставка 8,41% для працівників-інвалідів.

Утримання із заробітної плати – це податки, які утримуються з суми доходу, яка виплачується працівнику, проте їх перерахування до відповідних бюджетів покладено на плечі роботодавця.

До обов'язкових утримань входять:

– Податок на доходи фізичних осіб (далі ПДФО) – податок, що стягується з доходів фізичних осіб та надходить у місцевий бюджет міста, селища, загалом, того місця де зареєстроване підприємство. Якщо говорити про зарплату, одержуваної громадянами України, то його ставка буде дорівнювати 18%.

– Військовий збір (ВЗ) – утримання з ряду доходів, що діє до закінчення реформи Збройних сил України. Ставка ВЗ – 1,5% від суми об'єкта оподаткування до вирахування ПДФО.

Крім того, з заробітної плати можуть утримуватись необов'язкові платежі, такі як внески до профспілкової організації, медична страховка, плата за комунальні послуги та інші. Від необов'язкових утримань працівник можете відмовитись, для цього потрібно лише написати відповідну заяву до бухгалтерії. Варто зазначити, що для деяких категорій населення передбачена податкова соціальна пільга з ПДФО, яка звільняє частину (або весь) дохід громадян від сплати цього податку. На сьогодні розмір цієї пільги становить 50% прожиткового мінімуму, який на 1 січня 2018 року становить 1762 грн. Однак застосовується вона лише у тому випадку, якщо доходи громадян не перевищують зазначену граничну суму.

Облік нарахувань, утримань та виплат по зарплаті, а також розрахунків за страхуванням представлено у Додатку В (табл. 21).

Рахунок 67 «Розрахунки з учасниками» призначено для узагальнення інформації про розрахунки з учасниками та засновниками підприємства, що пов'язані з розподілом власного капіталу (дивіденди, повернення часток). За кредитом рахунку 67 «Розрахунки з учасниками» відображається збільшення заборгованості підприємства перед засновниками та учасниками товариства, за дебетом - її зменшення (погашення), в тому числі реінвестування доходів.

Рахунок 67 «Розрахунки з учасниками» має такі субрахунки:

- 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»;
- 672 «Розрахунки за іншими виплатами».

Аналітичний облік на підприємстві ведеться за кожним засновником та

учасником та за видами виплат. Порядок обліку розрахунків з учасниками наведено у Додатку В (табл. 22).

На рахунку 68 «Розрахунки за іншими операціями» ведеться облік розрахунків за операціями, що не можуть бути відображені на рахунках 63-67.

Рахунок 68 «Розрахунки за іншими операціями» має такі субрахунки:

- 680 «Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу»;
- 681 «Розрахунки за авансами одержаними»;
- 682 «Внутрішні розрахунки»;
- 683 «Внутрішньогосподарські розрахунки»;
- 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»;
- 685 «Розрахунки з іншими кредиторами».

Порядок обліку розрахунків за іншими операціями наведено у Додатку В (табл. 23).

До об'єктів обліку доходів майбутніх періодів відносяться: доходи у вигляді одержаних авансових платежів за передані в оренду основні засоби та інші необоротні активи; доходи у вигляді одержаних авансових платежів за ще не виконані вантажні перевезення; передоплата на газети, журнали, періодичні видання, виручка від продажу квитків транспортних підприємств, абонентна плата за користування засобами зв'язку; інші доходи майбутніх періодів.

Рахунок 69 «Доходи майбутніх періодів» призначено для узагальнення інформації щодо одержаних доходів у звітному періоді, які підлягають включенню до доходів у майбутніх звітних періодах. За кредитом рахунку 69 «Доходи майбутніх періодів» відображається сума одержаних доходів майбутніх періодів, за дебетом – їх списання на відповідні рахунки обліку доходів та включення до складу доходів звітного періоду. Порядок обліку доходів майбутніх періодів наведено у Додатку В (табл. 24).

Отже, в даному пункті ми дали характеристику порядку відображення в бухгалтерському обліку всіх складових зобов'язань сільськогосподарських підприємств.

2.3. Особливості аудиту зобов'язань підприємства

Методика аудиту зобов'язань і забезпечень характеризується певною особливістю, складністю та неоднозначністю, оскільки можливе існування значної кількості видів зобов'язань здійснює істотний вплив на обґрунтування концептуальних положень стратегії незалежної перевірки [63, с. 195].

Схематичну візуалізацію організаційно-методичного аспекту аудиторського дослідження операцій, пов'язаних із зобов'язаннями і забезпеченнями, представлено на рис. 2.14.

Метою аудиту стану зобов'язань є надання впевненості аудитором у результаті проведення низки аудиторських процедур, в тому, що інформація по зобов'язанням суб'єкта господарювання відповідає критеріям, визначеним у застосовуваній концептуальній основі обліку зобов'язань і не містить суттєвого викривлення.

Предметом аудиту в загальноекономічному розумінні є фінансово-господарська діяльність суб'єктів підприємництва (стан суб'єкта як системи господарювання). Предмет аудиту в локальному (конкретному) розумінні залежить від об'єкта, який визначає головну його (аудиту) мету. Так, предметом аудиту фінансової звітності є фінансова звітність суб'єкта господарювання, податкової звітності – податкова звітність. Предметом аудиту господарської діяльності (аудиту ефективності) є господарська діяльність суб'єкта або його окремих підрозділів, видів діяльності, функцій управління. Поняття предмета аудиту і розкриття його змісту потребує системного підходу. Виходячи з загального положення про предмет науки можна зробити висновок, що визначення предмета аудиту має охоплювати стан економічних організацій, інформаційні й інші характеристики систем, що перебувають у сфері аудиту та аудиторських послуг. Сам зміст предмета повинен розкривати значення аудиту, його роль у системі ринкових відносин.

Отже, предметом аудиту зобов'язань суб'єкта господарювання є господарські процеси та операції, які пов'язані з їх наявністю та розрахунками в діяльності суб'єктів господарювання.

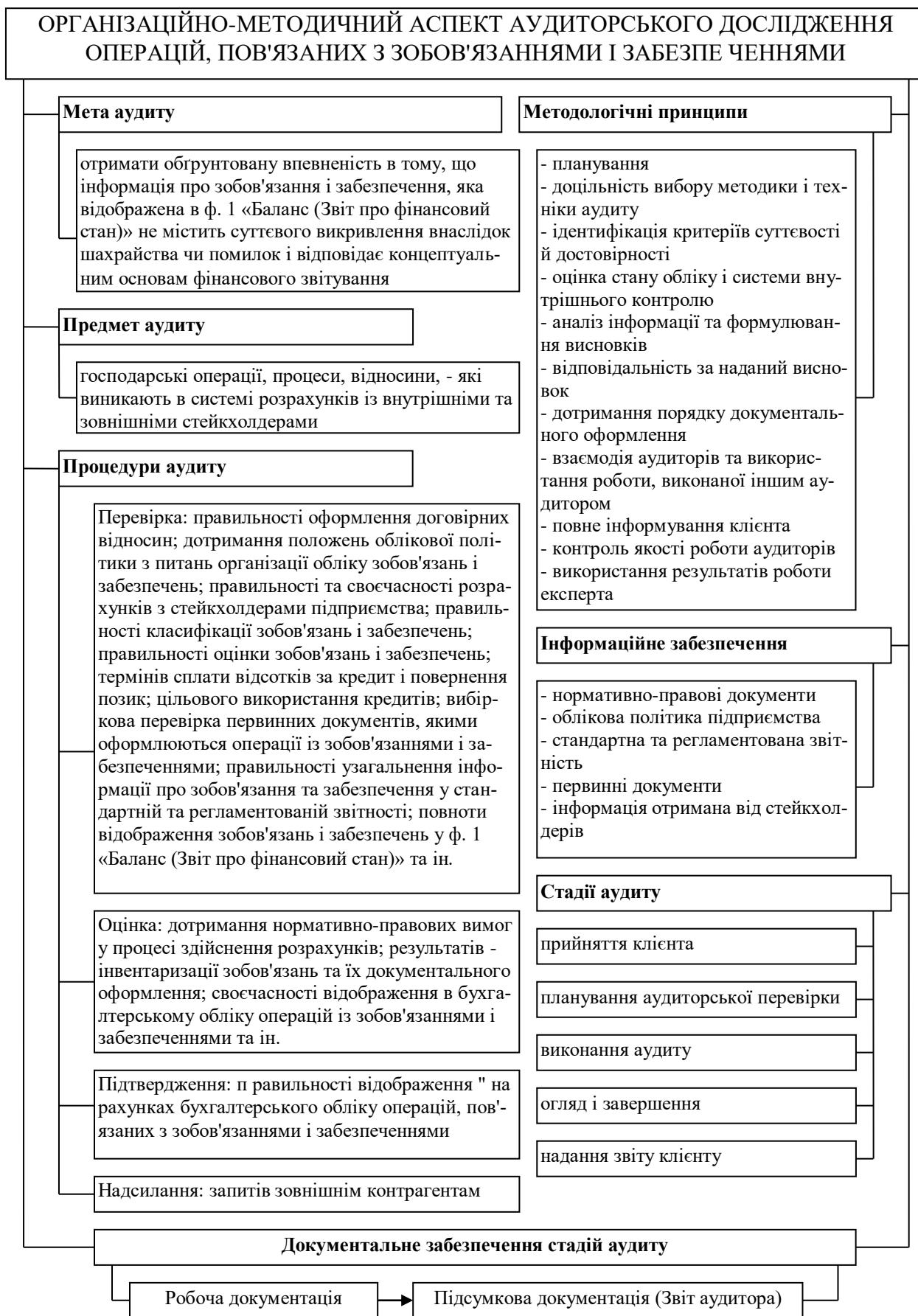

Рис. 2.14. Схематична візуалізація аудиторського зобов'язань

Джерело: [63, с. 195]

Під об'єктами аудиторської діяльності розуміють окремі та взаємопов'язані економічні, організаційні, інформаційні й інші функціональні форми системи, що вивчаються, стан яких може бути оцінений кількісно та якісно. Об'єкти аудиту можуть бути різними за складом і структурою, за належністю до різних сфер діяльності, за іншими характеристиками (ресурси, господарські процеси, економічні результати діяльності, організаційні форми управління, методи управління, функції управління тощо). До об'єктів аудиту зобов'язань доцільно віднести інформацію, що характеризує стан зобов'язань суб'єкта господарювання.

Завдання аудиту зобов'язань обумовлюються загальною метою, що стоїть перед аудитором, а також джерелами інформації, стосовно якої виконуються аудиторські процедури.

Так, на рис. 2.15 наведено схему взаємозв'язку мети, завдань і джерел інформації для аудиту зобов'язань суб'єкта господарювання.

Важливо зазначити, що аудиторські процедури в ході дослідження інформації про зобов'язання суб'єкта господарювання, як правило, застосовуються не лише до бухгалтерських документів (первинних документів, облікових реєстрів, звітності тощо), оскільки межі документального оформлення і відображення інформації про зобов'язання значно ширші.

Отже, джерелами інформації можуть бути результати оперативного обліку, дані діловодства, експертні висновки тощо. Отже, джерела інформації аудиту зобов'язань не обмежуються представленим переліком під час виконання аудиторських завдань.

Під технологією аудиту зобов'язань слід вважати послідовність дій аудитора при проведенні аудиту зобов'язань, що виконуються послідовно на кожній стадії (етапі) аудиту.

Можна виділити три основні стадії проведення аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання, кожна з яких буде включати таку кількість етапів, що забезпечить процес виявлення суттєвих викривлень в інформації про зобов'язання суб'єктів господарювання.

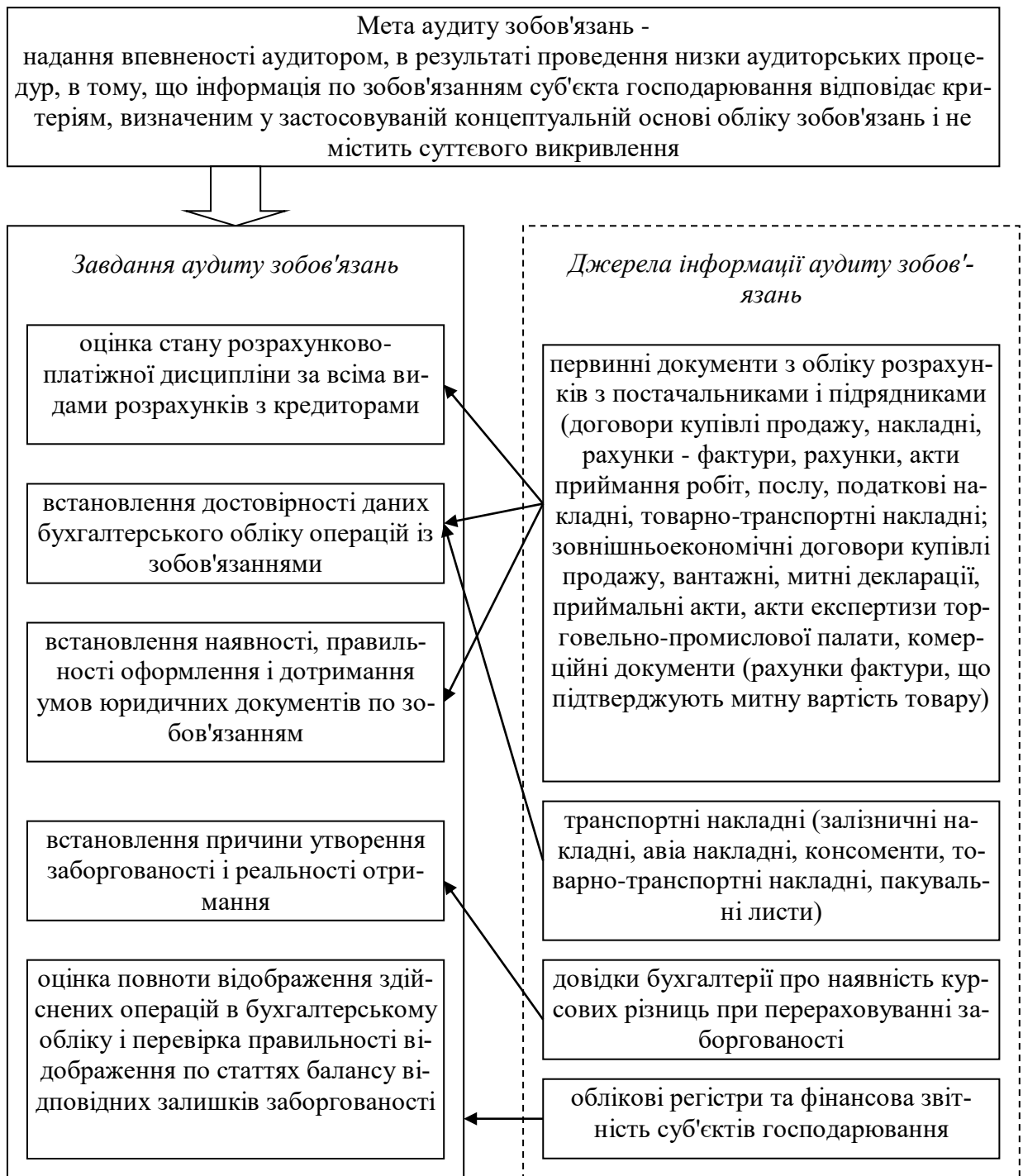

Рис. 2.15. Схема взаємозв'язку мети, завдань і джерел інформації для аудиту зобов'язань суб'єкта господарювання

Джерело: [48, с. 166]

Методика аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання базується на організаційних засадах, що визначаються Міжнародними стандартами контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, зокрема

МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту» та МСА 500 «Аудиторські докази». Згідно з п. 6 МСА 500 «Аудиторські докази» визначено, що аудитор повинен розробити та виконати процедури аудиту, що за певних обставин відповідають меті отримання достатніх і прийнятних аудиторських доказів.

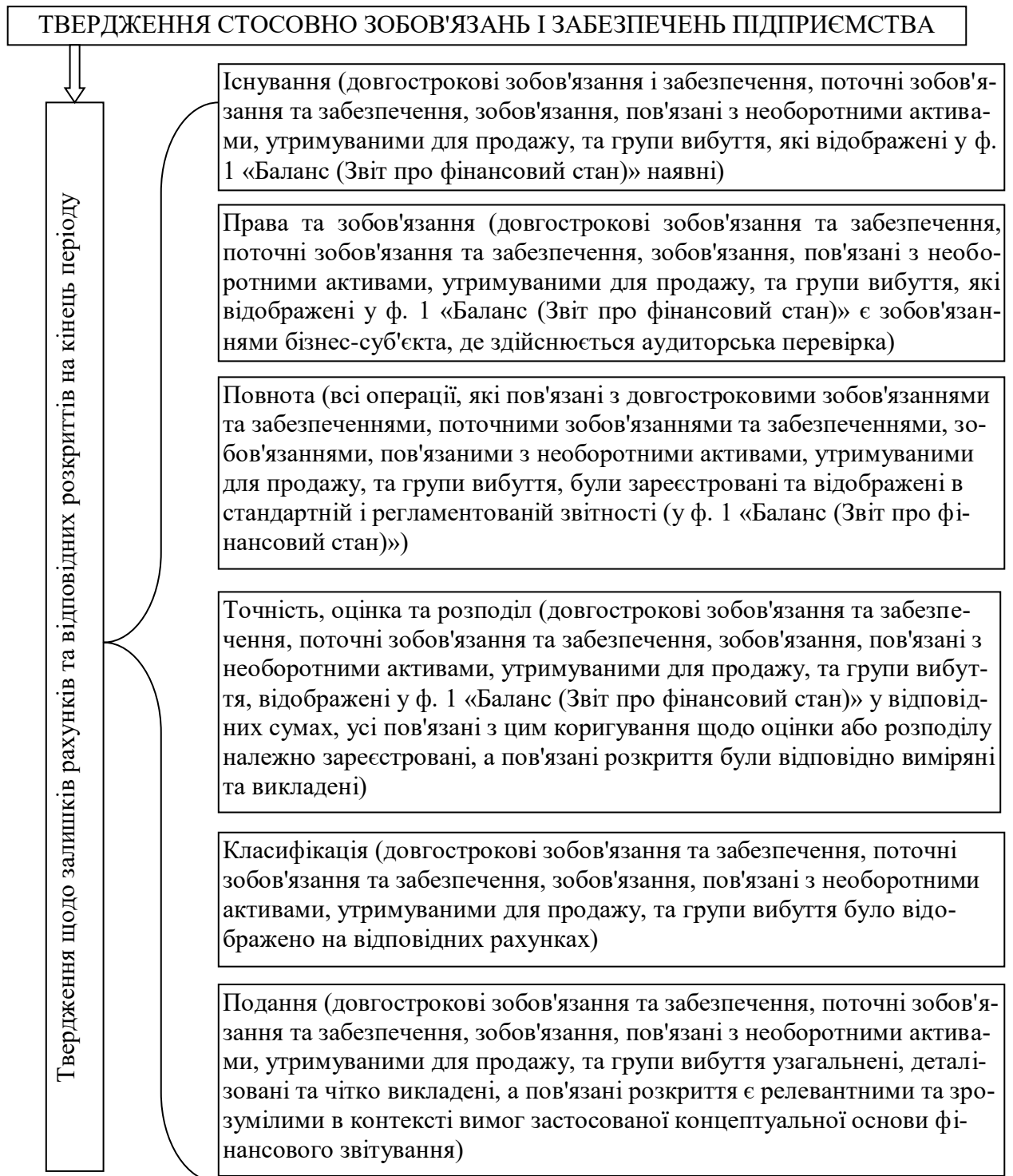

Рис. 2.16. Характеристика тверджень стосовно зобов'язань підприємства

Джерело: [63, с. 196]

Як вимагається та пояснюється в МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» та 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики», аудиторські докази для отримання обґрунтованих висновків, на яких базуватиметься аудиторська думка, отримують за рахунок виконання процедур оцінки ризиків, подальших аудиторських процедур, що включають тести заходів внутрішнього контролю, якщо цього вимагають Міжнародні стандарти аудиту або якщо їх вирішив провести аудитор, процедури по суті включно з детальними тестами та аналітичними процедурами по суті [91].

Проаналізувавши особливості теоретичних аспектів методики аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання, доцільно запропонувати практичні рекомендації по удосконаленню методики аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання.

Підготовчі роботи, що передують аудиту, є тривалим і водночас дуже важливим етапом аудиторського процесу. Оскільки саме на підготовчому етапі аудиту розробляються такі ключові аудиторські документи, як стратегія аудиту, план і програма аудиторської перевірки. Правильно розроблена стратегія аудиту безпосередньо впливає на визначення обсягів і рівня складності аудиторських процедур. Через це питання оцінки рівня аудиторського ризику, рівня суттєвості в аудиті (як невід'ємної частини аудиторського ризику) та визначення обсягу вибірки даних фінансової інформації, яка підлягає перевірці з боку аудитора, набуває першочергового значення [48, с. 167]. Особливо в контексті перевірки зобов'язань суб'єктів господарювання, оскільки останні включають запозичені кошти, перебільшення обсягу яких у структурі джерел фінансових ресурсів компаній є дуже ризикованим для фінансового стану останніх.

Отже, по-перше, має сенс визначити сутність аудиторського ризику. Так, сутність аудиторського ризику проявляється, перш за все, в тому, що висловлена аудитором думка про достовірність фінансової звітності може виявитися невірною. Одним із головних завдань аудитора є максимальне зниження аудиторського ризику шляхом урахування великої кількості різноманітних факторів

на стадії плануванні аудиту. Прийнятний рівень інформаційного ризику (яким є аудиторський ризик) в умовах ринкової економіки повинен встановлюватися законом про аудит, аудиторськими стандартами й іншими документами, що регулюють цю діяльність.

Слід зазначити, що існує зворотна залежність між аудиторським ризиком і рівнем суттєвості фінансової інформації для аудитора. Суттєвість є одним з головних компонентів, на якому базується розрахунок аудиторського ризику. Більшість фахівців у сфері аудиту визначають суттєвість як «...максимально допустимий розмір помилкової або пропущеної суми у фінансовій звітності, якою аудитор може знехтувати, тому що вона не вплине на рішення користувачів цієї звітності». Деякі з них вважають, що під суттєвістю в аудиті слід розуміти «... максимальний допустимий розмір помилкової суми, яка може бути показана в публічних фінансових звітах і розглядатися як несуттєва, тобто не вводить користувачів в оману».

До того ж з метою реалізації завдання щодо удосконалення теоретико-методичних основ функціонування як міжнародного, так і вітчизняного аудиту, а також з метою уніфікації розуміння суттєвості в аудиті був прийнятий міжнародний стандарт аудиту (далі – МСА) 320 «Суттєвість в аудиті». В МСА 320 стосовно суттєвості зазначено наступне: «Інформація є суттєвою, якщо її пропускання або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів.

Таким чином, суттєвість скоріше виступає певним критерієм відсікання, а не основною якісною характеристикою, яка має бути притаманна інформації, щоб вона стала корисною».

Визначення рівня суттєвості здійснюється аудитором на стадії планування, щоб забезпечити ефективність аудиторської перевірки, а також коригується в процесі перевірки. Рівень деталізації плану і програми аудиту впливає на обсяг майбутньої роботи і висновки, які робить аудитор на завершальній стадії аудиторського процесу.

У міжнародній аудиторській практиці немає чітких підходів до визна-

чення рівня суттєвості. Але стандартами передбачені рекомендації, що визначають, що відхилення до 5 % від базового показника (сукупності базових показників) можуть бути визнані несуттєвими; більше 10 % – істотними, а в межах 5–10 % – надається право вибору аудитору, що базується на професійному судженні аудитора. До того ж слід зазначити, що професійні стандарти з аудиту більшості країн не зобов'язують здійснювати кількісну оцінку суттєвості відхилень фінансових даних.

Використання рівня суттєвості має велике значення на всіх стадіях (етапах) проведення аудиторської перевірки і на кожному етапі виконує конкретні завдання. Для наочності інформацію про завдання, що виконуються за допомогою застосування рівня суттєвості на різних етапах аудиторської перевірки, наведемо в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Завдання, що виконуються за допомогою застосування рівня суттєвості на різних етапах аудиторської перевірки

Етап аудиту	Завдання, що виконується за допомогою застосування рівня суттєвості
Початково-організаційний (ознайомлювальний, переговорний, підготовчий, розробка стратегії, планування)	рівень суттєвості є критерієм відбору найбільш істотних (значущих) статей фінансової звітності, обов'язкових до аналізу
власне аудиторська перевірка (етап досліджень, безпосереднє виконання отриманого завдання, що є предметом договору на надання аудиторських послуг, збір аудиторських доказів)	рівень суттєвості є критерієм відбору найбільш істотних (значущих) документів, що підлягають обов'язковій перевірці. рівень суттєвості бере участь у формулі розрахунку кількості елементів, що підлягають вибірковій перевірці
Завершальний (узагальнення, структурування і групування отриманої інформації, осмислення отриманих аудиторських доказів, формування точки зору аудитора і висновків, оформлення підсумкових документів, їх обговорення і передача замовнику, завершення формування документації)	рівень суттєвості є критерієм оцінки ступеня суттєвості (значущості) перекручень фінансової звітності, виявлених в процесі аудиторської перевірки

Джерело: [48, с. 167]

Слід зазначити, що існує зворотна залежність між аудиторським ризиком та суттєвістю в аудиті (рис. 2.17).

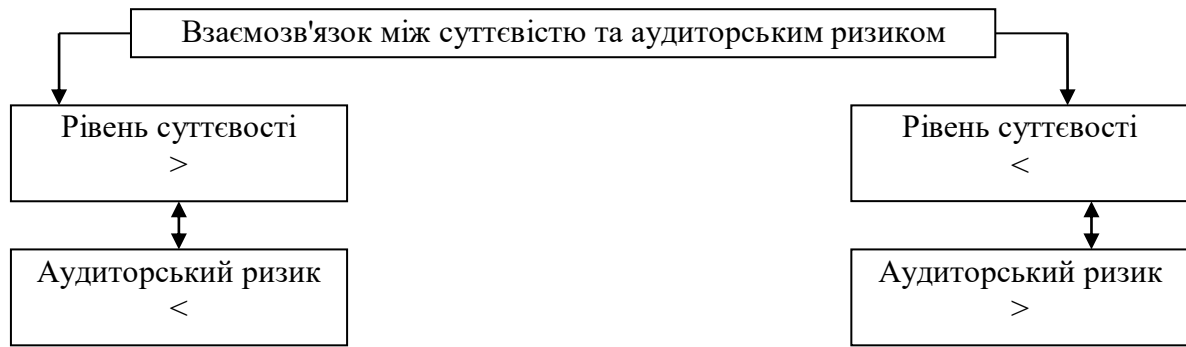

Рис. 2.17. Взаємозв'язок між суттєвістю та аудиторським ризиком

Джерело: [48, с. 167]

Отже, суттєвість – одне з найважливіших понять аудиту, завдяки врахуванню якого значно підвищується якість аудиторської перевірки. Однак визначити рівень суттєвості в аудиті кількісно, вірним чином ці розрахункові дані інтерпретувати та використовувати в процесі здійснення аудиту отриману інформацію вітчизняним аудиторам ще важко.

Щодо сучасної міжнародної професійної спільноти, то необхідно розуміти, що Концепція суттєвості використовується таким чином:

- як основа для планування перевірки при визначенні важливих, нетипових, часто із помилками статей і рахунків, яким слід приділити особливу увагу;
- як основа оцінки зібраних даних;
- як основа для прийняття рішень про зміст аудиторського звіту.

Виходячи з внутрішнього змісту Концепції суттєвості необхідно зазначити таке:

- суттєвість не передбачає обов'язок аудитора перевіряти фінансову звітність суб'єкта господарювання і давати висновок про її достовірність з точністю до одиниці виміру, в якій ця звітність складена;
- суттєвість – це параметр можливого вимірювання інформації, здатного вплинути на думку її компетентного користувача;
- суттєвість не може виражатися постійно існуючою абсолютною цифрою;
- суттєвість може бути різною в кожному конкретному випадку, для ко-

жного суб'єкта господарювання.

Слід зазначити, що сучасна економічна діяльність характеризується наявністю цілої системи ризиків, пов'язаних з відсутністю вичерпної інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання у ринковому середовищі, що суттєво впливає на процес прийняття управлінських рішень та їх наслідки. Аудиту, як і будь-якій професійній діяльності, властивий певний ризик. Тобто аудиторська діяльність не є виключенням із загального правила. Їй так само, як і будь-якому іншому виду бізнесу, властиві ймовірнісні події, що можуть призвести до невиконання зобов'язань перед клієнтами або фінансових втрат.

Цими ризиками необхідно управляти для мінімізації їх негативних наслідків. Відомим є факт, що будь-яка комерційна діяльність, особливо пов'язана з наданням професійних послуг, не позбавлена ризику. Тому в аудиторській діяльності важливим є не те, щоб уникнути ризику, а передбачити його та прийняти оптимальне рішення щодо зниження ризику, розуміючи фактори, що на нього впливають, і ступінь їх впливу.

Питання мінімізації аудиторського ризику на сьогодні не отримали належного розвитку у вітчизняній аудиторській практиці та науці. Однією з причин недостатнього розуміння значущості досліджуваного питання є широке використання в практичній діяльності інтуїтивної оцінки ризику, яка має високу розсіяність.

До того ж слід зазначити, що окремого спеціального стандарту, присвяченого аудиторським ризикам, немає. В цей час для більш поглибленого розуміння проблем розрахунку аудиторських ризиків аудиторю слід керуватися нормами відразу як мінімум трьох міжнародних стандартів аудиту: МСА 315 «Виявлення та оцінка ризиків істотного перетворення через вивчення діяльності і оточення організації»; МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту»; МСА 330 «Аудиторські процедури відносно оцінених ризиків».

Так, відповідно до Міжнародних стандартів аудиту, аудиторський ризик – це ризик або небезпека того, що аудитор зробить неправильний висновок

щодо фінансової звітності після виконання ним аудиторських процедур, тобто за неправильно складеною фінансовою звітністю буде представлений аудиторський висновок без застережень і навпаки.

Згідно з наявними МСА аудиторський ризик складається з трьох компонентів: невід'ємний (внутрішньогосподарський) ризик, ризик засобів внутрішнього контролю та ризик невиявлення. Компоненти аудиторського ризику та їх визначення наведені на рис. 2.18.

Рис. 2.18. Складові аудиторського ризику

Джерело: [48, с. 167]

Зниження ймовірності некоректностей в бухгалтерській звітності здійснюється на різних рубежах контролю, найважливішими з яких є система внутрішньогосподарського контролю самого суб'єкта господарювання і власна незалежна аудиторська перевірка (рис. 2.19).

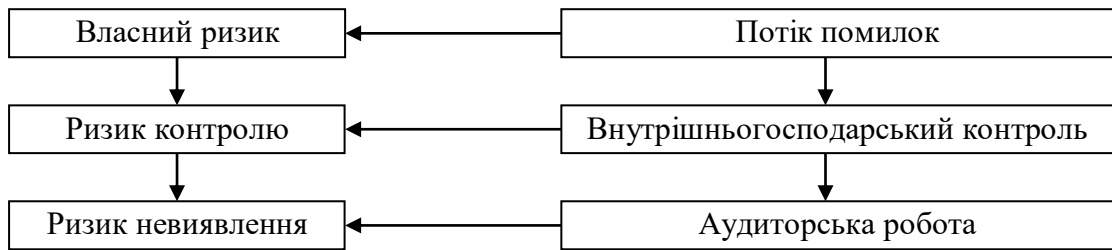

Рис. 2.19. Аудиторський ризик і його компенсація на різних рубежах контролю фінансової звітності клієнта

Джерело: [48, с. 168]

На практиці довести аудиторський ризик до нуля нереально й економічно недоцільно, однак аудиторська організація при проведенні аудиту повинна вжити необхідних заходів для того, щоб знизити аудиторський ризик до розумно мінімального рівня. Існує ряд факторів, що впливають на рішення аудиторської організації при виборі прийняттого для себе рівня аудиторського ризику (рис. 2.20).

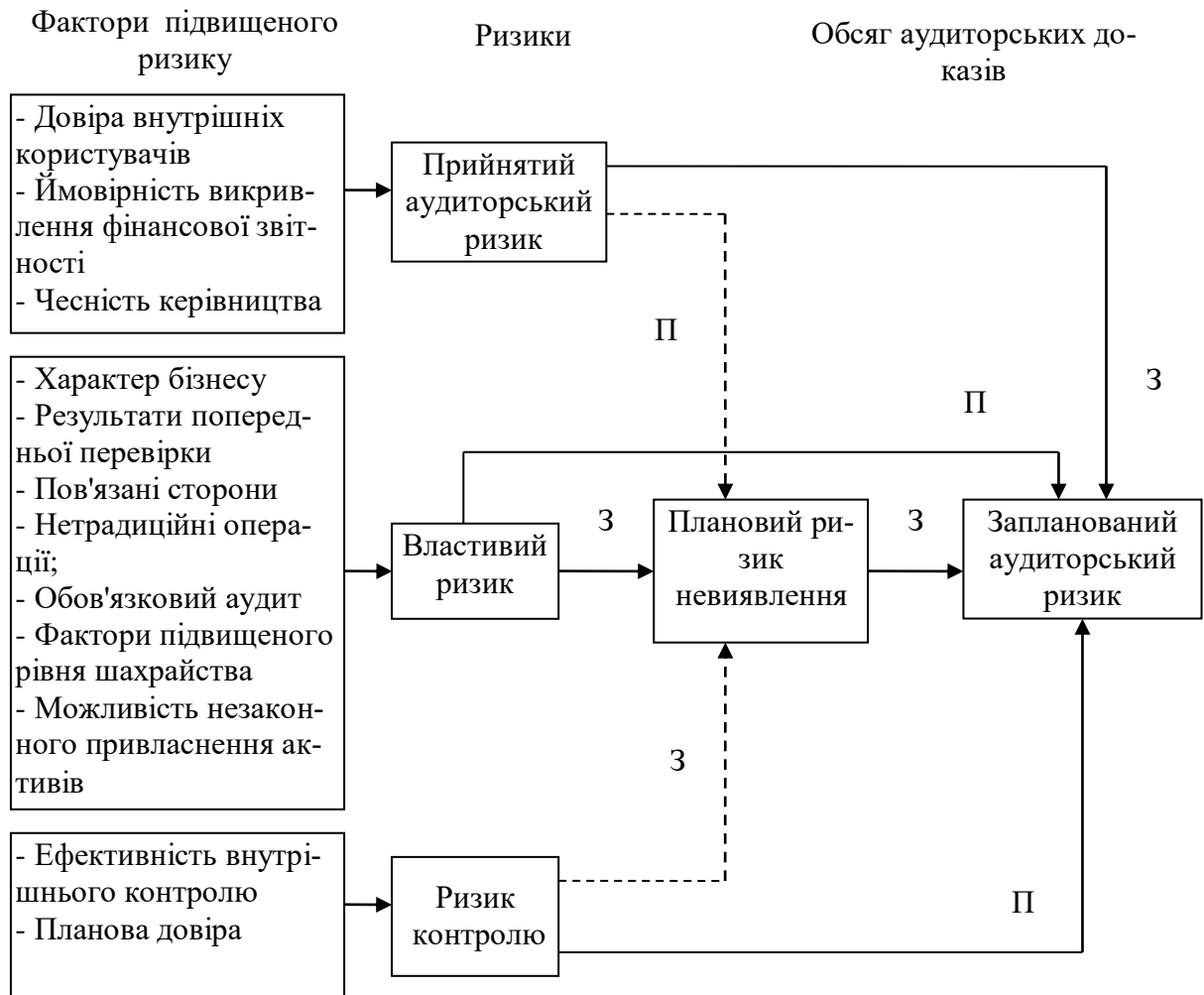
Рис. 2.20. Фактори впливу на рівень аудиторського ризику

Джерело: [48, с. 168]

Отже, доцільним вважається необхідність формування кожного виду ризику з урахуванням взаємозалежності між факторами підвищеного ризику, ризиками й обсягом аудиторських доказів (рис. 2.21).

При цьому вплив трьох компонентів ризику визначає плановий рівень ризику невиявлення, чотири види ризику впливають на планові аудиторські докази, в тому числі і при перевірці зобов'язань суб'єктів господарювання. Буква «П» на рисунку вказує на пряму залежність між компонентами ризику та плановим рівнем ризику невиявлення чи плановими доказами. «З» вказує на зворотну залежність.

Примітка:

«П» - вказує на пряму залежність між компонентами ризику та плановим рівнем ризику невиявлення чи плановими доказами

«З» - вказує на зворотну залежність

Рис. 2.21. Схема оригінальної систематизації взаємозалежності між факторами ризику, ризиками й обсягом аудиторських доказів при перевірці зобов'язань суб'єктів господарювання

Джерело: [48, с. 168]

Має сенс враховувати, що під час аудиторської перевірки аудиторю необ-

хідно отримати достовірну та надійну інформацію, яка дає можливість на її підставі зробити адекватні висновки щодо достовірності фінансової звітності клієнта, що перевіряється. Така інформація в аудиті називається аудиторськими доказами. Аудитор при перевірці зобов'язань суб'єктів господарювання одержує аудиторські докази шляхом застосування однієї або кількох із наведених нижче процедур (рис. 2.22).

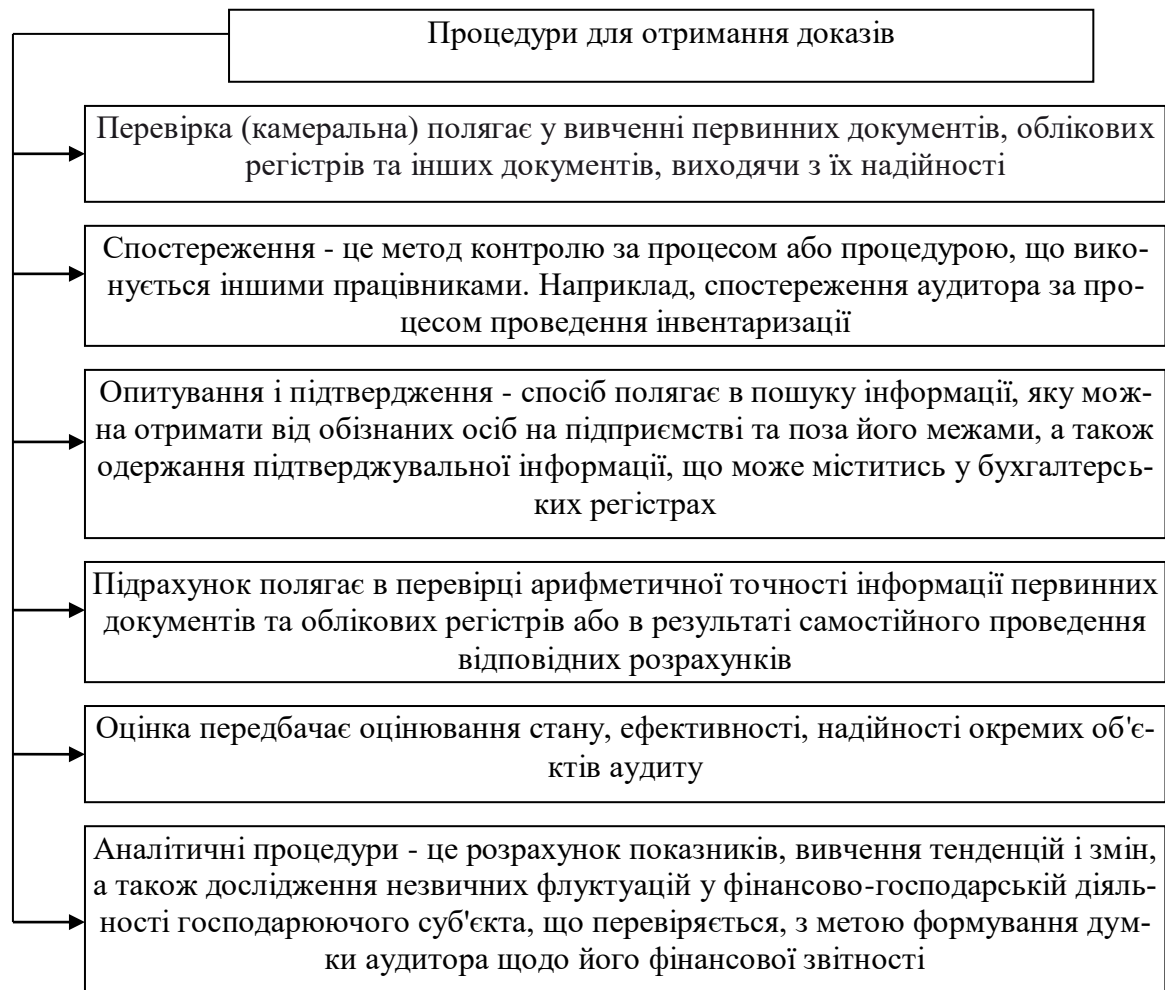

Рис. 2.22. Процедури для отримання доказів при перевірці зобов'язань суб'єктів господарювання

Джерело: [48, с. 169]

На нашу думку, вибір методу оцінювання аудиторського ризику залежить від виду, до якого віднесено ризик. Найбільш доцільним є застосування методів математичної статистики, а для передбачуваних ризиків – метод аналізу чутливості, застосування якого передбачає виявлення сценаріїв, при реаліза-

ції яких може відбутися зниження планових показників діяльності суб'єктів господарювання до критичного рівня.

Слід зазначити, що згідно з МСА 330 «Аудиторські процедури відповідно до оцінених ризиків» вибір аудитором аудиторських процедур ґрунтується на оцінці ризику. Аудиторська процедура – певний порядок дій аудитора для отримання доказів на конкретній ділянці аудиту. Чим вища оцінка ризику аудитором, тим достовірніші та доречніші аудиторські докази, яких прагне аудитор від процедур по суті. Проте збільшення обсягу процедур є доречним лише тоді, коли вони самі є доречними для конкретного ризику.

При виборі та виконанні аудиторських процедур аудитор повинен брати до уваги обмеженість деяких процедур. Так, наприклад, факт наявності цінних паперів (акцій, облігацій) не є доказом у відношенні прав на них і їх вартісної оцінки. Одна й та сама сукупність аудиторських процедур може забезпечити отримання аудиторських доказів, доречних у відношенні одних тверджень керівництва, але недоречних щодо інших.

Тому для отримання доречних аудиторських доказів необхідно, щоб аудиторська процедура мала цільову спрямованість, тобто було визначено, яке твердження керівництва (існування, повнота, оцінка) перевірятиметься. Результати дослідження доводять, що система управління ризиками покликана забезпечити своєчасну ідентифікацію ризиків, їх оцінку і вжиття заходів до оптимізації (мінімізації) впливу, ефективну взаємодію підрозділів на всіх організаційних рівнях та вирішення конфлікту інтересів, що виникає у процесі управління ризиками.

Для оцінки ризиків аудиторської діяльності з метою реалізації заходів щодо їх мінімізації чи усунення пропонуємо аудиторіві послідовно виконувати таке: обрати метод виявлення ризику, зібрати й опрацювати необхідну інформацію, ідентифікувати й оцінити ризики та визначити пріоритетні напрямки їх мінімізації або уникнення. Пропонується така послідовність дій щодо оцінки аудиторського ризику з метою його мінімізації при перевірці зобов'язань суб'єктів господарювання (рис. 2.23).

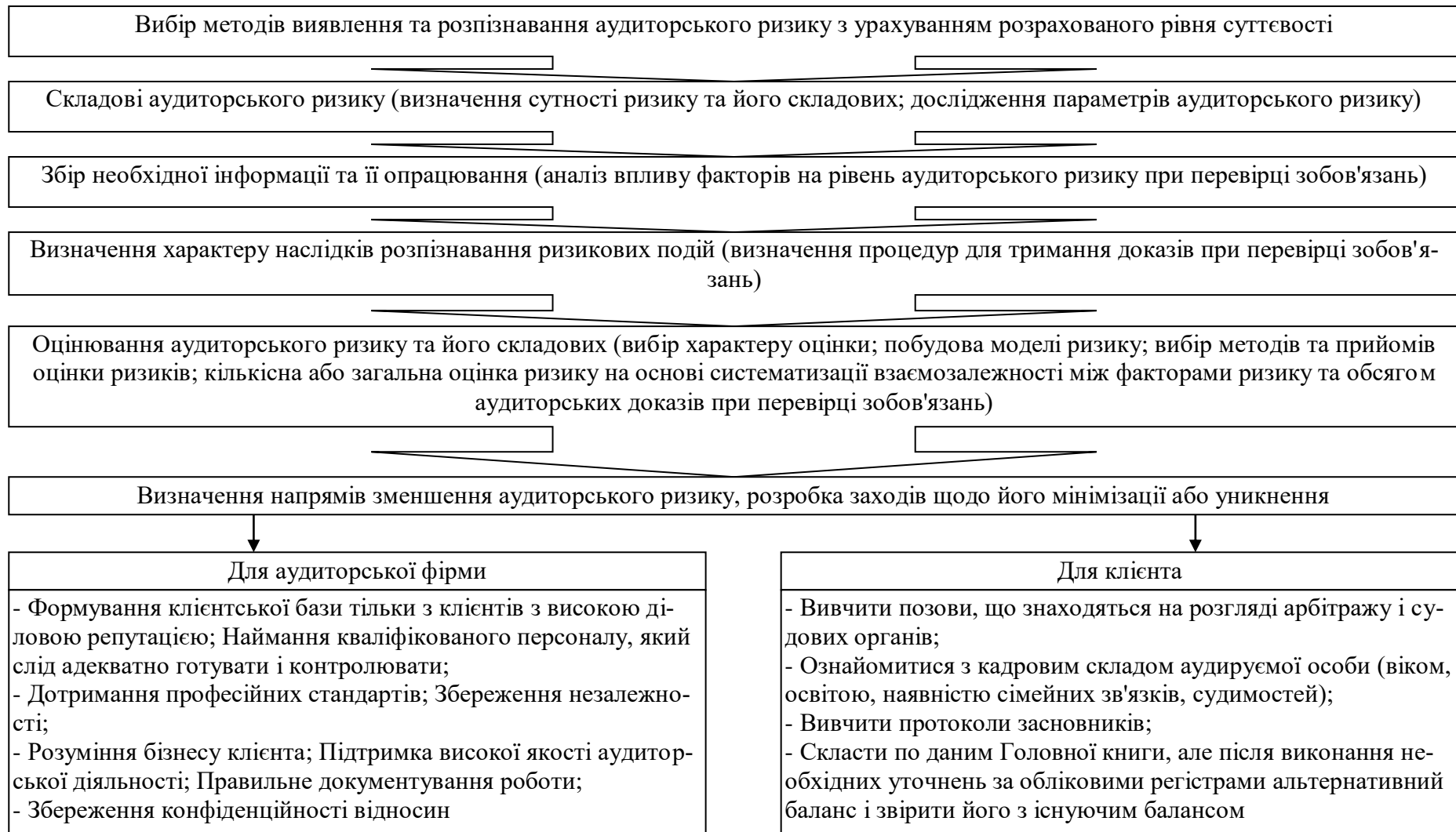

Рис. 2.23. Послідовність дій щодо оцінки аудиторського ризику з метою його мінімізації при перевірці у зобов'язань суб'єктів господарювання [48, с. 169]

При здійсненні планування аудиторської перевірки, аудитору необхідно здійснити оцінку систем підприємства, зокрема: – внутрішнього контролю; – бухгалтерського обліку. Здійснивши оцінку зазначених вище систем, аудитор переходить до складання плану аудиторської перевірки короткострокових та довгострокових зобов'язань. У процесі планування аудиту визначається склад аудиторської групи, робочі місця для членів аудиторської групи, комунікації, транспортне забезпечення та інші питання організаційного спрямування. Основні етапи організації аудиторської перевірки можна сформулювати за її етапами. Для прикладу наведено етапи аудиту довгострокових та короткострокових зобов'язань (табл. 2.10).

Важливою складовою під час проведення аудиту є оцінка системи внутрішньогосподарського контролю. Зважаючи на те, що зобов'язання – це витрати підприємства, аудитору під час здійснення процедури оцінки необхідно дослідити питання щодо укладання договорів, погашення тіла кредиту, сплати відсотків та здійснення контролю над обліковим процесом, шляхом здійснення раптових перевірок. Зважаючи на те, що операції здійснюються на великі суми, аудитору необхідно провести суцільну перевірку зобов'язань, з метою уникнення шахрайства з боку облікового та управлінського персоналу і викривлень фінансової звітності для надання користувачам правдивої інформації щодо стану зобов'язань у суб'єкта господарювання.

У процесі аудиторської перевірки зобов'язань аудитори застосовують такі аналітичні процедури: – здійснення перерахунку сум нарахованих відсотків; – їх порівняння з минулими періодами та умовами договору(ів); – аналіз частки нарахованих відсотків від загальної суми зобов'язань. Щодо аудиторських процедур у частині погашення зобов'язань, то аудитору необхідно: – вивчити умови договорів щодо визначення та сплати зазначених сум; – здійснити запити до контрагентів; – дослідити платіжні та розрахункові документи; – перевірити правильність записів у касовій та Головній книгах. Для прикладу: перевірка даних, що містяться в первинних документах, із даними бухгалтерського обліку та умовами: договорів, угод, контрактів; проведення перерахунку сум

зобов'язань, що зазначені у них, і порівняння їх між собою та із результатами маркетингових досліджень.

Таблиця 2.10

Етапи аудиторської перевірки довгострокових та короткострокових зобов'язань

Етапи	Період застосування	Мета	Методичні прийоми
Підготовчий (Планування)	– на стадії узгодження умов; при розробці стратегії, плану, програми; – при внесенні змін до планових документів	– розуміння аудитором системи формування відносин з кредиторами, бюджетної політики та використання ресурсів суб'єктом господарювання; – виявлення недостовірно відображених господарських операцій та фактів господарського життя у звітності; визначення аудиторського ризику; – оцінка ефективності застосованої процедури планування використання фінансових та матеріальних ресурсів	Використання загальнонаукових методів та спеціальних знань, що необхідні аудитору для правильної оцінки системи внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання, а також встановлення правильності та доцільності обраної політики управлінським персоналом для формування попередньої думки аудитора щодо короткострокових та довгострокових зобов'язань
Власне перевірка (Деталізована перевірка)	Безпосередньо при здійсненні аудиторських процедур для отримання достатніх та прийнятних аудиторських доказів	Отримання аудиторських доказів для забезпечення необхідного рівня впевненості, що застосовані системи внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку, в частині довгострокових та короткострокових зобов'язань, нарахування та сплати відсотків, здійснення розрахунків за зобов'язаннями	Застосування методів фактичного та документального контролю. Проведення перевірки в частині зобов'язань, здійснення запитів, зовнішніх підтверджень, аналітичних процедур. Зіставлення та порівняння розрахунків за зобов'язаннями, особливо в частині нарахування та сплати відсотків
Заключний	– після проведеної перевірки; – у процесі здійснення аналітичної роботи та аналізу отриманих результатів; – при висловленні думки у звіті незалежного аудитора	Узагальнення та оцінка аудиторських доказів, отриманих шляхом виконання аудиторських процедур на стадії планування та деталізованої перевірки. Проведення комплексного аналізу отриманих результатів для надання користувачам фінансової звітності суб'єкта господарювання найбільш повної та неупередженої інформації щодо стану фінансової звітності в частині зобов'язань	Аналіз та оцінка інформації, отриманої аудитором за результатами перевірки. Здійснення додаткових аудиторських процедур (у разі необхідності)

Джерело: [45, с. 27]

Під час проведення перевірки первинних документів щодо обліку зобов'язань, аудитор використовує один із методів організації: вибірковий, суцільний, комбінований та аналітичний. На вибір методів досить суттєво впливає оцінка системи внутрішнього контролю та рівень довіри до управлінського персоналу суб'єкта господарювання. Зважаючи на важливість достовірності даних бухгалтерського обліку в частині зобов'язань, доцільно проводити суцільну перевірку. Д

ля прикладу: процес аудиту довгострокових та короткострокових зобов'язань, умовно, можна виокремити такі етапи: I – виявлення і встановлення, чи відповідають нормам чинного законодавства та внутрішнім локальним нормативним документам укладені договори, угоди, контракти; II – перевірка умов укладених договорів, угод, контрактів, щодо обсягів передбаченої у них продукції (товарів, робіт, послуг), на відповідність виробничій програмі; III – перевірка обґрунтованості розрахунків за довгостроковими та короткостроковими зобов'язаннями у грошовій або бартерній формах; IV – перевірка доцільності та правомірності здійснення розрахунків за зобов'язаннями; V – оцінка системи бухгалтерського обліку та інформації, що міститься у фінансовій звітності, щодо короткострокових та довгострокових зобов'язань.

У процесі здійснення аудиту довгострокових та короткострокових зобов'язань аудитором застосовуються такі методичні прийоми: – спостереження за відображенням зобов'язань у системі бухгалтерського обліку; – усне опитування персоналу підприємства; – внутрішні та зовнішні підтвердження; – запити аудитора; – документальна перевірка; – арифметична перевірка; – аналіз, синтез тощо.

Особливості моніторингу й аналізу стану розрахунків з кредиторами наведені в Додатку У.

Використання у практичній діяльності узагальнених напрямків організації та методики аудиту довгострокових та короткострокових зобов'язань надає можливість щодо покращання формування інформації для підвищення ефективності її використання системою управління підприємницької діяльності.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І АУДИТУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Удосконалення документування зобов'язань як елементу методу бухгалтерського обліку

Згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» первинний документ – документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення. За даними таблиці, що наведена у Додатку Е, видно, що за окремими видами короткострокових зобов'язань відсутній первинний документ, що вперше фіксує факт здійснення господарської операції. У таких випадках бухгалтером складається бухгалтерська довідка, зокрема, це стосується операцій переведення довгострокових зобов'язань до поточної заборгованості, нарахування дивідендів, виникнення інших видів поточних зобов'язань, таких як відсотки за кредит, відсотки за вексями, внутрішні розрахунки.

Окремі види поточних зобов'язань, а саме одержання кредиту, товарів, робіт, послуг, розрахунків вексями, супроводжуються складанням договору між зацікавленими особами.

Слід зазначити, що договірний процес є досить складним і складається з ряду стадій:

- планування;
- укладання договору;
- виконання договору;
- контроль і аналіз виконання договору.

Відповідальність за своєчасну та якісну підготовку необхідних матеріалів та оформлення договірних відносин, а також облік, реєстрацію, зберігання договорів рекомендується покладати на певну службу, відповідальну за підготовку і оформлення договірних відносин відповідно до покладених на неї функцій (юридична та бухгалтерська служба, відділ постачання і збуту).

У бухгалтерському обліку укладений договір до часткового або повного його виконання щодо сплати грошових коштів, передачі майна, надання послуг, виконання робіт залишається тільки наміром для здійснення тих чи інших господарських операцій. Оскільки договір безпосередньо не підтверджує факт виконання господарської операції, то, як наслідок, сума зобов'язань за договором не відображається в бухгалтерському обліку. Це відповідає принципу бухгалтерського обліку превалювання сутності над формою: «операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми».

Відображення зобов'язань за договором поставки починається тільки після виконання першої господарської операції, – отримання авансу від замовника на поставку. Така ситуація розповсюджена.

Так, обстежуючи господарюючі суб'єкти на предмет наявності договорів, було виявлено такі основні недоліки:

- тільки частина господарських операцій щодо придбання товарно-матеріальних цінностей від постачальників або продажу продукції власного виробництва оформлюється договором купівлі-продажу, у більшості випадках це договори, що передбачають умови передоплати;

- застосовуються форми типових договорів без особливих положень;

- договори містять суперечливі положення;

- відсутність примірника або копії договору в бухгалтерії;

- відсутність належного контролю за виконанням договорів;

- наявність договорів, які залишилися невиконаними без встановлення причини;

- неправильне відображення господарських операцій за договорами в бухгалтерському обліку.

Вважаємо за доцільне, з метою підвищення контролю за порядком складання та виконання договорів рекомендувати керівнику видавати розпорядження по підприємству щодо обов'язкового узгодження змісту договору з головним бухгалтером (шляхом запису слова «узгоджено» та проставленням підпису головного бухгалтера) та надання одного примірника договору до бухгал-

терії. Після виконання договору на першій його сторінці доцільно робити відповідну відмітку, а у випадку невиконання – вказувати причину невиконання. Крім того, вважаємо за необхідне розробити альбом зразків господарських договорів з урахуванням різних видів та форм оплати, а також інших умов виконання договірних зобов'язань. При відсутності на підприємстві юридичної служби розробку альбому договорів варто замовити у фірми з надання юридичних послуг.

Отже, наявність юридично грамотно оформленого договору як документа, що забезпечує законність господарської операції, застерігає підприємство від негативних наслідків фінансового характеру, а саме виникнення додаткових поточних зобов'язань у вигляді штрафних санкцій, пені.

Безпосереднє виконання договору супроводжується накладними, актами виконаних робіт (одержаних послуг), платіжними дорученнями тощо. Саме ці та інші документи, що наведені у додатку Е, є підставою для відображення в обліку виникнення або погашення поточних зобов'язань. Однією з умов договору є вид розрахунків, а саме: передоплата, часткова передоплата (аванс) або оплата після одержання товарів, робіт, послуг. Це є важливим моментом у частині розрахунків між постачальником та покупцем, оскільки існують розбіжності в порядку визнання доходів та витрат у фінансовому та податковому обліку.

При відвантаженні продукції покупцю надається перший примірник накладної на відвантаження. Вона виписується постачальником і містить інформацію про найменування, кількість і вартість відвантаженої продукції. Оплата покупцем за одержану продукцію може бути проведена до або після відвантаження. Для підвищення контролю за станом розрахунків з постачальниками та покупцями в даному документі вважаємо за доцільне запровадити реквізит «Вид розрахунків». У додатку Ж наведено три зразки накладних, що використовуються у практиці українських підприємств, – накладна, накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей за формою М-20 та товарно-транспортна накладна за формою № 1-ТН. Так, у накладній реквізит «Вид розрахунків» доцільно розмістити після реквізиту «Довіреність», у накладній на відпуск товар-

но-матеріальних цінностей після реквізиту «Через кого», а у товарно-транспортній накладній – після реквізиту «Переадресування». У реквізиті «Вид розрахунків» необхідно вказати у випадку проведення передоплати або авансу дату надходження грошових коштів від покупця, а у випадку оплати після одержання товарів записати фразу «оплата після одержання». Наявність вищезпропонованого реквізиту «Вид розрахунків» скоротить кількість робочого часу на пошук підтверджуючої інформації щодо проведення оплати та складання бухгалтерських проводок з відображення відповідної господарської операції на підставі даних первинних документів.

Щодо застосування бухгалтерських довідок для пояснення окремих бухгалтерських записів з обліку поточних зобов'язань (переведення довгострокових зобов'язань до поточної заборгованості, нарахування відсотків), варто зазначити, що таких довідок взагалі немає, що перешкоджає відображенню повноти інформації щодо таких видів господарських операцій.

Тому автором пропонується ряд бухгалтерських довідок з певним переліком реквізитів залежно від виду господарської операції щодо виникнення поточних зобов'язань. Зокрема, з переведення довгострокових зобов'язань до складу поточної заборгованості, одержання авансу від покупця, дивідендів, відсотків за кредитами та векселями, за іншими розрахунками (Додаток 3).

Бухгалтерська довідка щодо переведення довгострокових зобов'язань до складу поточної заборгованості представлена у Додатку 3 (табл. 1). Це є довідка бухгалтерії, яка містить дані про найменування кредитора, найменування документа, який був підставою для виникнення довгострокових зобов'язань, загальну суму за зобов'язаннями, дату виникнення та дату погашення зобов'язань, суму, яка переводиться до складу поточних зобов'язань, а також у цьому документі складається відповідна бухгалтерська проводка. Цей документ дає можливість проконтролювати правильність віднесення довгострокових зобов'язань до поточної заборгованості шляхом підрахунку місяців, що залишились до погашення зобов'язання. На підставі цього документа здійснюються записи до реєстрів аналітичного обліку за відповідним контрагентом.

Щодо авансів одержаних, то також пропонується Довідка бухгалтерії про одержання авансу (Додаток 3, табл. 2). В даному документі зазначається номер та дата документа, у якому зазначено інформацію про надходження на підприємство авансу, також найменування платника та підстава для сплати їм авансу (№ рахунку-фактури, договору тощо), сума авансу, а також відповідна бухгалтерська проводка. Тобто наявність цього документа поряд з регістром синтетичного обліку надає повну інформацію про виникнення поточних зобов'язань за авансами одержаними і запобігає витрачання додаткового часу для пошуку виписки банку, договору, рахунку-фактури для пояснення цієї операції.

Далі розглянемо запропонований бухгалтерський документ щодо виникнення поточних зобов'язань перед учасниками за нарахованими дивідендами (Додаток 3, табл. 3).

Даний документ містить окремо інформацію про розмір статутного капіталу та частки прибутку, що за рішенням зборів акціонерів або засновників була направлена на розподіл між учасниками. У табличній формі наводиться інформація за кожним засновником (учасником) або акціонером, зокрема, його найменування, якщо це юридична особа, або прізвище, ім'я та по батькові, якщо це фізична особа, частка внеску кожного до статутного капіталу в сумі та у відсотках, сума за кожним учасником (акціонером) розподіленого прибутку (нарахованих дивідендів) і також наводиться бухгалтерська проводка.

Щодо оформлення бухгалтерським документом виникнення зобов'язань за іншими розрахунками, зокрема за розрахунками за нарахованими відсотками, автором пропонується відповідна Довідка-розрахунок (Додаток 3, табл. 4). У даному документі зазначається найменування кредитора (банку, векселедержателя), документ, що був підставою для виникнення зобов'язань для нарахування відсотків (кредитний договір, вексель, розмір відсоткової ставки, сума відсотків за звітний місяць та складається бухгалтерська проводка.

За іншими видами поточних зобов'язань на підприємстві (внутрішні розрахунки, внутрішньогосподарські розрахунки, розрахунки з іншими кредиторами) достатнім буде складання бухгалтерської довідки за зразком, що наведе-

но у Додатку 3 (табл. 5).

У результаті недотримання підприємством строків погашення поточних зобов'язань виникає прострочена кредиторська заборгованість. Відповідно, дотримання строків погашення поточних зобов'язань здійснюється за умовами господарського договору і у випадку прострочення платежу сума переводиться до складу простроченої кредиторської заборгованості, що доцільно супроводжувати бухгалтерським документом-довідкою бухгалтерії щодо переведення поточних зобов'язань до складу простроченої кредиторської заборгованості (Додаток 3, табл. 6).

Важливим моментом, також є узагальнення інформації про наявність прострочених поточних зобов'язань. Як такий узагальнюючий реєстр, пропонуємо використовувати Реєстр прострочених поточних зобов'язань на підприємстві, зразок якого наведено у Додатку 3, (табл. 7). Так, реєстр містить інформацію про найменування кредитора, номер і дату договору, згідно з яким було встановлено строк погашення зобов'язань, суму, яка перейшла до складу простроченої заборгованості. Інформацію, що міститься в цьому документі, доцільно використовувати для прийняття управлінських рішень щодо пошуку шляхів погашення простроченої заборгованості, а також складання форми статистичної звітності 1-Б «Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість».

Важливим моментом у організації обліку зобов'язань є розробка внутрішніх регламентів, тобто формування облікових номенклатур.

Формування облікових номенклатур – сприяє ліквідації дублювання в обліку, обґрунтованому вибору первинних документів, облікових реєстрів, формуванню документообігу, документопотоків, розв'язанню інших питань бухгалтерського обліку (табл. 3.1).

Перелік облікових номенклатур розробляють для кожного об'єкта обліку на кожному технологічному етапі (первинному, поточному та підсумковому).

Номенклатури слід пов'язувати з даними для управління конкретним підприємством.

Таблиця 3.1

Перелік облікових номенклатур з первинного обліку зобов'язань

№ п/п	Дані для обліку	Використання облікових даних	У вираженні		В яких носіях інформація з'являється вперше	Примітки
			Кількісному	Якісному		
1	2	3	4	5	6	7

Джерело: сформовано автором

Первинні документи з обліку поточних зобов'язань є однією із складових облікових номенклатур первинного обліку. Вони називаються носіями облікових номенклатур. Більшість носіїв облікових номенклатур визначається централізовано. Якщо у централізованому порядку такі носії не створені, їх розробляють і включають у альбоми форм первинних документів.

Важливою умовою постановки чіткої організації обліку з кредиторами, є своєчасність розрахунків з ними. Для цього у бухгалтерії повинні бути складені відповідні графіки - календарі різної форми (табл. 3.2 та 3.3). Розробка та дотримання таких графіків сприятиме запобіганню порушень, пов'язаних з недотриманням строків або несплатою певного виду платежів.

Таблиця 3.2

Річний календар сплати податків та інших обов'язкових платежів

№ п/п	Місяць	Вид податку, збору, внеску чи обов'язкового платежу	Ставка або розмір податку, зборів чи внесків	Термін оплати	Термін надання звітності	Примітки
1	2	3	4	5	6	7

Джерело: сформовано автором

Також можуть розроблятися й інші календарні графіки, зокрема по складанню та поданню звітності.

**Календарний графік складання і подання звітності
(податкової, по коштах соціального страхування)**

№ форми	Назва звітності	Терміни подання	Відповідальний за складання	Спосіб подання	Адреса одержувача
1	2	3	4	5	6

Джерело: сформовано автором

Таким чином, для ефективної організації облікового процесу необхідно дотримуватись послідовності облікових процесів на кожному етапі обліку з використанням ефективних облікових процедур, а також створювати внутрішні регламенти, які є складовою раціональної організації облікового процесу.

Далі вважаємо за доцільне внести пропозиції щодо удосконалення фінансової звітності в частині відображення інформації щодо короткострокових зобов'язань. Оскільки з 01.01.2013 р. форма звітності «Баланс» змінилася, то і відповідно до цього змінилася методика заповнення форм фінансової звітності підприємства. Слід розглянути деякі статті, що стосуються поточних зобов'язань в пасиві балансу, що наведені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Поточні зобов'язання в пасиві Балансу

Стаття балансу	Код рядка
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	1600
Короткострокові кредити банків	
Поточна кредиторська заборгованість за:	1610
довгостроковими зобов'язаннями	
товари, роботи, послуги	1615
розрахунками з бюджетом	1620
у тому числі з податку на прибуток	1621
розрахунками зі страхування	1625
розрахунками з оплати праці	1630
Поточні забезпечення	1660
Доходи майбутніх періодів	1665
Інші поточні зобов'язання	1690
Усього за розділом III	1695

Джерело: узагальнено автором

Порівнюючи нову та стару форми балансу необхідно сказати, що у розділі «Короткострокові зобов'язання» бухгалтеру потрібно звернути увагу на групу статей «Кредиторська заборгованість».

Тепер тут не потрібно розкривати відомості про векселі, аванси і заборгованості перед дочірніми і залежними товариствами. Також була відокремлена стаття «Податку на прибуток». Стосовно доходів майбутніх періодів, які раніше були відокремлені в окремий розділ тепер входять до складу поточних зобов'язань. Необхідно зауважити, що у діючому балансі змінився «Код рядка».

Отже, згідно з методичними рекомендаціями щодо заповнення фінансової звітності від 28.02.2013 р. за № 336/22868, зобов'язання у балансі обліковуються таким чином (п. 2.5, 2.59, 2.61, 2.73, 2.74, 4.7.8). Зобов'язання відображається у балансі, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигід у майбутньому внаслідок його погашення.

У статті «Короткострокові кредити банків» відображається сума поточних зобов'язань підприємства перед банками за отриманими від них кредитами та позиками.

У статті «Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» відображається сума довгострокових зобов'язань, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

У статті «Інші поточні зобов'язання» наводяться суми зобов'язань, для відображення яких за ознаками суттєвості неможна було виділити окрему статтю або які не можуть бути включеними до інших статей, наведених у розділі «Поточні зобов'язання і забезпечення».

У статті «Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань» у графі «Надходження» відображається збільшення, у графі «Видаток» – зменшення у статтях розділу балансу «Поточні зобов'язання» (крім статей «Короткострокові кредити банків», «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», «Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками», «Поточні забезпечення», сум зобов'язань за відсотками та інших зобов'язань, не

пов'язаних з операційною діяльністю). При визначенні суми збільшення (зменшення) поточних зобов'язань не враховується зменшення суми зобов'язань: з поточного податку на прибуток унаслідок його сплати та враховується зменшення суми зобов'язання з поточного податку на прибуток унаслідок його списання і визнання доходу; з податку на додану вартість, що виникає внаслідок інвестиційної діяльності. У разі відповідності ознакам суттєвості інформації про складові цієї статті для її розкриття підприємство може з урахуванням зазначених обмежень окремо навести такі додаткові статті: «Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги», «Збільшення (зменшення) доходів майбутніх періодів», «Збільшення (зменшення) інших поточних зобов'язань».

Щодо відображення інформації про поточні зобов'язання при веденні журнальної форми, то згідно з Методичними рекомендаціями із застосування регістрів бухгалтерського обліку для обліку поточних зобов'язань застосовують журнал 2 та журнал 3.

Журнал 3, згідно з Методичними рекомендаціями, призначений для обліку розрахунків, довгострокових і поточних зобов'язань. Необґрунтованим є існуючий поділ журналу 3 на два розділи, в кожному з яких одночасно присутні й розрахунки з дебіторами і розрахунки за довгостроковими та поточними зобов'язаннями. Можна зробити такий поділ журналу: Розділ І. «Облік дебіторської заборгованості» (за кредитом рахунків 16, 17, 34, 36, 37, 38); Розділ ІІ. «Облік зобов'язань» (за кредитом рахунків 51, 52, 53, 54, 55, 61, 62, 63, 64, 67, 68, 69). Такий поділ журналу 3 містить згруповану інформацію за окремими об'єктами обліку, тобто активами у вигляді дебіторської заборгованості та зобов'язаннями.

Облік поточних зобов'язань у системі синтетичних рахунків у журналі 3 дозволяє одержувати узагальнені дані про кредиторську заборгованість. Формування аналітичних даних щодо поточних зобов'язань у вітчизняній системі обліку рекомендовано здійснювати у відомостях аналітичного обліку 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, що ведуться в цілому за синтетичними рахунками (субрахунками).

Крім того, громіздкість рекомендованих реєстрів, зокрема відомостей 3.1, 3.2, 3.3, 3.5, 3.6, у яких необхідно відображати операції за кожним кредитором, за кожним документом або за кожним видом податків, обумовлює низьку якість аналітичної інформації. З метою оптимізації аналітичного обліку поточних зобов'язань можливе застосування системи взаємопов'язаних реєстрів, а саме: відомості аналітичного обліку та зведена відомість аналітичного обліку.

Інформація з карток аналітичного обліку на підприємствах переноситься до відомостей 3.1-3.6. На підставі відомостей складається журнал 3 та зведена відомість за розрахунками з дебіторами та кредиторами, дані якої можуть бути використані в управлінському обліку для проведення аналізу стану дебіторської і кредиторської заборгованості. Удосконалення щодо первинного документування обліку поточних зобов'язань зведено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Удосконалення первинного документування обліку поточних зобов'язань

№ п/п	Рахунок бухгалтерського обліку	Запропонований документ
1	60 «Короткострокові позики»	Розрахунок відсотків по короткостроковому кредиту
2	61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями»	Довідка бухгалтерії щодо переведення довгострокових зобов'язань до складу поточної заборгованості
3	62 «Короткострокові векселі видані»	Розрахунок відсотків по векселю виданому
4	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	Аналітична картка розрахунків з постачальниками (підрядниками), Довідка бухгалтерії щодо переведення поточних зобов'язань до складу простроченої кредиторської заборгованості, Реєстр прострочених поточних зобов'язань
5	67 «Розрахунки з учасниками»	Розрахунок загальної суми поточних зобов'язань перед учасниками за нарахованими дивідендами
6	68 «Розрахунки за іншими операціями»	Довідка бухгалтерії про одержання авансу, Довідка бухгалтерії щодо виникнення поточних зобов'язань за іншими розрахунками

Джерело: запропоновано автором

Використання запропонованих документів забезпечить формування різномірної бухгалтерської інформації, що послідовно узагальнюється, накопичується і поєднується в аналітичних реєстрах. Використання наведених аналітичних реєстрів на підприємстві значно полегшується при застосуванні авто-

матизованої форми обліку.

Для більш ефективного ведення фінансово-господарської діяльності підприємства необхідно використовувати нові методи управління і сучасні технічні засоби побудови різноманітних інформаційних систем, а також впроваджувати єдину автоматизовану систему обліку, контролю і аудиту.

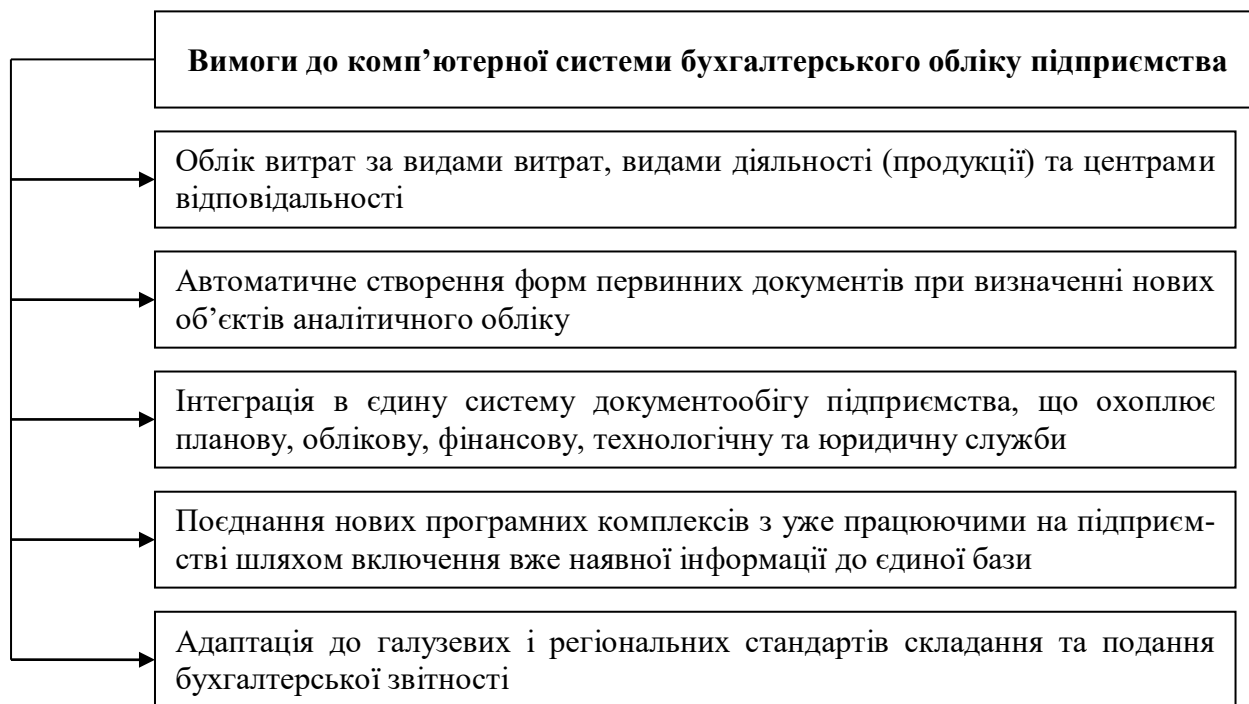

Рис. 3.1. Вимоги до комп'ютерної системи бухгалтерського обліку підприємства

Джерело: узагальнено автором

Для забезпечення потреб користувачів щодо інформації з обліку поточних зобов'язань необхідно ввести відповідні субрахунки в Довідники рахунків, задати кореспонденцію і аналітику. Застосування комп'ютерних технологій у веденні обліку поточних зобов'язань змінює функції бухгалтера, які раніше виконувались вручну. Інформаційна система забезпечує безперервний контроль за складанням відповідних документів, облікових записів, заповнення звітності, оскільки має свою структуру та алгоритми, пропонує бухгалтеру правила обліку, задані в системі, тобто зменшується ймовірність помилок бухгалтера.

Забезпечення контролю за веденням бухгалтерського обліку поточних зобов'язань в умовах комп'ютеризації можливе за дотриманням таких умов:

1) додатковий контроль, що здійснюється за допомогою поділу функцій усередині бухгалтерії між працівниками;

2) дублювання інформації, що забезпечується купівлею підприємством додаткового обладнання автоматизованих робочих місць (АРМ) для здійснення обробки інформації;

3) системна комп'ютеризація бухгалтерського обліку поточних зобов'язань, що забезпечується об'єднанням АРМ в єдину комп'ютерну мережу.

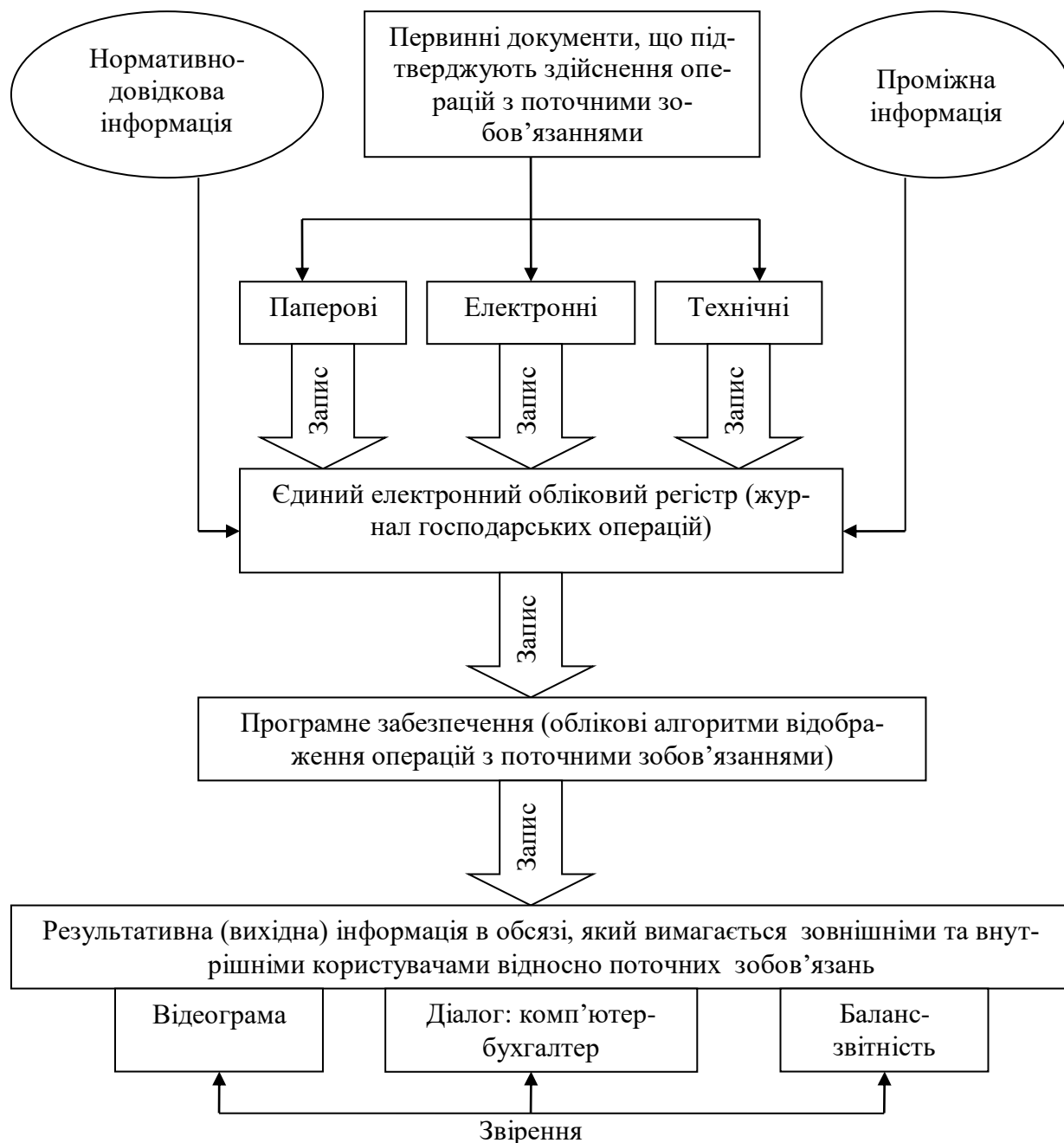

Рис. 3.2. Відображення операцій з поточними зобов'язаннями в комп'ютерній формі ведення бухгалтерського обліку

Джерело: сформовано автором

Пропонуємо структуру бухгалтерії на підприємстві, за якою здійснюється контроль за достовірністю облікових даних поточних зобов'язань і надійністю інформаційних зв'язків (рис. 3.3).

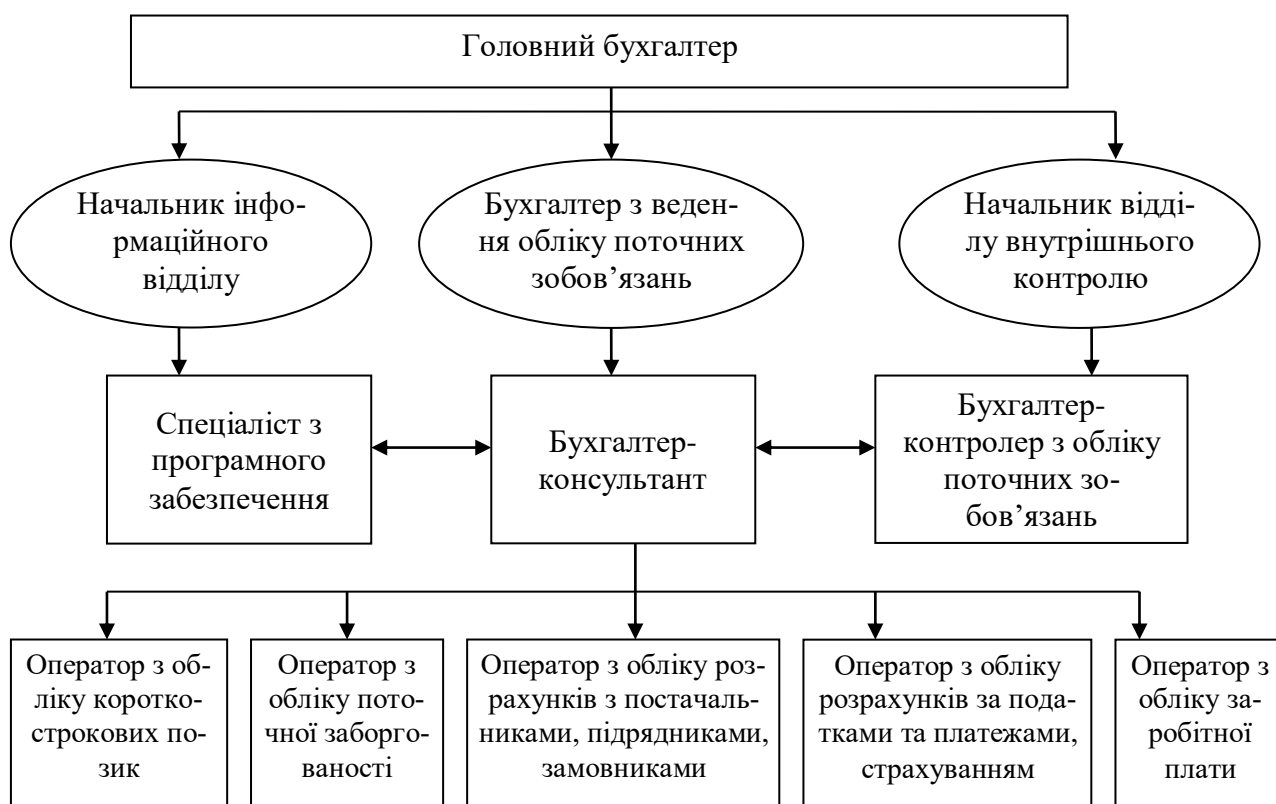

Рис. 3.3. Структура бухгалтерії поточних зобов'язань на підприємстві

Джерело: сформовано автором

Перший відділ (інформаційний) – відповідна група працівників (програмісти, консультанти), які забезпечують введення первинної інформації та поточне налагодження програмного забезпечення. Другий відділ (бухгалтерія) – відповідна група операторів-бухгалтерів, які забезпечують ведення бухгалтерського обліку поточних зобов'язань. Третій відділ (контрольний) – група бухгалтерів-контролерів, які здійснюють контроль за правильністю введення облікової інформації щодо поточних зобов'язань.

Отже, така структура бухгалтерії з ведення бухгалтерського обліку поточних зобов'язань на підприємстві дозволяє одночасно здійснювати контроль за достовірністю введення облікових даних та забезпечувати поповнення інформаційної бази даних з обліку поточних зобов'язань.

3.2. Удосконалення аудиту зобов'язань у взаємоз'язку з оптимізацією облікового процесу

Раціональною системою, що відображає операції і результати діяльності з урахуванням економіко-організаційних особливостей підприємства, результати впровадження якої гарантують достовірність інформації, їх повноцінність для прийняття оперативних і стратегічних рішень, є обліковий процес суб'єктів господарювання [76, с. 12].

Результатом облікового процесу є складання первинних документів і фінансової звітності. Аудит не створює цих документів, але він підвищує цінність інформації, створеної в процесі обліку, оскільки аудитор критично оцінює дану інформацію і повідомляє про свій висновок зацікавленим сторонам. Зв'язок аудиту з обліком має двоїстий характер. З одного боку, облікові дані є основним джерелом інформації під час проведення аудиту. З іншого боку, аудит сприяє вдосконаленню форм і змісту облікових реєстрів, змінює порядок документообігу з метою підвищення його оперативності.

Оптимізація бухгалтерського обліку поточних зобов'язань шляхом впровадження інформаційних технологій сприяє зміні процедур їх перевірки у контексті збору і обробки облікової інформації, що призводить до оперативності автоматизації аудиту.

Автоматизований аудит поточних зобов'язань господарюючих суб'єктів вирішує конкретну сукупність завдань, по-перше, інформаційного характеру – прискорення процесу отримання і обробки необхідної сукупності інформації, перевірка документальної інформації, розробленої аудитором під час перевірки, по-друге, методичного спрямування – удосконалення системи систематизації аналітичних даних аудиту шляхом застосування електронних таблиць, створення прикладних аудиторських програм, підвищення рівня оперативності проведення аудиторських процедур, по-третє, сприяє вирішенню інших завдань, серед яких можна виокремити: створення баз даних, використання можливостей графічних редакторів, редагування текстів та інше.

В умовах сьогодення при здійсненні незалежної перевірки аудитор пови-

нен мати додаткові знання у галузі систем обробки економічної інформації, практичний досвід роботи з різними системами бухгалтерського обліку і спеціальними інформаційними системами аудиту.

За комп'ютерного аудиту аудитор не потрібна робити однобічну роботу оцінки сукупності інформації, основна його мета – формування стратегії перевірки. Стратегія комп'ютерного аудиту поточних зобов'язань передбачає перевірку автоматизованої підсистеми обліку поточних зобов'язань в контексті забезпечувальної і функціональної частин його інформаційної системи (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Схема стратегії комп'ютерного аудиту поточних зобов'язань

Джерело: [76, с. 12]

Отже, комп'ютерний аудит спрямований на одночасний контроль за забезпеченням інформації і бухгалтерськими даними. У зв'язку з цим, у практич-

ній діяльності автоматизованого аудиту використовують паралельну обробку облікових даних з одночасним веденням бухгалтерського обліку (рис. 3.5).

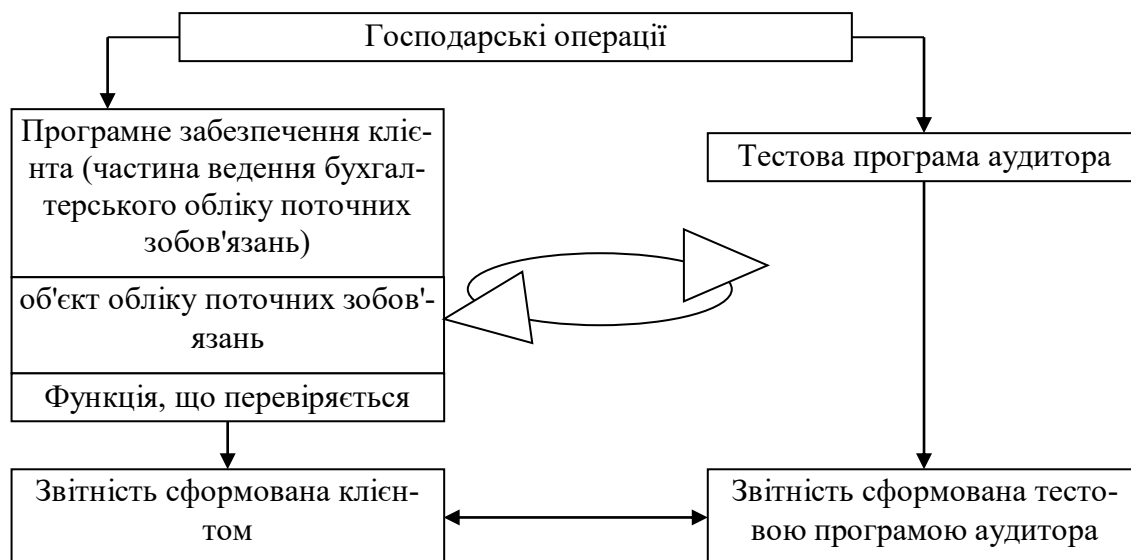

Рис. 3.5. Паралельна обробка облікових даних під час аудиту поточних зобов'язань

Джерело: [76, с. 12]

Таким чином, за допомогою комп'ютерного аудиту можна проводити одночасну перевірку даних бухгалтерського обліку з програмним забезпеченням, не заважаючи при цьому безпосередньому процесу бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання.

Основними етапами проведення комп'ютерного аудиту поточних зобов'язань, аналогічного паперовому і механізованому, є: підготовчий, планування аудиту, отримання аудиторських доказів і формування висновку аудитора (табл. 3.6).

Враховуючи специфіку вітчизняного аудиту поточних зобов'язань в умовах комп'ютеризації, можна виокремити такі основні вимоги програмного забезпечення:

- гнучкість – здатність адаптуватися до конкретних умов господарювання підприємства окремої галузі (комп'ютерні аудиторські системи повинні мати, окрім загальних вимог і стандартів аудиту і обліку, інформацію щодо особливостей обліку конкретного суб'єкта господарювання);

- ергономічність – можливість комфортного ведення облікових даних, оперативного і доступного формування звітів;
- тісний зв'язок з бухгалтерськими програмами на рівні баз даних;
- простота і професійність програмного продукту.

Таблиця 3.6

Особливості аудиту поточних зобов'язань (за етапами проведення)

Етап	Мета і завдання	Методи і процедури	Документи
підготовчий	обумовлюються вимоги щодо дослідження об'єкта аудиту та укладання договору. У договорі зазначають усі суттєві питання аудиторської перевірки.	процедури по суті: спостереження, тести контролю: анкетування, інформування, опитування, процедури оцінки ризиків: опитування	результати попереднього аудиту, тест внутрішнього контролю
планування	складають загальний план аудиту (планування, перегляд, тестування системи внутрішнього контролю) і програму аудиту із зазначенням методів і прийомів, які будуть використовуватися для одержання аудиторських доказів.	процедури по суті: інформування, тести контролю: опитування, процедури оцінки ризиків: спостереження	план, програма аудиту
отримання аудиторських доказів	встановлення відповідності фінансової звітності чинному законодавству і іншим нормативно-правовим актам	процедури по суті: перевірка, аналітичні процедури, звіряння, повторне обчислення, повторне виконання тести контролю: інвентаризація, запит, інформування, процедури оцінки ризиків: аналітичні процедури, оцінка, діагностика	первинні документи, облікові реєстри, фінансова звітність
узагальнення результатів	складаються висновки щодо цілей аудиту поточних зобов'язань	процедури по суті: інформування, тести контролю: запит, процедури оцінки ризиків: ідентифікація	аудиторський висновок (звіт аудитора)

Джерело: [76, с. 13]

Основними перспективами розвитку програм з комп'ютеризації аудиту поточних зобов'язань є:

- інтеграція з системою бухгалтерського обліку і програмного забезпечення його ведення;
- створення основ і деталізованої інструкції з формування звітності на

основі імпортованих даних бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання;

– впровадження і регулярне відновлення методології аудиту в частині робочих документів аудитора, бази потенційних (типових) порушень і викривлень;

– запровадження конкретики у спростованому алгоритмі бізнес-процесів суб'єктів господарювання.

Автоматизація облікового процесу у суб'єктів господарювання висуває вимоги до комп'ютеризації аудиту, кінцевою метою якого є розвиток технологій безперервного віртуального контролю. Такий вид контролю допомагає працювати на випередження порушень, своєчасне відпрацьовування помилок, зниження рівня ризику отримання негативного результату від перевірок тощо. Це стосується фактів необґрунтованої кредиторської заборгованості перед комерційними організаціями і узгодження процедур взаємозаліку таких заборгованостей. Безперервний віртуальний аудит є регулюючою функцією, що не має обмежень за об'ємом перевірки і строками його виконання.

Дослідження питання особливостей формування методики аудиту зобов'язань підприємств потребує, передусім, визначення того, що собою являє методика аудиту взагалі. Перш за все, слід зазначити, що результативність аудиту забезпечується застосуванням низки належних методів, прийомів і процедур [47, с. 202].

У практиці аудиту використовують загальнонаукові, запозичені з інших наук і спеціальні методи та методичні прийоми. Останні об'єднують у чотири групи: органолептичні, документальні, розрахунково-аналітичні та прийоми узагальнення результатів аудиту.

Аудит зобов'язань підприємств, як і будь-яка ділянка аудиторської перевірки фінансової звітності, здійснюється в певній послідовності, тобто включає ряд стадій та етапів перевірки. На рис. 1 наведено етапи проведення аудиту зобов'язань підприємств. Кожен етап передбачає здійснення аудиторських процедур, порядок виконання яких визначається Міжнародними стандартами аудиту, а також залежить від особливостей діяльності підприємства в цілому, та

організації й методики бухгалтерського обліку зокрема. Наприклад, на характер і час аудиторських процедур, які буде використано аудитором у ході перевірки, може впливати той факт, що деякі облікові дані та інша інформація існують лише в електронній формі або виникають в конкретні моменти чи періоди часу.

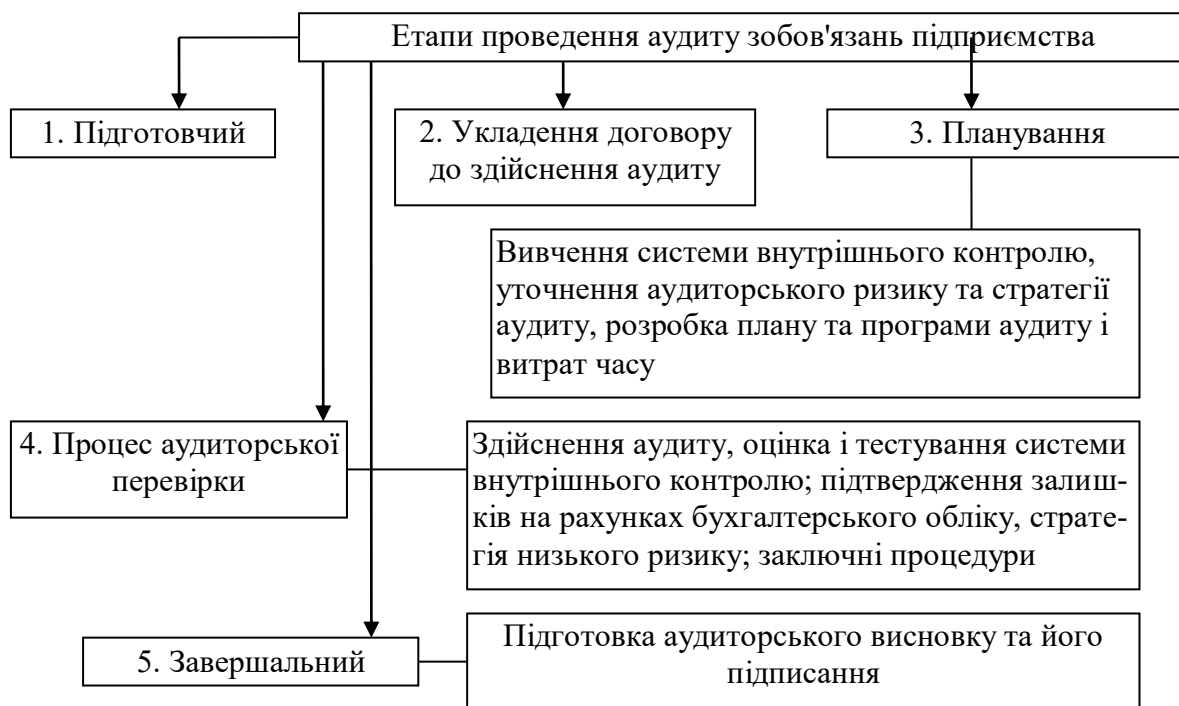

Рис. 3.6. Етапи проведення аудиту зобов'язань підприємств

Джерело: [47, с. 202]

На рис. 3. 7 узагальнено аудиторські процедури, згідно з МСА 500 «Аудиторські докази», що може використовувати аудитор у ході перевірки зобов'язань підприємств.

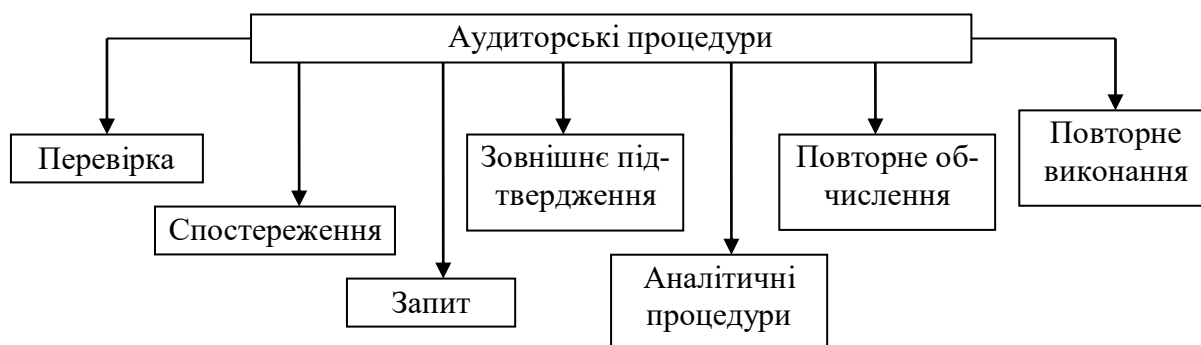

Рис. 3.7. Аудиторські процедури перевірки зобов'язань підприємств

Джерело: [47, с. 203]

Перед початком аудиторського дослідження зобов'язань підприємств необхідно чітко розуміти, які процедури на якому етапі буде використано для отримання максимальної кількості достатніх та відповідних аудиторських доказів. Такий процес називається плануванням аудиту, зміст його відображається в плані аудиту – робочому документі аудитора, що містить перелік етапів, зміст робіт на кожному з етапів (аудиторські процедури) та джерела інформації. Основні складові плану аудиту зобов'язань підприємств наведено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Змістовні складові загального плану аудиту зобов'язань підприємств

Етап аудиту	Зміст робіт	Джерела інформації
Підготовчий	Знайомство з підприємством клієнта; попередня оцінка аудиторського ризику та його компонентів; попередній вибір стратегії аудиту та обсягу робіт; вирішення питання можливості перевірки; вирішення питань договору; обмін з клієнтом листом-зобов'язанням	Преса; взаємопов'язана сторона; третя сторона; фінансова звітність; бесіди з керівництвом і персоналом; попередній аудитор; матеріали попереднього аудиту; юридична документація клієнта
Укладення договору	Укладання договору	Документи та інформація
Планування	Вивчення системи внутрішнього контролю підприємства; уточнення аудиторського ризику та його компонентів; уточнення стратегії аудиту та обсягу робіт; розрахунок суттєвості; розробка плану та програми аудиту	Опитування персоналу; спостереження; попередній аудитор; документи обліку та управління; вимога до організації системи внутрішнього контролю підприємства; матеріали попереднього аудиту
Процес аудиторської перевірки	Збір аудиторських доказів; документування перевірки; оцінка аудиторських доказів; оцінка зразка вибірки; коригування програми аудиту зобов'язань підприємств; дотримання процедур; підтвердження правильності обраної стратегії; у разі непідтвердження здійснюється зміна запланованого обсягу	Спостереження; опитування; інвентаризація; перерахунки; документи попереднього аудиту; запитні відповіді; угоди, контракти; облікова документація клієнта; облікова документація клієнта; результати тестування
Заключний етап	Групування виявлених помилок; формування робочого листка можливих виправлень; аналіз суттєвості невиявлених помилок; перевірка узгодженості показників після виправлень; оцінка можливості підприємства продовжувати свою діяльність	Кінцевий варіант звітності; підсумки аудиту; аудиторські докази; протоколи зустріч з клієнтом; протоколи обговорення результатів аудиту

Під час перевірки одержання довгострокових зобов'язань підприємства вивчають кореспондуючі бухгалтерські рахунки, на яких відображаються дебетові записи. За цими даними можна встановити обсяг одержання довгострокових зобов'язань підприємства.

Перевірки використання довгострокових зобов'язань підприємства проводять у взаємозв'язку із записами на бухгалтерських рахунках: капітальні інвестиції, каса, рахунки в банках, інші кошти та ін.

На рис. 3.8 наведено алгоритм методики аудиту довгострокових зобов'язань підприємства. Дана методика побудована на основних принципах аудиту зобов'язань підприємств.

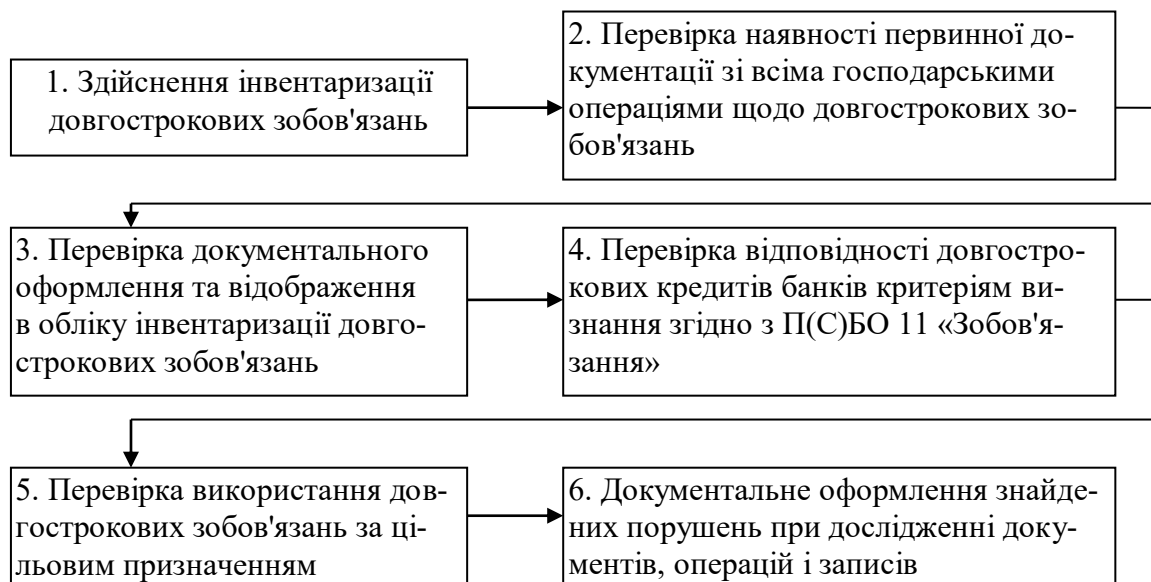

Рис. 3.8. Запропонований алгоритм методики аудиту довгострокових зобов'язань підприємства

Джерело: сформовано автором

Слід відзначити, що окрема увага приділяється вивченню документальної обґрунтованості проведених операцій по зобов'язаннях, також аудитор переконується в достовірності документів і правильності їх оформлення (наприклад, отримані товари підтверджуються оформленими платіжними вимогами, рахунками – фактурами; операції з оплати рахунків платіжних вимог повинні відповідати випискам банку або іншим грошовим документам).

Наступним компонентом є короткострокові зобов'язання підприємств

(кредити банків): під час аудиту кредитів банку перевіряється повнота та правильність використання кредитів, ефективність та своєчасність їх повернення. Кредити надаються, як правило, безготівкові через оплату розрахунково-грошових документів, а їх погашення може здійснюватись одноразово або за графіком. За наявності прострочених кредитів видача нових не допускається.

На рис. 3.9 наведено алгоритм методики аудиту кредитів банку.

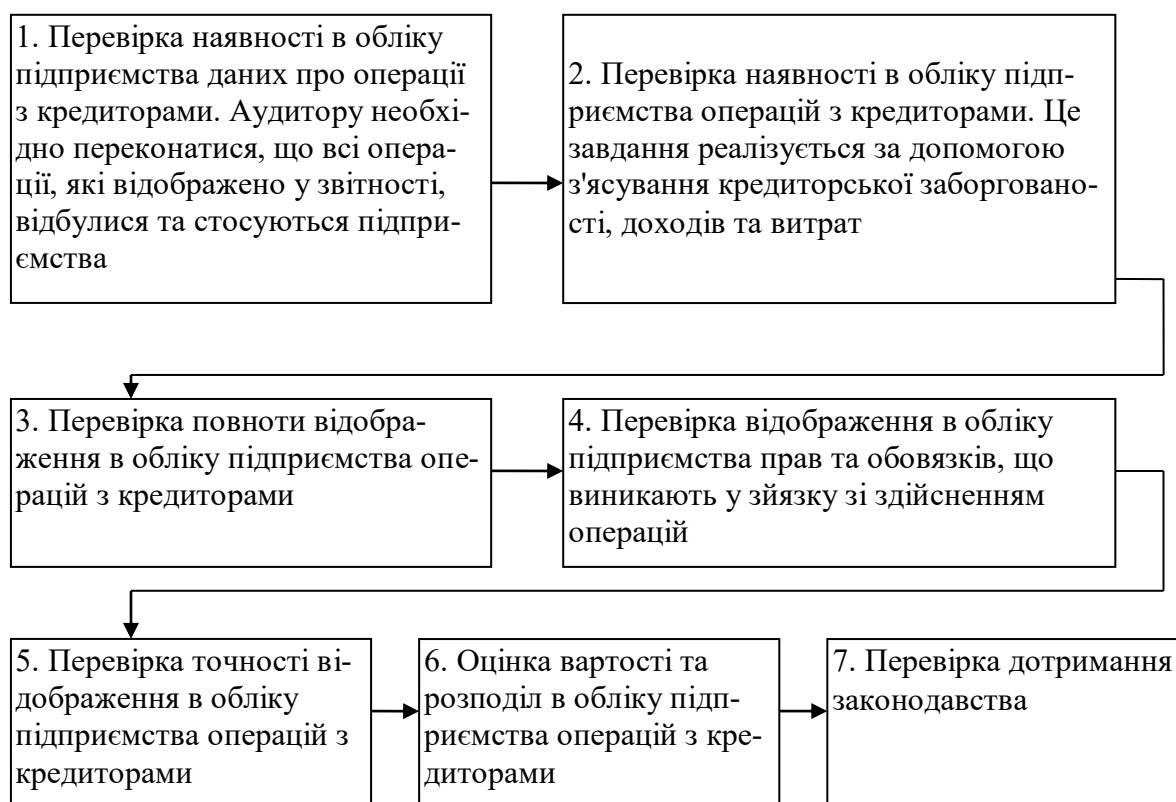

Рис. 3.9. Запропонований алгоритм методики аудиту кредитів банку

Джерело: сформовано автором

Порівнявши алгоритми методики аудиту за кожним фрагментом зобов'язань підприємства, можна зробити висновок, що всі представлені процедури зводяться до перевірки таких тверджень по зобов'язаннях: існування, права і обов'язки, настання, повнота відображення, оцінка та розподіл, точність, класифікація та зрозумілість.

Алгоритм методики аудиту поточних зобов'язань підприємства наведено на рис. 3.10. Отже, можна запропонувати алгоритм комплексної методики аудиту зобов'язань, враховуючи необхідність виконання аудиторських процедур для підтвердження або спростування наведених тверджень по зобов'язаннях.

Рис. 3.10. Алгоритм методики аудиту поточних зобов'язань підприємства

На рис. 3.11 наведено загальний алгоритм комплексної методики аудиту зобов'язань підприємств з точки зору чотирьох господарюючих суб'єктів – контрагентів підприємства.

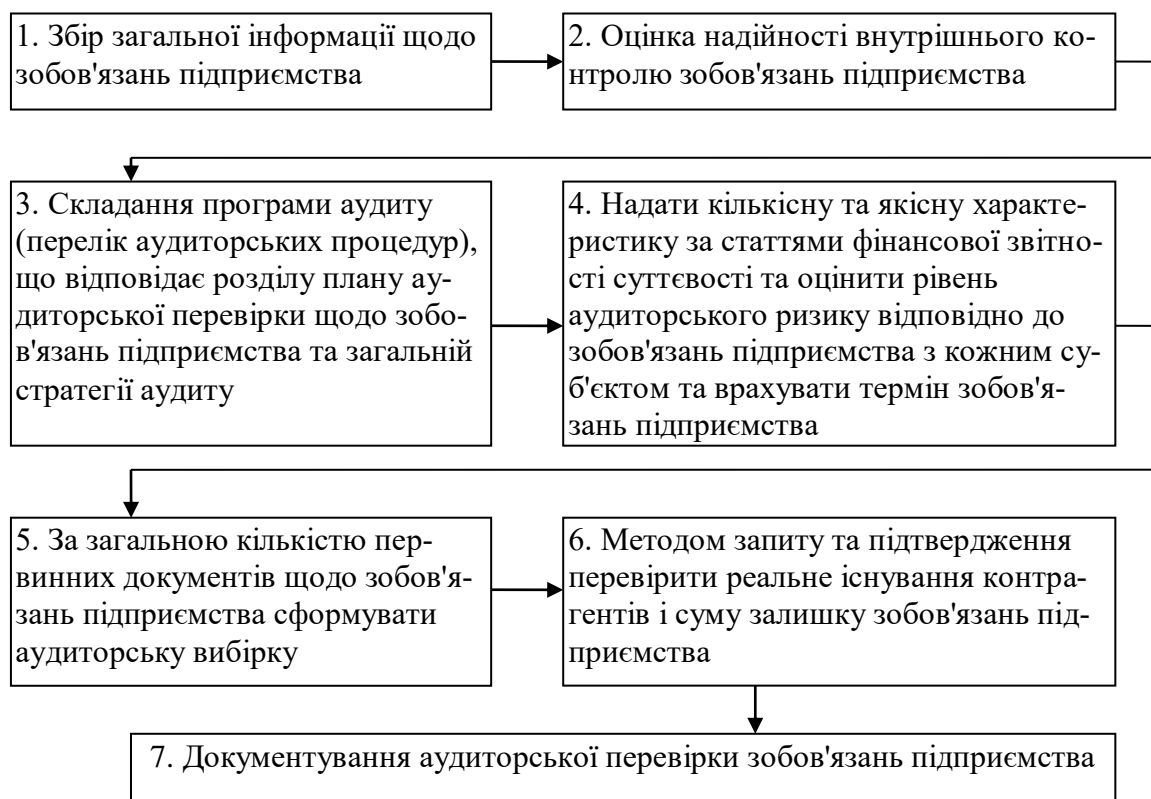

Рис. 3.11. Алгоритм комплексної методики аудиту зобов'язань

Джерело: сформовано автором

Важливо зазначити, що за представленими алгоритмами можна проводити аудит зобов'язань підприємства за кожним його фрагментом, що дасть більш детальну характеристику щодо кожного фрагмента зобов'язань підприємства про виявлені порушення чи помилки, а також комплексно, що дасть змогу отримати загальну оцінку щодо ведення зобов'язань підприємства.

Загалом слід зазначити, що методика аудиту зобов'язань підприємства має велике практичне значення, оскільки вона дозволяє виявити викривлення у фінансовій звітності, а надані аудиторами висновки про результати діяльності дають впевненість користувачам фінансових звітів підприємства та власникам для прийняття управлінських рішень.

Отже, на сьогоднішній день аудит є важливою складовою фінансового контролю, рівень стану якого є індикатором ринкової економіки та розвинутого суспільства. Аудит зобов'язань на підприємстві виступає ключовим елементом загальної методики аудиту фінансової звітності та потребує наявності чіткої послідовності дій узгоджених між собою. У результаті дослідження особливостей формування методики аудиту зобов'язань підприємств запропоновано алгоритм комплексної методики аудиту зобов'язань підприємств, зміст якої полягає у проведенні узгоджених аудиторських процедур відповідно до перевірки таких тверджень по зобов'язаннях: існування, права та обов'язки, настання, повнота відображення, оцінка та розподіл, точність, класифікація та зрозумілість.

Практична реалізація результатів дослідження дозволить оптимізувати роботу аудиторів у ході здійснення аудиту фінансової звітності підприємства у цілому та зобов'язань зокрема. У зв'язку з цим подальші розробки має сенс зосередити на вивченні передового досвіду розвинутих країн світу та світових тенденцій у сфері здійснення аудиту зобов'язань підприємства.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити такі висновки та внести пропозиції:

1. З'ясування економічної сутності зобов'язань, як джерел утворення активів, та їх класифікації є важливим питанням при формуванні інформації про господарську діяльність підприємства. Уточнення понять «кредиторська заборгованість» та «зобов'язання» підтвердило, що економічна категорія «зобов'язання» значно ширша, ніж поняття «кредиторська заборгованість». Вивчення й аналіз поняття «минула подія» дали змогу дослідити зміст подій за господарськими операціями, що обумовлюють виникнення та погашення поточних зобов'язань. Виділення основних ознак класифікації поточних зобов'язань (характер виникнення, економічний зміст, контрагенти, валюта зобов'язань, забезпеченість, дотримання строків погашення, ймовірність погашення) та доповнення ознакою відображення в балансі дає можливість формувати в обліку необхідну інформацію для їх ефективного управління.

2. У процесі дослідження було встановлено, що для поліпшення інформаційного забезпечення аналізу платоспроможності підприємства та надання пріоритету кредиторам над власниками під час задоволення вимог щодо зобов'язань підприємства доцільно відображувати зобов'язання в пасиві Балансу (форма № 1) у порядку зростання строків їх погашення, а активів – в порядку зниження їх ліквідності. З метою підвищення інформативності фінансової звітності та якості результатів аналізу поточних зобов'язань форму № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» доповнено інформацією про поточні зобов'язання за наведеними вище класифікаційними ознаками.

3. Встановлено, що обліку підлягають не всі зобов'язання підприємства, які виникають у процесі здійснення господарської діяльності. В бухгалтерському обліку відображують тільки ті зобов'язання, що виникли в результаті виконання укладених договорів. Зобов'язання, що передбачаються до виконання згідно з укладеними договорами, не знаходять відображення в обліку. За-

пропоноване відображення зобов'язань за договорами на позабалансових рахунках підвищить контроль за їх виконанням і дасть змогу підприємству уникнути витрат, до яких може призвести невиконання або несвоєчасне виконання таких зобов'язань.

4. У процесі вивчення організації обліку поточних зобов'язань було визначено, що повнота інформації забезпечується системою ведення первинних документів та облікових реєстрів. З метою контролю стану розрахунків з постачальниками та покупцями запропоновано вдосконалення низки первинних документів, що супроводжують передавання прав власності на товари, роботи, послуги від продавця покупцю, через впровадження додаткового реквізиту «Вид розрахунків».

5. Інвентаризація розрахунків здійснюється з метою підтвердження достовірності даних бухгалтерського обліку про поточні зобов'язання та показників фінансової звітності. Для формування необхідної та достовірної інформації для контролю й управління поточними зобов'язаннями в роботі обґрунтовано необхідність внесення змін до низки документів, що супроводжують процес проведення інвентаризації розрахунків.

6. Превалювання юридичного підходу до визначення величини зобов'язань ігнорує той факт, що реальна величина зобов'язання весь час змінюється і його економічний зміст ширше юридичного. Доведено доцільність використання оцінки поточних зобов'язань за справедливою вартістю, яку проводять у двох напрямках: нарощування вартості поточних зобов'язань у разі прострочення строку погашення зобов'язань та їх дисконтування при наданні знижок постачальником або при зниженні ймовірності погашення зобов'язання. Такий підхід забезпечить достовірність інформації про поточні зобов'язання в умовах антикризового управління підприємством.

7. Дослідження методики обліку поточних зобов'язань дало змогу зробити висновок про недостатню аналітичність облікової інформації щодо поточних зобов'язань. Для отримання більш докладної інформації про стан розрахунків за поточними зобов'язаннями рекомендовано вести їх облік на рахун-

ках третього та четвертого порядків у розрізі суб'єктів, об'єктів та строків дотримання погашення поточних зобов'язань. Крім того, запропоновано методику обліку нарощування суми прострочених поточних зобов'язань, знижок, що надаються постачальниками за різними умовами договору, списання поточних зобов'язань у вигляді податкового боргу з податку на прибуток у зв'язку з його реструктуризацією або визнанням безнадійним, податку на додану вартість, а також відображення зобов'язань за договорами на позабалансових рахунках.

8. У процесі дослідження методів аналізу поточних зобов'язань встановлено, що показники для проведення аналізу поточних зобов'язань згідно з поглядами різних учених надають різнобічну їх характеристику, мають різні назви і окремі спільні риси. Виходячи з цього коефіцієнти для проведення аналізу поточних зобов'язань було об'єднано в три групи: кількісні показники, якісні показники, показники покриття поточних зобов'язань. Така система коефіцієнтів поточних зобов'язань для обчислення взаємодоповнюючих показників забезпечить ефективне управління ними.

9. Дані про зобов'язання використовують при проведенні аналізу фінансового стану підприємства з метою визначення його платоспроможності та ліквідності. Встановлено, що коефіцієнти платоспроможності та ліквідності мають два суттєві недоліки: по-перше, для розрахунку коефіцієнтів використовується загальна сума поточних зобов'язань, які складаються з різних видів заборгованостей, строк яких може коливатися від одного дня до одного року, тому не враховується більш детальне співвідношення строків платежів у складі поточних зобов'язань; по-друге, окремі види активів підприємства відображуються в балансі за фактичною собівартістю, а не за вартістю їх можливої реалізації. Тому розраховані коефіцієнти ліквідності можуть бути завищеними або заниженими залежно від рівня рентабельності готової продукції, товарів тощо. Для отримання більш оптимальних значень показників платоспроможності та ліквідності слід враховувати строк погашення поточних зобов'язань та вартість можливої реалізації запасів, що обліковуються на балансі підприємства на дату проведення аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асмолова Т. В., Сирцева С. В. Особливості обліку зобов'язань за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку: порівняльний аспект. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2015. Вип. 12(1). С. 15-22
2. Барсученко А. С. Особливості організації бухгалтерського обліку поточних зобов'язань в Україні на підприємствах різних форм власності. *Управління розвитком*. 2013. № 13. С. 113-116
3. Безверхий К., Бочуля Т. Методичні рекомендації з оцінки активів і зобов'язань для формування облікової звітності. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. № 9. С. 15-26
4. Безкоровайна Л. В. Особливості оцінки активів та зобов'язань в обліку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. № 46. С. 143-149
5. Біла О. Облік кредиторської заборгованості: вітчизняний та міжнародний досвід. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Економічні науки*. 2016. № 1. С. 29-33
6. Білинська Н. Є. Особливості позабалансового обліку договірних зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами. *Торгівля, комерція, підприємництво*. 2010. Вип. 11. С. 58-63
7. Білляр К. Л. Зміцнення контрольних функцій Міжнародної морської організації (ІМО) шляхом запровадження Схеми аудиту виконання зобов'язань державою-членом ІМО. *Держава і право. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 67. С. 420-431
8. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера. К.: Ника-Центр, 1998. – 480 с.
9. Большой бухгалтерский словарь / Под ред. А.Н. Азриляна. М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с.
10. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник для студ. спец. «Облік і аудит» вищ. навч. закл. За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця ; 7-ме вид., доп. і перероб. – Житомир : Рута, 2006. – 832 с.

11. Візіренко С. В. Внутрішній аудит умовних зобов'язань. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 2. С. 136-140
12. Ганусич В. О., Лоя М. І. Вдосконалення обліку поточних зобов'язань. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2015. Вип. 1(1). С. 238-241
13. Гарасим П. М., Лобода Н. О., Гарасим М. П. Структурна динаміка зобов'язань підприємства як класична обліково-аналітична парадигма. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2014. Вип. 11(2). С. 102-110.
14. Гевлич Л. Л., Катранжи Л. І. Особливості підходів до визначення сутності поняття «поточні зобов'язання» та їх класифікації. *Фінанси, учет, банки*. – 2017. – Вып. 1. – С. 70-78
15. Гевчук А. В. Економіко-юридичний підхід до визначення змісту та удосконалення обліку зобов'язань. *Міжнародний науковий журнал "Інтерна-ука"* . 2018. № 3(2). С. 28-34
16. Гойло Н.В. Розмежування сутності бухгалтерських категорій «зобов'язання», «заборгованість», «розрахунки». *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*, 2012, № 2 (60). С. 25–28
17. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку : монографія. К. : *Центр навчальної літератури*, 2007. – 522 с
18. Голов С.Ф., Єфіменко В.І. Фінансовий та управлінський облік. К.: *ТОВ «Автоінтерсервіс»*, 1996. – 544 с.
19. Гончарук С. М., Войтович Н. В. Гармонізація обліку зобов'язань на підприємствах в Україні в контексті переходу на міжнародні стандарти. *Молодий вчений*. 2017. № 12. С. 596-600
20. Горай О. С. Бухгалтерський облік зобов'язань та активів, що втрачено або пошкоджено в результаті бойових дій та окупації державних територій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 69-77
21. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. №436-XIV (зі змінами та доповненнями)
22. Грабова Н.Н. Бухгалтерский учет в торговле. Практическое пособие. К.: *«Учетинформ»*, 1996. – 382 с.

23. Гринів Т. Занюк А. Порівняльний аналіз особливостей бухгалтерського обліку капіталу і зобов'язань в Україні та Польщі. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2017. Вип. 4. С. 251-261
24. Грішина О. Первинний облік. *Головбух*. 2002. № 3. С. 10-15
25. Гуцаленко Л. В. Марчук У. О. Реалізація контрольної функції обліку в управлінні поточними зобов'язаннями підприємств. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. Вип. 2(1.1). С. 43-48
26. Дікарева Н.В. Облік зобов'язань бюджетних установ органами державної казначейської служби України як метод удосконалення ефективного використання бюджетних коштів. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2013. № 16. С. 108-111.
27. Довбуш В. І. Умовні зобов'язання: новий об'єкт бухгалтерського обліку. *Молодий вчений*. 2018. № 1(1). С. 485-488
28. Довгопол Н., Нестеренко М. Методи визнання доходів і виникнення зобов'язань у податковому обліку: оптимальний вибір для України. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2012. № 6. С. 49-57
29. Драчук В. Ю. Вплив особливостей електронного адміністрування зобов'язання за ПДВ на відображення операцій в системі рахунків бухгалтерського обліку сільськогосподарських товаровиробників. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2015. - Вип. 12(2). - С. 54-60
30. Економічний словник Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський. *К.: Кондор*, 2007. 357 с.
31. Житна І.П., Нескреба А.М. Економічний аналіз господарської діяльності підприємств. *К.: Вища школа*, 1992. – 191 с
32. Завгородній В.П. Бухгалтерський облік в Україні. *Навч. посібник*. *К.: А.С.К.*, 2001. 848 с.
33. Замула І. В. Екологічні зобов'язання споживачів обліковий і маркетинговий аспекти. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2016. № 4. С. 169-177
34. Замула І. В. Управління екологічними зобов'язаннями: обліковий та

маркетинговий підходи. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2016. Вип. 2-3. С. 116-129

35. Здирко Н. Г. Адаптація міжнародних стандартів фінансової звітності в сільськогосподарському виробництві. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 12. С. 92-100

36. Каткова Н. В., Платонова В. С. Проблемні питання документування зобов'язань в бухгалтерському обліку. *Інноваційна економіка*. 2017. № 11-12. С. 241-245

37. Кесарчук Г. С. Удосконалення організації обліку поточних зобов'язань підприємства. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2014. Вип. 11(2). С. 143-153.

38. Кесарчук Г. С., Мошак І. В. Поточні зобов'язання: економічна суть, класифікація та їх оцінка. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2016. Вип. 1(2). С. 401-405

39. Кириллов О. О. Методика бухгалтерського обліку і фінансової звітності зобов'язань підприємства. *Молодий вчений*. 2019. № 1(2). С. 465-468

40. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник за ред. проф. Г.Г. Кірейцева. К.: ЦУЛ, 2002. 496 с.

41. Кладієв В. Облік зобов'язань: методологічний аспект. *Наукові праці Кіровоградський держ. техн. ун-т. Економічні науки. Кіровоград*, 2004. Вип. 5, ч. 2. С.163–169

42. Коблянська О. І. Актуальні аспекти обліку екологічних зобов'язань. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 2. С. 212–214.

43. Коблянська О. І., Цибульник М. О. Екологічні витрати та зобов'язання в системі бухгалтерського обліку. *Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси*. 2012. Вип. 9(2). - С. 93-98

44. Коваль С. В. Облік поточних розрахунків та зобов'язань аграрних підприємств. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1. С. 78-84

45. Корінько М. Д. Кушнір Є. О. Аудит довгострокових та короткостро-

кових зобов'язань. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки.* 2017. № 1. С. 26-30

46. Кравченко О. В. Зобов'язання бюджетних установ: теоретичні та облікові аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки.* 2014. Вип. 6(5). С. 140-143

47. Кривцова Т. О. Удосконалення аудиту зобов'язань підприємств. *Бізнес Інформ.* 2019. № 6. С. 201-209

48. Кривцова Т. О., Лядова Ю. О. Аудит зобов'язань суб'єктів господарювання: теоретико-методичні аспекти. *Проблеми економіки.* 2019. № 2. С. 164-176

49. Кругла Н. М. Облік оподаткування процентів за борговими зобов'язаннями, які виникають при здійсненні операцій з пов'язаними особами-нерезидентами. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації.* 2016. № 2. С. 58-66

50. Кузьменко Г. І. Вплив діючого порядку обліку податкових зобов'язань з ПДВ на показники фінансової звітності та шляхи його удосконалення. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* - 2013. Вип. 23. С. 371-378.

51. Купалова Г. Матвієнко Т. Нормативно-правове забезпечення обліку та аудиту виконання зобов'язань за податками і зборами в умовах фінансово-економічної кризи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка.* - 2010. - Вип. 118. - С. 31-34

52. Купалова Г., Матвієнко Т. Нормативно-правове забезпечення обліку та аудиту виконання зобов'язань за податками і зборами в умовах фінансово-економічної кризи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка.* 2010. Вип. 118. С. 31-34

53. Курганська Н. М. Особливості обліку фінансових зобов'язань за облигаціями. *Інвестиції: практика та досвід.* 2009. № 9. С. 31-32

54. Лаптев В.В. Хозяйственное право: учеб. под ред. В.В. Лаптев. М.: Юридическая литература, 1983. – 528 с.

55. Лещенко К. П. Дослідження сутності фінансового зобов'язання як

обліково-аналітичної категорії. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 30(2). С. 134-137

56. Любар О. О., Фогель Т. О Роль управлінського обліку та проблеми його організації на сільськогосподарських підприємствах. *Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10(3). С. 464-471

57. Магістерська програма «Фінансовий менеджмент у сфері бізнесу»: навч.-метод. комплекс. *М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»*; [кер. авт. кол. А.М. Поддєрьогін; уклад. Н.Д. Бабяк, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк, Р.І. Заворотній та ін.]. – К.: КНЕУ, 2008. 536 с

58. Миронова Ю. Ю. Бацман Ю. М., Яценко В. В. Підходи щодо сутності, класифікації та оцінки поточних зобов'язань у системі бухгалтерського обліку підприємства. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2016. Т. 21, Вип. 5. С. 201-205

59. МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи»

60. Мулик Т. О., Гордієнко М. І. Методичні підходи до управлінського аналізу в умовах інтеграційних процесі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7. С. 7-19

61. Мурована Т. Особливості організації обліку зобов'язань за податками і зборами в умовах реалізації екологічної політики в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. Вип. 6. С. 60-66

62. Мушинський В.В. Поняття та забезпечення виконання зобов'язання: економічний та правовий вимір. *Вісник ЖДТУ*. №3 (53), 2010. С.136–142.

63. Назаренко І. М., Назаренко О. В., Соколенко Л. Ф. Організаційно-методичні основи аудиторської перевірки зобов'язань і забезпечень підприємства. *Бізнес Інформ*. 2019. № 6. С. 194-201

64. Національне П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»

65. Омецінська, І. Я. Облік і аналіз зобов'язань будівельних підприємств: методика та організація. Дис. Канд. екон. наук:08.00.09. *Тернопіль*, 2008. 234

с.

66. Орлов І. В. Генезис поняття «Зобов'язання». *Міжнародний збірник наукових праць*. 2009. Випуск 1 (16). С. 170-179

67. Петренко Н. І. Довгострокові зобов'язання як об'єкт бухгалтерського обліку: сутність та складові. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2012. Вип. 2. С. 367-374

68. Подоля Г. В. Облік поточних зобов'язань підприємства: сучасний стан та напрямки удосконалення. *Молодий вчений*. 2014. № 5(1). С. 175-177.

69. Подолянчук О. А. Інвентаризація в аудиті як прийом методу фактичного контролю. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2015. Вип. 12(1). С. 240-249

70. Подолянчук О. А. Облікова політика щодо заробітної плати. *Облік і фінанси*. 2018. № 1. С. 64-71

71. Подолянчук О. А. Податок на додану вартість: сутність та стан первинного обліку. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 1. С. 82-102

72. Подолянчук О. А. Управлінський контроль як вид внутрішньогосподарського контролю підприємства. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С. 117-126

73. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України № 20 від 31.01.2000 р. з наступними змінами і доповненнями. Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>

74. Пономаренко О. Г. Дискусійні аспекти обліку зобов'язань за кредитами банків *Економіка та держава*. 2019. № 7. С. 50-54

75. Попова В. Д., Маценко Л. Ф., Огороднік А. Ю. Удосконалення обліку фактів господарського життя з невизначеними наслідками в частині забезпечень та непередбачених зобов'язань. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2016. Т. 21, Вип. 5. С. 205-209

76. Потриваєва Н. В., Громова Я. М. Удосконалення аудиту поточних зобов'язань у взаємоз'язку з оптимізацією облікового процесу. *Вісник аграр-*

ної науки Причорномор'я. 2018. Вип. 2. С. 11-15

77. Потриваєва Н. В., Громова Я. М. // Удосконалення аудиту поточних зобов'язань у взаємоз'язку з оптимізацією облікового процесу. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2018. Вип. 2. С. 11-15

78. Правдюк Н. Л., Плахтій Т. Ф. Необхідність оцінки якості фінансової звітності. *Облік і фінанси*. 2017. № 3. С. 52-58

79. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: *Закон України прийнятий ВР України від 21 грудня 2017 року № 2258-VIII*

80. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1993 р. № 996–XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>

81. Пташник А. М. Проблеми оцінки поточних зобов'язань в системі бухгалтерського обліку. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2010. Вип. 3. С. 429-432

82. Рогова Н. В. Бухгалтерський облік дисконтування зобов'язань: проблеми реалізації в умовах МСФЗ. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки*. 2014. № 4. С. 193-197

83. Самохвал Н. П. Місце поточних зобов'язань в системі бухгалтерського обліку підприємства. *Економіка та держава*. 2011. № 9. С. 53-57

84. Сафарова А. Методика аудиту поточних зобов'язань. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 1. С. 59-64

85. Сафарова А.Т. Проблеми оцінки поточних зобов'язань у бухгалтерському обліку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/VNUPL/Management/2009_647/90

86. Семенко Т. Проблемні питання обліку податкових зобов'язань з ПДВ у контексті Податкового кодексу України. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2011. № 7. С. 42-46

87. Скрипник М. І., Зеленіна О. О. // Проблеми бухгалтерського обліку елементів позикових зобов'язань підприємства. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки*. 2015. №

1. С. 135-143

88. Соколов Я.В. Обязательство: что это? Режим доступа: [www.URL:http://buh.ru/document.jsp?ID=790](http://www.buh.ru/document.jsp?ID=790)

89. Сторожук Т. М. Елементи облікової політики підприємства щодо зобов'язань. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право)*. 2013. № 2.

90. Сушко Н. І. Ларікова Т. В., Яблонько О. О. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання в закладах вищої освіти. *Фінанси України*. 2018. № 12. С. 107-119

91. Телегунь М. І. Зобов'язання бюджетних установ та їх облік: практичні аспекти *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2012. Вип. 11. С. 179-184

92. Тесленко Т.І. Облік і аналіз поточних зобов'язань. *Дис... канд. екон. наук. Київ*. 2009. 259 с.

93. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: *Підручник. К.: А.С.К., 2001. 784 с.*

94. Томчук О. Ф. Аналітична інформація – необхідна умова економічного аналізу. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 2(2). С. 277-287

95. Томчук О. Ф. Оцінка фінансової стійкості – важлива характеристика фінансового стану підприємства. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2015. Вип. 12(2). С. 240-250

96. Травінська С. Гармонізація та стандартизація обліку і звітності зобов'язань відповідно до МСФЗ та МСБО. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2010. Вип. 118. С. 46-48

97. Травінська С. І. Облік і контроль поточних зобов'язань в умовах застосування комп'ютерних технологій. *Економіка та держава*. 2012. № 6. С. 60-64

98. Травінська С. І. Сутність категорії "поточні зобов'язання" в бухгалтерському обліку молокопереробного підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 21. С. 100-105

99. Травінська С. Особливості ведення обліку поточних зобов'язань на молокопереробних підприємствах. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. № 4. С. 11-18
100. Травінська С. Регістри спрощеної форми обліку поточних зобов'язань. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2013. № 2. С. 22-30
101. Туржанський В. А. Податковий та митний аудит зобов'язань за податками і зборами: проблеми уніфікації. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 4. С. 357-362
102. Ульянова Д. Облікова оцінка зобов'язань природоохоронної діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. Вип. 11. С. 70-74
103. Усатенко О. В. Організація бухгалтерського обліку і аналізу зобов'язань в компаніях з управління активами. *Облік і фінанси*. 2016. № 3. С. 43-49
104. Фатенок-Ткачук А. О., Данилко А. Р. Облікові процедури контролю зобов'язань перед постачальниками та підрядниками. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 26(1). С. 179-187
105. Федоришина Л. І., Свистун І. А. Облік податку на прибуток. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2014. Вип. 11(2). С. 383-390
106. Фендик В. М. Контроль забезпечення зобов'язань як економічна та облікова категорія. *Агроінком*. 2013. № 4-6. С. 95-99.
107. Фендик В. М. Контроль забезпечень зобов'язань та розвиток новітніх облікових систем в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер : Економіка*. 2013. Вип. 4. С. 255-262.
108. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: *Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов.* К.: МАУП, 2004. 328 с.
109. Харламова О. В. Методика трансформації обліково-звітної інформації щодо капіталу та зобов'язань при складанні МСФЗ-звітності. *Економіка і регіон*. - 2015. № 3. С. 83-87
110. Ходзицька В. В. Методичні аспекти обліку забезпечень, непередбачених активів і зобов'язань відповідно до міжнародних стандартів. *Фінан-*

си, облік і аудит. 2012. Вип. 19. С. 375-383.

111. Хома С. В., Богославець О. Ю. Особливості обліку зобов'язань за випущеними облігаціями відповідно до національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. *Молодий вчений*. 2014. № 5(2). С. 28-32

112. Хомка В. Методологічні засади бухгалтерського обліку зобов'язань. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2013. № 20(1). С. 230-235

113. Цивільний кодекс України

114. Чабанова Н.В., Василенко Ю.А. Бухгалтерський фінансовий облік: *Посібник*. К.: ВЦ "Академія", 2002. 672 с.

115. Чернікова І. Б., Гладій І. О. Теоретичні основи обліку поточних зобов'язань у системі управління. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2018. Вип. 2. С. 41-51

116. Шевчук С. Визнання та оцінка зобов'язань у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. *Бухгалтерський облік та аудит*. 2009. № 6. С. 18-23

117. Шевчук С. І. Забезпечення відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації щодо поточних зобов'язань. *Вісник КПНУ імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2009. Вип. 2. - С. 359-365

118. Шепель І. В. Порядок формування облікової політики щодо створення забезпечень відповідно до МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2019. Вип. 36. С. 188-197

119. Шкабрій Н. О. Особливості відображення договірних зобов'язань в бухгалтерському і податковому обліку в контексті видів договорів. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2014. № 1. С. 398-407

ДОДАТКИ